

819.0.09-1
B89

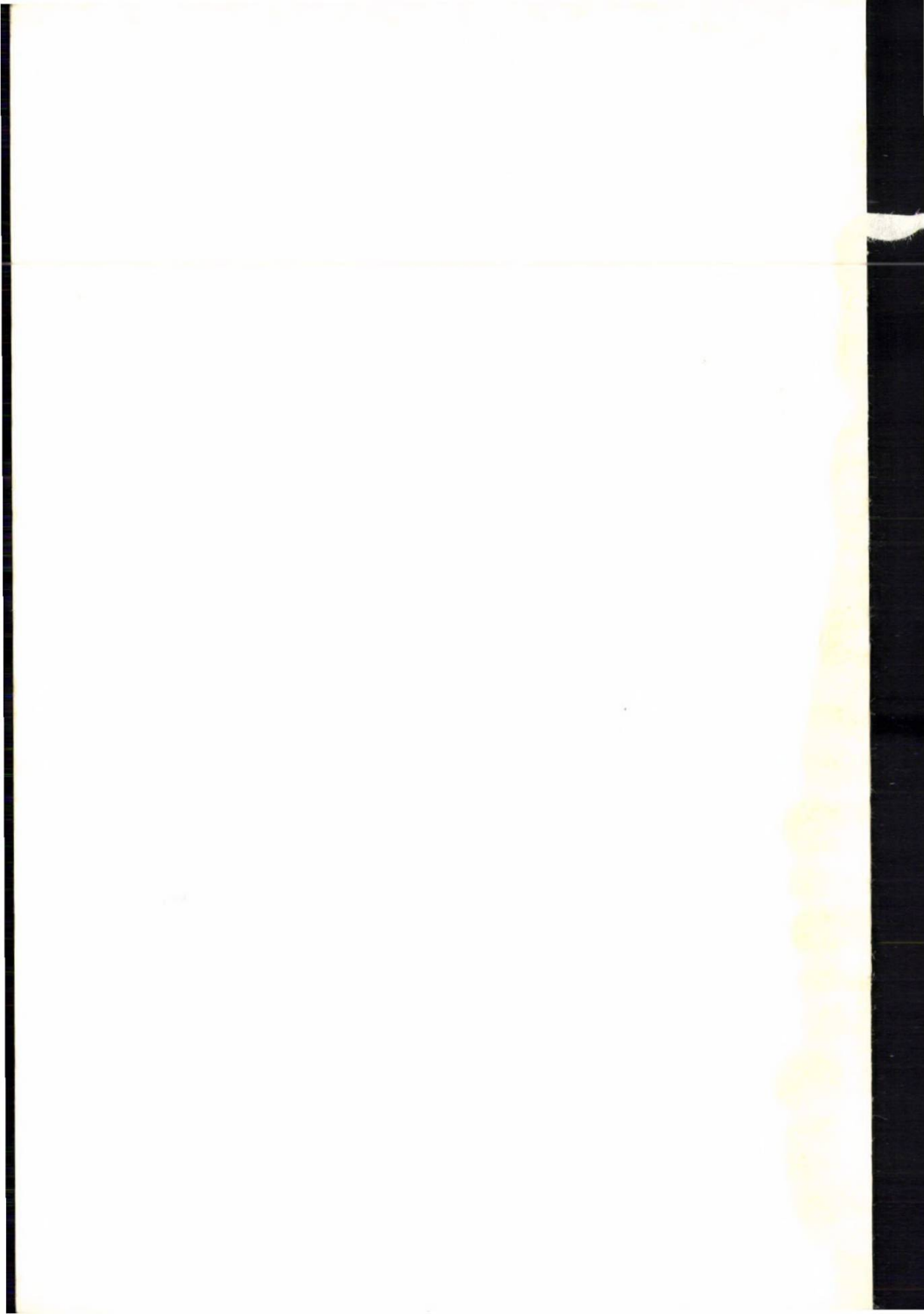
VOICU BUGARIU

PATRIA SI CUVÎNTUL POETIC

EDITURA

ALBATROS

VOICU BUGARIU

*Patria
și cuvîntul poetic*

Coperta de GH. MARINESCU

859.0.09-1

B 89

VOICU BUGARIU

Patria și cuvîntul poetic

— eseu despre expresivitate
și elocință —

859.0.09-1

EDITURA ALBATROS, 1977

În ultimii ani poezia patriotică românească a cunoscut o dezvoltare deosebită. Poeți din toate generațiile au cultivat-o intens, tineri autori recent afirmați au îmbrățișat-o cu toată convingerea. La ora actuală nu există, teoretic, vreun poet român contemporan care să nu fi publicat poezii patriotice, de opțiune politică sau de atitudine civică. Prin intermediul unor diferite filiere de sensibilitate, marile idei politice ale contemporaneității românești au fost susținute cu fervoare.

Au apărut numeroase volume de poezie patriotică, multe dintre ele datorate unor poeți aflați în primele etape ale afirmării literare. Editurile au încurajat în mod constant alcătuirea unor antologii, în care au fost alăturate poezii patriotice semnate de autori clasici și contemporani, ideea de patrie în poezia românească fiind urmărită de la primele ei manifestări și pînă azi. Iată cîteva dintre aceste antologii: *Eroica. Antologie de poezie patriotică, alcătuită de Niculae Stoian (Editura Minerva, Buc., 1974)*, *Poezie și istorie la 1848, antologie de Emil Manu (Editura Albatros, Buc., 1974)*, *Culegere de literatură patriotică și militantă, ediție îngrijită de George Sorin Movileanu și Dumitru Andronache (Editura Albatros, Buc., f.a.)*, *Pădurea de steme, selecție de George Mirea și Vasile Butuței (Editura*

Eminescu, Buc., 1975), Poezii patriotice, culegere de Constanța Iliescu (Editura didactică și pedagogică, Buc., 1976).

Discernământul critic al antologatorilor a lăsat de dorit în anumite împrejurări, datorită unei exagerate generozități. În mod incontestabil însă, aceste antologii — reușite în majoritatea cazurilor — au contribuit în mod specific la cultivarea sentimentului patriotic. Pe de altă parte, ele s-au înscris în perimetrul tentativelor contemporane de resuscitare a poeziei cu succes de public, pentru care postura autotelică nu este definitorie.

Colaborările intense ale poezilor contemporani la presa scrisă și vorbită au dovedit de asemenea că preocuparea pentru poezia patriotică și militantă nu are un caracter circumstanțial, ci reprezintă o constantă semnificativă a epocii actuale. Un sens similar l-au avut și numeroasele festivaluri de poezie patriotică, precum și frecvențele întâlniri ale poezilor cu cititorii, în cadrul cărora au fost recitate poezii ale iubirii de patrie și ale opțiunii politice. În repetate ocazii rezonanța publicului și mai ales a tineretului la aceste poezii a fost remarcabilă.

Au apărut și numeroase comentarii critice. Revistele literare și de cultură, alte periodice, ziarele au publicat în mod constant recenzii la cărți de poezie patriotică și militantă. Au apărut și câteva texte care au propus teoretizări. Acestea din urmă au fost însă datorate mai mult aplombului unor publiști decît cercetărilor sistematice ale specialiștilor.

În sfîrșit, câteva volume au încercat, cu rezultate notabile, priviri de ansamblu. În acest context trebuie să cităm, în primul rînd, *Ideea de patrie în cultura română* de Al. Hanță (Editura Minerva,

Buc., 1976), ce conține o conștiincioasă investigare cronologică și tematologică. Deosebit de utilă pentru cine dorește să se inițieze rapid în istoricul problemei, cartea lui Al. Hanță este deficitară datorită modului convențional în care este înțeles fenomenul literar avut în vedere. Cel puțin în ceea ce privește poezia, teoretizările lui Al. Hanță nu depășesc nivelul unor generoase locuri comune.

O carte interesantă mai ales datorită transliterărilor critice ale unor poezii a publicat în 1974 Aurel Martin (Pro patria, Editura Militară). Deși însumează o serie de articole scrise la mari intervale de timp, cele mai multe dintre ele fiind comentarii „practice” de poezie, Pro patria reușește să închege o imagine sintetică. Considerațiile teoretice sînt axate mai ales pe conceptul de eroic. Disociațiile sînt interesante, dar este evident că autorul se simte mai la largul său atunci cînd practică, după cum arătam și mai sus, un comentariu care se dispensează de o armătură conceptuală originală. Cartea lui Aurel Martin este remarcabilă și pentru dimensiunea sa patetică. Criticul se lansează în discursuri înflăcărâte, ce sprijină poezia patriotică nu numai prin argumente, ci și prin pasiunea savant-elocventă cu care acestea sînt invocate și înlănțuite. Privită astfel, Pro patria este o carte exemplară pentru modul în care ilustrează ideea că despre poezia patriotică nu se poate scrie doar prin sondarea unor trăiri strict individuale: după cum poetul a fost emoționat pe seama unei colectivități atunci cînd și-a scris poezia, tot astfel criticul trebuie să se afle într-o stare de spirit empatetică, atunci cînd are în vedere o entitate a cărei strictă plasare estetică nu este suficientă. Această atitudine, asupra căreia vom re-

veni pe parcursul lucrării noastre, este o condiție indispensabilă a înțelegerii poeziei patriotice.

O altă culegere de articole ce urmăresc raporturile dintre ideea de patrie și literatură este Creație și implicare de Ion Lotreanu (Editura Albatros, Buc., 1976). Sînt incluse aici comentarii ale unor volume de versuri și eseuri pe marginea relației dintre ideea de patrie și poezie. Alături de repetarea unora dintre locurile comune cunoscute datorită frecventării lor asidue de către publiciști, Ion Lotreanu propune și cîteva disociații interesante, în care încearcă să depășească considerarea poeziei patriotice conform unui criteriu exclusiv estetic, propunînd însumarea ei în spațiul larg al ideii de umanism.

Au apărut în ultimii ani și alte culegeri de eseuri și articole în care considerațiile despre poezia patriotică românească au ocupat un spațiu important. Fără să le mai trecem în revistă, vom reține doar faptul că autorii lor s-au limitat mai ales la enunțarea unor adevăruri îndeobște cunoscute în legătură cu diferitele motivații ale existenței și înfloririi actuale ale poeziei patriotice și civice și la recenzarea unor volume cu acest profil. O considerare de ansamblu a acestei poezii, în care să fie propusă o construcție teoretică unificatoare, prin intermediul căreia să fie urmărit specificul poeziei patriotice românești, nu avem încă.

Alte două serii de fapte au precedat și, într-o bună măsură, au determinat scrierea cărții de față. Ne referim, în primul rînd, la apariția a numeroase contribuții teoretice în legătură cu raporturile dintre social și artistic. În al doilea rînd, este vorba despre resuscitarea de-a dreptul spectaculoasă a preocu-

părilor pentru problemele de retorică. Sînt două direcții de cercetare, a căror convergență cu criteriul estetic poate duce, după cum vom încerca să demonstrăm, la rezultate promițătoare.

Faptele rezumate mai sus au constituit circumstanțele exterioare ale lucrării noastre. Cît privește împrejurările subiective care ne-au determinat să abordăm o temă în legătură cu care nu puțini literați „subțiri“ au zîmbete condescendente, acestea sînt următoarele. În vara anului 1975 am publicat în revista „Luceafărul“ o serie de șapte articole intitulate Poezie și opțiune politică. În acest ciclu am propus mai întîi o schiță teoretică și apoi, prin prisma acesteia, am analizat în mod succint scrierile cîtorva dintre cei mai importanți autori români contemporani, care au scris poezie de opțiune politică (incluzînd în această categorie poeziile patriotice și de atitudine civică). Rezultatele au fost interesante, dar insuficiente. La o recitare atentă a textului, a cărui redactare poartă amprenta de neocolit a febrilității publicistice, am observat că unele nuclee teoretice deosebit de promițătoare sînt prea expeditiv tratate, că unele comentarii nu fac în mod mulțumitor trecerea de la principiul teoretic la analiza practică.

Pe de altă parte, au apărut cîteva noi probleme teoretice, a căror dezbatere ni s-a părut tentantă și de actualitate. Poate critica de poezie să se refere la obiectul lecturii sale altfel decît prin adoptarea unei atitudini sacralizante? Eș'e transmisibilă poezia unui public mult mai larg decît acela al „inițiaților“? În ce măsură se poate vorbi despre o poezie transindividuală, fără a se contrazice criteriul unicității operei de artă? Există un divorț total între

lirism și elocință, sau aceste două modalități de exprimare pot să se afle într-o simbioză justificată de anumiți factori descriptibili? Poezia este expresie pură sau entitate a cărei eterogenie specifică poate fi descrisă?

După cum se vede, întrebările nu sînt noi. A medita la răspunsurile lor într-un eseu despre poezia angajată ni s-a părut însă a fi un demers inedit și fructuos.

Lucrarea de față nu este atît o istorie a unui anume gen de poezie, cît o încercare de surprindere sincronică a unor aspecte unificatoare. Fiindcă, după cum vom încerca să demonstrăm, poezia pe care o urmărim este definibilă prin tensiunea dintre o serie de caracteristici comune și anumite aspecte inedite, conferite de personalitățile autentice ale poeților. Această tensiune contradictorie ne-a sugerat, dealtfel, și subtitlul cărții. Elocința este, în bună măsură, impersonală, decurgînd din folosirea nimerită a unor procedee de limbaj, expresivitatea este prin excelență personală, derivat al unei personalități irepetabile.

I. DISOCIERI PRELIMINARE

1. Atitudinea „sacralizantă“ : Istoria poeticilor este dominată de o polaritate persistentă. Urmărind-o, constatăm că poezia a fost înțeleasă în funcție de două concepții fundamentale, aflate într-o opoziție dialectică. Prima, la care ne vom referi mai pe larg, poate fi denumită sacralizantă. Ea tinde să desprindă în mod total poezia de celelalte arte și activități creative și să-i confere un statut de preeminență sacră. A doua pornește de la ideea că poezia este o activitate inteligibilă, codificabilă chiar (pînă la un anumit punct) și, aspect deosebit de important, compatibilă cu celelalte arte și activități creative.

După cum se știe, concepția sacralizantă își are una dintre principalele surse în estetica lui Croce. Ea a apărut, însă, în forme mai mult sau mai puțin tranșante, și în poetici mai vechi. Într-un eseu deosebit de interesant, Renato Barilli sesizează o serie de elemente sacralizante ale unor poetici dintr-un trecut îndepărtat, ale căror idei sînt neașteptat de asemănătoare cu cele pe care le susțin adepții moderni ai iraționalității poeziei (sub dublul ei raport : al creației și al receptării). Iată cum descrie Barilli o metafizică creaționistă a poeziei, transmisibilă pe căi exclusiv iraționale și emotive, preconizată în urmă cu mai bine de patru sute de ani de către Francesco Patrizi : „Poezia nu se mai poate ralia la modelul celorlalte științe și arte, ci trebuie să se stabilească în zona unde acestea încetează să-și exercite drepturile și prerogativele. I se deschide astfel larg sfera iraționalului, a emoției, a căutării miraculosului și a sublimului. Categoria ei privilegiată devine aceea a expresiei, a «exprimării», a exteriorizării, activități care nu mai trebuie măsurate

după etalonul unei adaptări mai mult sau mai puțin libere, mai mult sau mai puțin adecvate la obiecte pre-existente și intenționat chemate în cauză, ci cu acela al intensității și al intimei coerențe atinse în acest proces de «exalație»¹. Aceste considerații se referă la poezie, la modul în care ea trebuie „făcută”; noi știm însă că orice poetică (teoretic precedentă poeziei) se află într-o relație de omologie cu actele critice de receptare (teoretic succesive).

În acest punct al discuției se cuvine să operăm o disociație între *concepția sacralizantă*, ce însumează aspecte teoretice, și *atitudinea sacralizantă*, ce este materializată în textele ce țin de demersul critic practic. Aceste două entități se află într-o relație de omologie, dar nu într-una de identitate. O poetică poate să stea perfect de bine în manualele de estetică, fără ca nimănui să-i treacă prin minte să-i conteste dreptul de existență, o aplicare a ei în texte de largă circulație este un fapt social. Din aceste motive, afirmațiile noastre cu nuanță polemică trebuie înțelese într-un dublu sens: în primul rînd, ca reacție strict teoretică, împotriva unui anumit punct de vedere, pe care îl considerăm ajuns în stadiul de prejudecată, în al doilea rînd, ca reacție față de un aspect al practicii critice, pe care îl considerăm neconcordant cu dezvoltarea actuală a conștiinței literare.

Atitudinea sacralizantă refuză orice tentativă de analizare rațională a poeziei. Lirismul este explicat prin lirism, comentariul de poezie tinde să își asume în întregime ambiguitatea poeziei însăși. Ea este sintetizată în mod sugestiv de către Dámaso Alonso în *Poesía española* (1952): „Unică modalitate de a intra în acest domeniu este un salt norocos, o intuiție. Orice intuiție este dragoste, este act de iubire, sau care presupune iubire (...) Esența ultimă a obiectului literar este cognoscibilă numai prin saltul orb și obscur”².

¹ R. Barilli, *Poetică și retorică*, trad. de Niculina Benguș, prefață și note de Vasile Florescu, Editura Univers, Buc., 1975, pp. 149—150.

² Apud Grupul μ, *Retorică generală*, introducere de Silviu Iosifescu, traducere și note de Antonia Constantinescu și Ileana Littera, Editura Univers, Buc., 1974, p. 217.

Fără să pornească întotdeauna de la principii teoretice explicite, mulți dintre cei care scriu la noi despre poezie procedează la fel și, drept consecință, comentariile lor intuitive nu sînt altceva decît reconstituiri metaforice ale unor structuri poetice. Valoarea estetică nu este demonstrată prin argumente logice, ci este detectată prin intuiții bazate pe afinități. Rezultatele sînt uneori deosebit de reușite, în genul lor : ele conțin o poezie secundă, ce tinde să egaleze într-un mod confuz, dar cu o incontestabilă energie lirică, punctele sale de plecare. Dar nu este greu de observat că în asemenea texte intuiției i se acordă prioritate iraționalistă.

Un exemplu relativ recent de critică în care intuiției i se atribuie un rol preponderent, chiar exclusiv, este eseul *Poezia lui Eminescu* (1968) de I. Negoîtescu. În el imaginea tradițională a marelui romantic este răsturnată printr-o construcție a cărei esență este lirică. Poezia eminesciană este supusă unei cunoașteri intuitive, nu raționamentul este folosit drept instrument gnoseologic, ci construirea unui model concret. Faptul că I. Negoîtescu pune la îndoială creațiile eminesciene în care pot fi decelate elemente ale unor demersuri logice, preferînd acele bruioane în care crede a găsi rodul necorupt al unor pure intuiții, se răsfrînge în însăși structura cărții sale, ale cărei componente sînt logic contestabile, „convingătoare” fiind, în sens liric, doar totalitatea eseului. Cartea este un succedaneu metaforic, a cărui scriitură are drept principală calitate o putere de fascinație ce nu ține de forța demonstrației noționale, ci de darul liric al autorului, de capacitatea materializării unor intuiții critice în imagini poetice (intuiții greu sau, mai degrabă, imposibil de demonstrat). Dealtfel, însăși ideea centrală a cărții, asupra căreia vom reveni, este aceea a existenței unei opoziții ireductibile între poezie și tot ceea ce autorul consideră că nu ține de domeniul expresivității poetice. Eseul este scriitor, în felul lui, dar nu mai puțin îndoielnic pentru cei care gîndesc că, totuși, poezia este un domeniu inteligibil.

În critica românească de azi cartea amintită este cel mai semnificativ rezultat al atitudinii despre care discutăm. Desigur, în numeroase alte ocazii s-a pornit de

la o atitudine similară. Aceasta și fiindcă ideea unui acces la esența poeziei exclusiv prin intermediul unor intuiții fulgurante nu generează numai un plăcut vertij metafizic, ci are și excelente consecințe practice pentru spiritele comode. S-a întâmplat, în felul acesta, să apară și să se consolideze un loc comun, care poate fi rezumat în felul următor : adevărata poezie nu poate fi înțeleasă decît de către o minoritate formată din spirite capabile să intre într-o rezonanță intuitivă specifică ; la rîndul ei, adevărata critică de poezie nu poate să aparțină decît tot unor reprezentanți ai acestei categorii privilegiate ; există critici foarte docti, dar care nu sînt capabili să înțeleagă poezia și, în consecință, nu reușesc să scrie o critică a poeziei care să îi convingă pe cititorii de elită ; cutare este un foarte bun critic, dar „nu are organ pentru poezie“. Acestor afirmații li se potrivește foarte bine o butadă a lui Cocteau, poate prea crudă, dar exactă, care îi aseamănă pe anumiți poeți cu niște mandarina, care stau ghemuiți unii lîngă alții și-și încredințează secretele la ureche. În cazul nostru, sintagma „anumiți poeți“ trebuie înlocuită cu „anumiți critici“.

Din punctul de vedere al sociologiei literaturii am putea să vorbim, în legătură cu atitudinea a cărei sumară fenomenologie o schițăm, despre expresia unui extrem egocentrism, cu rol bine determinat într-o specifică strategie a supraviețuirii literare. În condițiile micșorării relative a interesului marelui public pentru poezie și, implicit, pentru comentariul acesteia, acțiunea de sacralizare tinde să îi confere criticului de poezie un statut misterios și incitant, ce tinde să-l ajungă din urmă pe cel al însuși poetului. O afirmație a lui Northrop Frye în legătură cu poeticile romantice („Criticii romantici dezvoltă adesea teorii poetice în care poezia este concepută ca o retorică a grandoarei personale“¹) este de reținut nu numai ca adevăr teoretic, ci și ca justificare, prin extrapolare, a atitudinii actuale pe care o urmărim. Într-adevăr, efortul vizibil al unor critici de a apărea cu orice preț într-o postură de maximă originalitate în co-

¹ N. Frye, *Anatomia criticii*, în românește de Domnica Stelian și Mihai Spărius, Editura Univers, Buc., 1972, p. 74.

mentariile lor de poezie poate fi calificat drept „o retorică a grandoarei personale”: criticul nu este interesat atît de textul pe care îl comentează, cît de lumina în care va apărea el însuși în fața cititorilor. Dacă, însă, poetul reușește să sublimeze obsesiile sale autocontemplative în expresivitate validă din punct de vedere estetic, în schimb, eforturile criticului de a transforma contemplarea unei poezii în expresivitate de tip liric sînt de cele mai multe ori sortite unui eșec explicabil: în poezie adevărurile subiective pot fi valide, în critică mai puțin, sau chiar deloc. Textele memorabile ale acestei categorii critice sînt rare și impun de obicei, în mod paradoxal, mai ales prin anvergura pătimașă a lansării unor afirmații discutabile.

Necesitatea integrării diferitelor idei și fenomene estetice în structuri mai largi, pe calea unor tentative totalizatoare este de o vie actualitate. Această necesitate a fost probată de cercetări interdisciplinare de cele mai diferite orientări. Accentele noastre polemice au tocmai sensul contestării unei atitudini ce tinde să păstreze poezia sub un statut de entitate inaccesibilă și inexplicabilă și care împiedică valorificarea critică a unor sectoare poetice de mare interes. În măsura în care atitudinea pe care am descris-o este operatorie, o discuție despre poezia patriotică, de exemplu, nu poate să depășească nivelul enunțării unor clișee publicistice. Că lucrurile stau într-adevăr astfel o probează nu puține dintre articolele consacrate în ultimii ani acestei poezii, articole în care s-a depășit destul de rar nivelul unor acceptări generoase, dar formale, neargumentate din punct de vedere teoretic, facile vehiculări de locuri comune. Aerul festiv și îngăduitor pe care îl au aceste articole exprimă, de fapt, convingerea că, totuși, există o deosebire esențială din punct de vedere calitativ între marea poezie, aceea la al cărei simbul nu se poate ajunge decît printr-o intuiție „divinatorie” și poeziile despre care este vorba. Iată două dintre ideile caracteristice pentru apariția în travesti a atitudinii sacralizante: 1. se afirmă că poezia patriotică tinde, în ipostazele ei superioare, spre marea poezie, în acest caz „tema” devenind un aspect lăaturalnic; se propune astfel o invalidare subtextuală și 2. se afirmă că

poezia patriotică este validabilă din punct de vedere estetic doar prin comparație cu anumite versificări epigonice sau inabile; se sugerează astfel că, în ceea ce o privește, totul este o problemă de ingeniozitate tehnică.

În contextul actual al înmulțirii tentativelor teoretice totalizatoare, despre care aminteam, atitudinea sacralizantă în fața poeziei reprezintă o etapă a cărei depășire este necesară. Fiindcă este evident că preluarea critică a operelor unora dintre poeții importanți ai ultimelor decenii nu mai poate fi întreprinsă doar pe calea rezonanței intuitive. Parcurgerea integrală a operei lui Nicolae Labiș, de exemplu, duce spre concluzia că poetizarea critică a poeziei — indiferent de abilitatea cu care este făcută — nu reușește să parvină la acea coerență semnificativă, care apare atunci când demersul critic atinge nivelul înglobării structurilor artistice în structurile mai largi, caracteristice pentru o epocă anumită. Este evident că o creație poetică de tipul aceleia a lui Labiș nu poate fi cuprinsă într-un chip mulțumitor doar prin transliterarea intuitivă a imanențelor ei estetice.

2. Poetică și retorică. Disociind net poetica de retorică, modul critic pe care l-am denumit „sacralizant” concepe poezia ca pe o entitate pură, definibilă nu numai printr-un concept ireductibil, ci și prin opoziția sa față de retorică. În nenumărate ocazii pot fi întâlnite diverse variante ale următorului loc comun critic: poezia începe acolo unde se sfârșește retorica. În asemenea contexte, retorică nu înseamnă un ansamblu de reguli și de recomandări, ci rezultatul neautentic al unui demers îndreptat spre un alt scop decât obținerea „purei liricități”. Prin retorică se înțelege, deci, retorism (privit ca elocință incompatibilă cu poezia).

Este ușor de observat că germenii acestei disocieri se află în estetica romantică și mai ales în aceea a lui Croce, unde expresia poetică este esențial deosebită de o serie de alte expresii obținute prin cuvânt, lirica fiind definită în bună măsură prin diferențele ei față de literatură. Literatura fiind, după Croce, operă civilizatoare, în cadrul ei poate fi vorba de reguli preexistente și de elo-

19.6.1
cintă îndreptată spre atingerea unor scopuri practice ; în poezie unitatea dintre intuiție și expresie formează, însă, un tot indestructibil, nonretoric prin excelență. „De aceea, spune Croce, dacă poezia este limba maternă a speciei umane, literatura este în schimb îndrumătoarea ei în ale civilizației sau, cel puțin, una dintre îndrumătoarele care au această menire“¹.

Postularea unor deosebiri riguroase între diversele forme ale activității spirituale, identificarea dintre intuiție și expresie, neglijarea dublei funcționalități a limbii în actul de comunicare, indiferent de obiectul comunicării (referențială și artistică) — iată câteva dintre erorile lui Croce, pe care teoreticienii moderni ai literaturii le-au sesizat. O analiză pătrunzătoare a acestor aspecte se află în cartea lui Vasile Florescu, *Retorica și neoretorica* (1973), unde concepția lui Croce asupra raporturilor dintre poezie și retorică este analizată într-un mod interesant nu numai pentru cel care urmărește evoluția ideilor estetice asupra poeziei, ci și din punctul de vedere pe care l-am adoptat în contextul de față. Fiindcă este evident că discutarea unei atitudini critice foarte răspindite se poate face cu atât mai exact cu cât ne situăm mai aproape de sursele ei.

Vasile Florescu arată că unitatea intuiție-expresie, pe care Croce o concepe ca pe o identitate, nu este de fapt mecanică, ci dialectică, între cei doi termeni existînd anumite contradicții. Justificarea retoricii decurge tocmai din existența acestei contradicții interne, „care se cere dezvăluită, descrisă și chiar utilizată“². Și fiindcă „descrierea fenomenului înseamnă, în ultimă analiză, identificarea legii care îl guvernează, existența retoricii este justificată, pînă la un punct, și sub aspectul ei de ansamblu de norme valabile, bineînțeles, în complexitatea dialectică a unității respective“³. Din punctul nostru de vedere, aceste precizări sînt importante pentru

¹ B. Croce, *Poezia. Introducere în critica și istoria poeziei și literaturii*, traducere și prefață de Șerban Stati, Editura Univers, Buc., 1972, p. 52.

² V. Florescu, *Retorica și neoretorica. Geneză ; evoluție : perspective*, Editura Academiei R.S.R., Buc., 1973, p. 166.

³ Ibidem.

tangența pe care o stabilesc între retorică și critica de poezie. Fiindcă, după cum arătam mai sus, una dintre căile de depășire a criticii sacralizante pornește tocmai de la admiterea existenței unor strategii de natură retorică ale poeziei. Nu este deci vorba atât despre admiterea unei intruziuni a expresiei oratorice în poezie (deși numeroase exemple dovedesc că această admitere este justificată), cât mai ales despre recunoașterea faptului că poezia și receptarea ei nu sînt rezultatul unor acte esențial iraționale, că „pura liricitate“ a lui Croce, și, după el, a multor comentatori mai mult sau mai puțin cunoscuți, este un concept a cărui susținere se materializează mai degrabă în structuri artistice, autocontemplative, decît în demonstrații logice ale căror puncte de plecare se află în fenomenul concret al poeziei.

Iată un exemplu caracteristic de folosire a noțiunii de retorică pentru desemnarea nonpoeziei. Pentru I. Negoieșcu, expresia retorică apare la Eminescu în chip de efect al filozofării în versuri : „Și cu cît s-a scufundat în abstracțiunea durerii, în conceptul ei, a început să părăsească viziunile pure, genuine, ale ideilor poetice și să filozofeze în versuri, secătuiind lirismul, trădîndu-l pentru forme didactice și pentru retorica ambițioasă, discursul *Scrisorilor* (...) Fără îndoială vraja eminesciană mai răzbate și în această retorică, amarul de suprafață e ca ecoul amarului din adînc pe care îl presimți, dar poezia s-a evaporat...”¹ Întreaga carte a lui I. Negoieșcu este, dealtfel, bazată pe ideea existenței unei opoziții ireductibile între intelectul generator de retorică (în sensul de retorism) și vizionarismul ce naște poezia.

Ar mai putea fi propuse numeroase alte exemple de înțelegere a poeziei autentice prin opoziție față de poezia retorică. După cum arătam, în cele mai multe dintre asemenea cazuri, prin poezie retorică nu se înțelege nici decum o poezie care propune reguli pentru scrierea literaturii, ci una care este dominată de un retorism grandilocvent, de natură oratorică.

¹ I. Negoieșcu, *Poezia lui Eminescu*, E.P.L., Buc., 1968, pp. 140, 141.

După cum se știe, argumentația lui Croce referitoare la statutul poeziei s-a dovedit deosebit de atrăgătoare. Succesul ei nu s-a datorat numai remarcabilului talent eseistic al filozofului, ci și simplității cu adevărat fascinantă a tezei sale centrale. Nu este, deci, surprinzător faptul că atîția critici au adoptat-o cu entuziasm, dispensându-se adesea chiar de lectura textelor ce o cuprind și mulțumindu-se cu succedaneele publicistice în care sintagma „poezie autentică“ este repetată la nesfîrșit. Într-adevăr, ce poate fi mai comod decît ideea că domeniul poeziei este acela al unicităților absolute? O dată admisă, această idee validează o critică de poezie al cărei domeniu este concomitent incert și privilegiat. Poezia fiind total despărțită de celelalte activități ale spiritului și neavînd, practic, trecut, critica ei tinde să se transforme într-o activitate ce folosește iluminările îndemonstrabile. Nu este greu de observat că în interiorul unui statut atît de ceșos distanța de la mistagogie la imposură este foarte mică, criticul neavînd nevoie pentru scrierea textului său atît de cultură, cît de un „dar“ de a intra în rezonanță cu poezia pe care o are în față.

Tocmai această posibilitate nedorită a înlocuirii înțelegerii cu mimarea revelației o ironizează Curtius referindu-se la „trăirea autentică“, pe care o seamă dintre cei care scriu despre poezie o detectează și o exaltă acolo unde cineva mai informat ar fi descoperit niște *topoi* înregistrați de retorică încă din Antichitatea tîrzie : „Majoritatea temelor lirice pe care poetul modern «le plămăiește» din «trăire» sînt trecute de teoria antică tîrzie pe lista *topoi*-lor epidictici“¹. Curtius descrie o serie de vechi locuri comune (al inefabilului, al supralicitării etc.), a căror prezență în poezia modernă este evidentă.

Nu susținem că poezia poate fi abordată exclusiv tematologic și nici că preceptele retoricii pot să se transforme în poezie printr-o dezvoltare oarecare. Considerăm însă că punctului de vedere retoric (care observă în poezie nu doar expresivitate pură, ci și elocință obținută

¹ E. R. Curtius, *Literatura europeană și Evul Mediu latin*, în românește de Adolf Armbruster, cu o introducere de Alexandru Dușu, Editura Univers, Buc., 1970, p. 187.

prin procedee descriptive) trebuie să i se recunoască importanța pe care critica sacralizantă i-o neagă.

3. Expresivitate și elocință. Una dintre afirmațiile preliminare ale lui Renato Barilli în lucrarea amintită îl situează pe T. S. Eliot la originea tendinței contemporane de reconciliere și de armonizare a diferitelor sfere de activitate spirituală: „Fraza care poate fi socotită potrivită și eponimă pentru întreaga cercetare care urmează a fost rostită de Eliot când a deplîns «disocierea sensibilității», divorțul dintre «gîndire» și «simțire», dintre anumite motive «intelectual-cognitive» și anumite motive «fantastic-imaginative», divorț survenit după primele decenii ale secolului al XVII-lea”¹.

Reconcilierea dintre poetică și retorică, pe care Barilli o urmărește în lucrarea sa, este într-adevăr susținută în cîteva dintre eseurile lui Eliot. Deosebit de interesante sînt, în acest sens, ideile în legătură cu raporturile dintre expresivitate și elocință, care apar în eseurile *Ben Jonson* (1919) și *Johnson critic și poet* (1944). Aceste două eseuri ni-l arată pe Eliot dispus să accepte ideea că între elocință (efect al unui demers care argumentează după regulile retoricii) și poezie (expresie sensibilă) nu există o relație de incompatibilitate.

Eseistul pornește de la recunoașterea existenței a „două extreme“ ale poeziei, apreciind că sensibilitatea modernă este înclinată să prefere muzicalitatea în dauna semnificației inteligibile: „Între cele două extreme, *incantație* și *semnificație*, cred că astăzi sîntem mai ușor ispititi de muzicalitatea unor amuzante absurdități decît satisfăcuți de idei inteligente și înțelepte prezentate în versuri nedibace”². Precizarea din finalul citatului este importantă; poezia care conține exprimări inteligibile nu este respinsă din principiu, pe motivul romantic al incompatibilității lirismului cu discursul retoric, ci doar în cazul în care nivelul realizării ei artistice este scăzut. În același text aflăm și o altă precizare în legătură cu poezia incantatorie: „... mulți dintre poeții de mai tîrziu

¹ R. Barilli, op. cit., p. 19.

² T. S. Eliot, *Eseuri*, traducere de Petru Creția, cu o prefață de Ștefan Stoenescu, Editura Univers, Buc., 1974, pp. 337—338.

par a fi folosit cuvintele mai curînd de dragul nuanțelor și asocierilor de idei și a unei vagi puteri de sugestie. Și cei mai mari poeți au făcut acest lucru : trebuie să recunoaștem că putem greși dînd atenție exclusiv unui fel sau celuilalt de folosire a cuvintelor¹.

Prudența cu care Eliot disociază cele două posibile tipuri de poezie se întemeiază pe recunoașterea faptului că evoluția poeziei în decursul timpului este însoțită de o evoluție a sensibilității receptorilor ei. Privind astfel lucrurile, este, deci, riscant să etichetăm o poezie din trecut ca fiind exclusiv „retorică“, lipsită de orice expresivitate lirică și neexprimînd decît într-o foarte mică măsură sau chiar deloc o „trăire autentică“. Aceasta fiindcă este foarte posibil ca poezia respectivă să fi însemnat pentru cititorii din epoca în care a fost scrisă (și făcută publică) o reală sursă de emoție : „Sensibilitatea oricărei perioade din trecut pare întotdeauna a fi mai limitată decît a noastră ; fiindcă e firesc să ne dăm mai bine seama de faptul că predecesorii noștri nu simțeau anumite lucruri pe care noi le simțim, decît să ne dăm seama că nouă ne lipsește conștiința unor lucruri pe care ei le simțeau, iar noi nu“².

Pornind de la asemenea premise echilibrate, Eliot întreprinde analizarea posibilităților elocinței de a se afla într-un raport de simbioză cu expresivitatea. Este caracteristic din acest punct de vedere eseul despre piesele lui Ben Jonson, al căror retorism este justificat prin raționamente care nu au nimic sofistic, putînd fi considerate întru totul justificate. Astfel, observînd că „Jonson apelează nemijlocit doar la mintea noastră“, Eliot constată că aceasta nu înseamnă lipsa exprimării oricărei emoții : „Tonul lui emoțional nu se află într-un singur vers, ci în structura întregului“ și „pentru a-l gusta cît de cît trebuie să ajungem la miezul operei și al temperamentului său și (...) trebuie să-l vedem nu în perspectiva deformantă a timpului, ci ca pe un contemporan“³. Sub aparența retorismului anumitor fragmente din *Vol-*

¹ Op. cit., p. 362.

² Op. cit., p. 363.

³ Op. cit., pp. 179—180.

pone, Eliot găsește calități demne de luat în seamă : „Că nu e «retorică», sau cel puțin nu e retorică proastă, nu ne dăm seama decît dacă citim întreaga piesă”¹. Posibilitatea dizolvării retorismului este sesizată și în legătură cu piesa *Catilina*, despre care se spune că nu conține numai exprimare elocventă, ci și o anumită emoție artistică, ce nu poate fi înlocuită prin alte cuvinte, în mod perifrastic.

Intuiția aceasta este pătrunzătoare și generalizabilă : în multe ocazii considerarea ansamblului duce la concluzia că retorismul unor fragmente este doar aparent. Într-adevăr, adesea se întîmplă ca o poezie ale cărei fragmente sau imagini sînt discutabile dintr-un punct de vedere care caută, în mod rigorist, lirismul pur, să fie remarcabilă prin elanul său de ansamblu, capabil să topească detaliile. Se află în acest aspect una dintre motivațiile importante ale considerării poeziei dintr-un punct de vedere retoric : se știe că elocința este degajată doar de totalitatea discursului, ceea ce pare îndoielnic în privința anumitor fragmente dispărînd în suflul întregului.

Revenind la opiniile lui Eliot, vom remarca faptul că disociația privitoare la împărțirea poeziei în două mari categorii este urmată de o serie de considerații foarte interesante cu privire la rolul și la legitimitatea elocinței în poezia dominată de dorința vehiculării unor semnificații ce depășesc muzicalitatea immanentă. Elocința este legată de calitatea producerii unor emoții colective. Ea este considerată ceva apropiat de marea oratorie și poate stîrni emoția cititorului sau ascultătorului inteligent ; nu orice poezie care realizează aceasta este însă elocventă ; poate fi considerată elocventă doar acea poezie a cărui poet face apel la emoțiile pe care cititorii sau ascultătorii sînt capabili să le simtă împreună, să le simtă adică nu în calitatea lor de oameni individuali, ci în aceea de public solidar. Elocința unei poezii ține de o forță specifică de a ocoli meandrele exprimărilor eufemistice, fie-

¹ Op. cit., p. 186.

care cuvînt și imagine avînd darul de a merge drept la țintă.

Admițînd elocința în poezie, Eliot nu lasă nici o clipă să se înțeleagă că înclină să facă abstracție de realizarea artistică. În eseu intitulat *Funcția socială a poeziei*, precizările sale sînt foarte explicite. Mai întîi este respinsă obiecția de principiu a unora față de orice poezie care are un scop și al cărei autor pledează în favoarea unei anumite concepții. Este respinsă apoi suspiciunea unora față de orice poezie care poate fi considerată pledoarie pentru o concepție socială, morală, politică sau religioasă. Este sesizat faptul că adesea asemenea poezii sînt respinse pentru că exprimă un punct de vedere pe care cei care le contestă nu îl împărtășesc. Pe de altă parte, este precizat adevărul că faptul de a folosi poezia pentru a apăra sau pentru a combate o anumită atitudine socială nu are o valoare în sine, fiind frecvente cazurile în care o poezie nereușită cunoaște o vogă deosebită doar pentru faptul că poetul exprimă o atitudine politică sau morală care cunoaște într-un anumit moment o oarecare popularitate. Poezia autentică supraviețuiește, în mod evident, și atunci cînd părerea generală se schimbă și cînd interesul public pentru problemele ridicate de ea scade sau dispare.

În același eseu Eliot folosește un criteriu de valorificare pe care îl reținem pentru calitatea sa de a denota dubla apartenență a poeziei. Arătînd că cele mai profunde sentimente ale unui popor își găsesc exprimarea în poezia scrisă de către poeții care fac parte din el, Eliot, arată că, pe măsura calității și vigoarei sale, poezia influențează vorbirea și sensibilitatea întregii națiuni. Viigoarea poate fi considerată tocmai capacitatea de a capta un public prin intermediul elocinței, iar calitatea ține de exprimarea autentică a unei sensibilități.¹

Evoluția poeziei universale probează că aceste idei sînt întemeiate. După cum arătăm, se știe că începînd mai ales cu poeticele romantice s-a tîns spre despărțirea poe-

¹ Vezi Pater, Chesterton, Eliot *Eseuri literare*, selecție, prefată, traducere și note de Virgil Nemoianu, E.L.U., Buc., 1966, p. 320 și 326.

ziei de orice normă preconizată de către retorică și spre definirea ei prin speculații de esență iraționalistă. Secole întregi de poezie probează însă existența unei simbioze retorico-poetice, pe care nimeni nu poate s-o conteste (ar fi absurd, de pildă, să fie „criticate“ odele lui Pindar, pentru motivul că întrebuintează anumite locuri comune recomandate de către retorică).

Necesitatea reconcilierii dintre poetică și retorică (al cărei corelativ îl reprezintă simbioza dintre expresivitate și elocință) este argumentată și de apariția în ultimele decenii a unor poeți a căror creație angajată a dovedit o deosebită persuasiune de tipul elocinței (de exemplu, marii poeți ai Rezistenței franceze) și care poate fi considerată drept o dovadă a unei tendințe de revitalizare a poeziei cu public, a poeziei care se opune prin forța sa de comunicare închiderii autotelice pe care o manifestă tipul de poezie al cărui principal promotor este considerat Hölderlin.

La asemenea concluzii ajunge și o recentă cercetare, deosebit de bine informată, dedicată formelor angajamentului poetic, semnată de Predrag Matvejevitch¹. În această lucrare se conchide, negîndu-se prejudecățile cu care unii privesc poezia ce își are una dintre principalele sale surse în afara subiectivității poetului și, în consecință, adăugăm noi, folosește o serie de *topoi* retorici, că nimic nu ne autorizează să o judecăm a priori ca pe o categorie poetică minoră sau secundară. O amănunțită trecere în revistă a practicii și a teoriei poetice moderne îl duce pe Matvejevitch la concluzia (analogă aceleia a lui Eliot) că poezia angajată, care se distinge în primul rînd prin tendința de a se adresa unui public larg, constituie, în cadrul general al poeziei moderne, unul dintre polii esențiali, de care nu se poate face abstracție atunci cînd se meditează la una dintre dilemele cu caracter antinomic ale poeticii moderne : „Întrebările pe care le ridică poezia de circumstanță și angajamentul său ne readuc la dilemele esențiale ale poeticii moderne : este vorba,

¹ P. Matvejevitch, *La poésie de circonstance. Etude des formes de l'engagement poétique*, ed. A. G. Nizet, Paris, 1971.

în ultimă instanță de comunicabilitatea sau de izolarea poeziei, într-un cuvânt de locul ei în lumea noastră¹.

Matvejevitch se referă pe larg la coexistența armonioasă a elocinței cu expresivitatea. În legătură cu modul în care critica poate să valideze sau nu posibilitatea acestei coexistențe în interiorul aceleiași poezii este propusă urmărirea unei relații specifice, ce intervine în conștiința poetului, între circumstanța obiectivă și cea subiectivă. Este o relație de coincidență, la care se referă într-un mod deosebit de sugestiv Paul Eluard : „Este necesar ca circumstanța să se acorde cu cea mai simplă dorință a poetului, cu inima și cu spiritul său, cu rațiunea sa (...) Circumstanța exterioară trebuie să coincidă cu circumstanța interioară, ca și cum poetul însuși ar fi produs-o“². Interesante sînt în acest context considerațiile pe care Matvejevitch le propune în legătură cu poezia lui Maiakovski de după Revoluția din Octombrie. Cercetătorul sesizează faptul că izbucnirea și apoi victoria Revoluției au coincis într-un mod remarcabil cu așteptările cele mai intime ale poetului, faptul acesta explicînd scrierea unor poeme realizate din toate punctele de vedere : „... Mult înainte de izbucnirea Revoluției din Octombrie, căreia îi va deveni cîntărețul cel mai glorios și cu care este în mod obișnuit identificat, Maiakovski a practicat cu trup și suflet o «activitate» (cum îi spuneau suprarealiștii) revoluționară, atît în poezie (ca «futurist») cît și în propria sa viață (ca neconformist dintre cei mai înverșunați); Revoluția însăși nu a fost deci decît circumstanța așteptată de către toată existența sa intimă : șansa sa supremă“³.

Disocierile pe care le-am propus constituie, după părerea noastră, premise teoretice convingătoare ale unei cercetări asupra poeziei patriotice românești. După cum s-a văzut, ele au avut dublu rol : mai întîi să cenzureze o exagerare caracteristică în legătură cu statutul poeziei și apoi să schițeze cîteva principii teoretice, pe care le vom aplica pe parcursul lucrării noastre.

¹ Op. cit., p. 170.

² Apud P. Matvejevitch, op. cit., p. 116.

³ Op. cit., p. 168.

II. POEZIE ȘI ANGAJAMENT IDEOLOGIC

Clarificarea statutului poeziei patriotice, unul dintre obiectivele lucrării de față, presupune încă o serie de precizări în legătură cu relația dintre poezie, în general, și împrejurările exterioare (obiective) și interioare (subiective) ale apariției ei.

1. Poezie și circumstanță. Numeroase poezii patriotice fac parte din categoria mai largă a poeziei evenimentțiale. Nu ne putem dispensa, deci, de cunoașterea mai aprofundată a acestui gen proxim, a cărui structură vom încerca să o descriem. Astfel, în funcție de circumstanța apariției, distingem, mai întâi, o poezie care acompaniază diverse ceremonii colective sau private. Reprezentative pentru această primă categorie pot fi socotite, de exemplu, *Odele* lui Pindar, despre care Hegel a afirmat că reprezintă poezia de circumstanță în sensul cel mai autentic al cuvântului. Acest tip de poezie, frecvent mai ales în epoci istorice îndepărtate, se distinge printr-o elocință bine definită și lipsită de orice ambiguitate, în cadrul căreia expresivitatea lirică se ivește, privind lucrurile din punctul modern de vedere, mai degrabă accidental. Dealtfel, în vederea compunerii unor asemenea poezii existau rețete retorice foarte minuțioase și exacte, iar textele aveau, în general, o efemeritate asumată, ce le apropie de jurnalistică modernă.

A doua categorie este formată din poezii care au ca punct de plecare evenimente social-istorice. Spre deosebire de cele din prima categorie, acestea concretizează o atitudine mai puțin previzibilă și, fapt deosebit de im-

portant, tind să exprime o opțiune politică în legătură cu un eveniment în care se află implicată o întreagă colectivitate. Pe lângă exclamația panegirică, tipic retorică, definitorie pentru textele din prima categorie, ce apare uneori și cu semnul schimbat, transformată în diatribă, aceste poezii au și dimensiunea reflecției politice, în cadrul căreia autorul face efortul de a exprima gândurile și sentimentele transindividuale ale unui grup uman.

În fine, o a treia categorie este formată din poezii care cîntă evenimentele vieții personale (subiective), în sensul dat de Goethe termenului de *Gelegenheitsgedicht*. Ea a fost definită de Goethe în convorbirea cu Eckermann din 18 septembrie 1823, în următorii termeni: „Lumea este atît de mare, atît de bogată, și viața oferă un spectacol atît de variat, încît subiectele de poezie nu vor lipsi niciodată. Dar e necesar ca aceasta să fie, întotdeauna, poezie de circumstanță, altfel spus ca realitatea să-i furnizeze ocazia și materialul. Un caz particular devine general și poetic prin chiar faptul că este tratat de către un poet. Poeziile mele sînt toate poezii de circumstanță, ele se inspiră din realitate, pe ea se întemeiază și se sprijină. N-am ce face cu poezii care nu se sprijină pe nimic”¹. O opinie asemănătoare a exprimat Paul Valéry: „Poetul se trezește în om datorită unui eveniment neașteptat, un accident exterior sau interior”².

Nu este dificil de observat că între ultimele două categorii nu se poate opera, de fapt, o disociere prea tranșantă. În acest sens, nu se poate invoca numai posibilitatea existenței unei coincidențe între circumstanța interioară și cea exterioară, ce se materializează în operele unor mari poeți, de tipul lui Maiakovski, ci și înșăși motivația obiectivă a apariției acestora: personalitatea poetului nu poate fi împărțită într-un mod prea tranșant în două compartimente distincte, corespunzînd socialului și individualului. Este, deci, destul de simplistă

¹ J. P. Eckermann, *Convorbiri cu Goethe în ultimii ani ai vieții sale*, în românește de Lazăr Iliescu, E.L.U., Buc., 1965, p. 57.

² P. Valéry, *Oeuvres*, éd. de la Pléiade, 1960, I, p. 1 319.

despărțirea prea netă a evenimentului exterior de cel interior, mai ales în ceea ce îl privește pe creatorul modern, a cărui existență este adesea jalonată în mod decisiv de evenimente istorico-sociale, ale căror conceptualizări devin componente esențiale ale conștiințelor individuale. Din acest motiv, vorbind despre relația dintre eveniment și poezie, nu este cazul să disociem tot timpul între elanul subiectiv al poetului și împrejurările social-istorice care au constituit fundalul pe care a apărut opera sa. În poezia autentică aceste împrejurări apar subiectivizate, ca și cum (reamintim plastica formulare a lui Eluard, citată mai sus) însuși poetul le-ar fi produs.

2. Eveniment și poezie. În funcție de raportarea temporală la evenimente social-politice, poezia poate fi împărțită în trei categorii. În prima se includ versurile care pornesc de la evenimente imediate. Statutul lor este asemănător, pînă la un punct, cu cel al poeziilor de acompaniere a unor ceremonii, pe care l-am descris mai sus, deosebirea intervenind acolo unde este depășit caracterul univoc al atitudinii poetului față de împrejurarea obiectivă la care se referă. În legătură cu poeziile încadrabile în această categorie există cele mai multe suspiciuni, și nu fără motive. Comentîndu-le, Predrag Matvejevitch arată că „se află în general în raport cu o actualitate ce relevă cel mai frecvent colectivitatea, socialul sau politicul“, această actualitate conferind însă operei „o veritabilă *semnificație circumstanțială*: înseși circumstanțele determină în mod direct — uneori nu fără arbitrar — înțelegerea, primirea sau destinul operei poetice“¹, existînd riscul unor denaturări.

Un alt dezavantaj al acestui fel de poezii constă în pericolul cantonării excesive într-o singură atitudine de particularizare a evenimentului respectiv, ce tinde să transforme poezia într-un text a cărui natură este documentară, de esență jurnalistică. Scriind că „poeziile lui Barbier erau adaptate revoluției din 1830“², Baude-

¹ Op. cit., p. 104.

² Apud P. Matvejevitch, op. cit., p. 146.

laire, sesiza tocmai această insuficiență a atașării prea strînse a poeziei la un anumit eveniment, a cărei consecință este o efemeritate accentuată.

Un efect la fel de dăunător expresivității lirice îl are și o atitudine contrară față de eveniment: generalizarea excesivă. În acest caz, poezia este dizolvată de folosirea intensă și nenuanțată a unor locuri comune. Lansarea lipsită de particularitate a unor generalități transformă poezia într-un text dominat de asemenea de efemeritate.

A doua posibilitate de raportare la un eveniment istorico-social constă în alegerea unei împrejurări caracteristice sau simbolice dintr-un trecut aflat dincolo de marginile convenționale ale actualității. Poeziile acestei categorii sînt, în general, mai realizate decît cele care pornesc de la evenimente prea apropiate în timp. Explicația acestui fapt constă în însuși specificul mitizant al poeziei, dar și în disponibilitatea cititorului de a rezona mai puternic atunci cînd evenimentul pe care poezia îl așază în centrul său este mai îndepărtat, asupra lui exercitîndu-se procesul de estetizare, care tinde să transforme, cu trecerea timpului, istoria în literatură.

Adesea, evenimentul din trecut este folosit de către poet ca pretext pentru lansarea unor reflecții sau îndemnuri adresate prezentului. În aceste situații se poate observa foarte ușor efectul prestigiului pe care îl au întîmplările trecutului, atunci cînd sînt transformate printr-un proces de mitizare și aduse în stadiul unor posibile exemple. După cum arătăm, asemenea poezii (în măsura în care sînt realizate) beneficiază de farmecul immanent, greu de definit, al oricărei întîmplări peste care s-a scurs o lungă perioadă de timp și care, din acest motiv, tinde să se transforme din episod real în ficțiune simbolică.

Sînt demne de amintit în acest context disocierile lui Ștefan Aug. Doinaș în legătură cu relația dintre eveniment și literatură din eseul intitulat *Fapt istoric, fapt literar*¹. Eseistul împarte evenimentele în „trăite” și „asumate”, iar atitudinile scriitorului față de ele în „participare” și „păstrare a distanței (reale sau morale)” : „Dacă evenimentul biografic, încorporat artistic, respiră

¹ În *Secolul XX*, nr. 6—7, 1971.

prin toți porii autenticitatea trăirii lui mediate sau imediate, evenimentul istoric asumat conferă operelor ce-l zugrăvesc o pronunțată pecete ideologică : autorul recurge la trama unor evenimente din trecut pentru a exprima, și uneori a soluționa pentru sine și alții, prin intermediul lor, o problemă ardentă a timpului său. Prezentul istoric în care se desfășoară acțiunea este incendiat de văpaia prezentului în care trăiește autorul“. Deși Ștefan Aug. Doinaș se referă la literatură, în general, considerațiile sale sînt perfect îndreptățite în ceea ce privește poezia pe care o urmărim, sintetizînd cu precizie una dintre ipostazele principale de întîlnire cu evenimentul istoric ale poeziei românești.

Fortînd puțin sensul noțiunii de eveniment (care se referă la împrejurări obiective și deosebit de importante pentru colectivități) putem afirma că poezia are posibilitatea de a integra și evenimente viitoare, prezise sau dorite. De cele mai multe ori structura acestor poezii conține o înlocuire a evenimentului printr-un concept dedus din trăirea sau din reconstituirea afectivă a unor evenimente petrecute anterior. Este, de pildă, cazul unor poeți care au profetizat realizarea dictaturii proletariatului în România, operînd o extrapolare lirică, al cărei prim termen a fost Revoluția din Octombrie. Poezii semnificative pentru această posibilitate anticipativă a scris Mihai Beniuc.

Poezia evenimentială este o constantă a literaturii române. Creația cîtorva poeți contemporani depune însă, în mod special, mărturie asupra remarcabilelor ei posibilități. Astfel, lirica lui Nicolae Labiș exprimă tendința poeziei de a intra în rezonanță cu marile evenimente și idei-eveniment ale secolului. În acest caz, cele două evenimente cardinale sînt războiul (el exprimă, datorită extrapolării specifice, la care ne refeream, și alte forme ale răului social) și revoluția. Ele constituie cele două principale coloane de susținere ale poeziei lui Labiș.

Făcînd aceste considerații lărgim accepția conceptului de eveniment : nici războiul și nici revoluția nu pot fi localizate calendaristic, ele ocupînd un spațiu întins. Simbolistica lor este echivalentă, însă, cu aceea pe care

o conține un eveniment concentrat, de exemplu, pe spațiul unei singure zile. Adesea asistăm la asemenea echivalări, în cadrul cărora evenimentele se transformă în idei-eveniment, printr-o conceptualizare specifică.

Tocmai în acest sens se raportează poezia lui Labiş la cele două mari evenimente care au marcat secolul nostru. În ea războiul și revoluția sînt reduse, simplificate, rolul lor fiind acela de perpetuu catalizator liric. Față de ele sensibilitatea poetului se află în postura unui interlocutor patetic. Este o atitudine lirică a cărei influență asupra poeziei românești contemporane a fost considerabilă.

Și poeți din alte generații s-au ilustrat prin creații ce tind să dea incandescență lirică simbolurilor unor mari evenimente. *Surisul Hiroshimei* de Eugen Jebeleanu este un poem a cărui forță emoțională derivă din capacitatea poetului de a vibra în fața unui eveniment a cărui exemplaritate negativă a rămas pentru totdeauna în istoria umanității, a unui eveniment-prototip al acțiunii iraționale și al pericolelor pe care invazia acesteia le conține. Construind un oratoriu, care folosește contrapunctul de factură cinematografică, poetul reușește să reînvie liric un episod întunecat din istoria recentă a umanității și să-l transforme într-un avertisment înscris în cuvintele artei.

O ipostază interesantă a relației poezie-eveniment istoric apare la Tudor Arghezi. Modul arghezian de poetizare a unor evenimente istorice apare cel mai convingător în poemul *1907*, unde este înfrîntă în mod ingenios o discursivitate inerentă. Este ilustrat un larg registru afectiv : candoare, vehemență, ironie, mînie. Tonurile tari nu sînt ocolite. Adeseori apare ineditul accent batjocoritor al lui Arghezi, despre care Ralea scria că reprezintă o culme genială, neatinsă de vreun alt scriitor român. Ca și Eugen Jebeleanu, Arghezi pleacă de la un eveniment negativ, vocația sa pamfletară avînd un teren de desfășurare dintre cele mai prielnice.

Miron Radu Paraschivescu și Mihai Beniuc au reușit, la rîndul lor, să alieze poetic elanurile propriilor sensibilități cu impulsurile unor mari evenimente istorice.

Umanismul lui Paraschivescu pornește de la evenimentul esențial al revoluției și absoarbe din el patosul unei conștiințe care a reușit să eludeze propriile tribulații în favoarea celebrării drumului spre un ideal al tuturor. Analog este modul în care este structurat ansamblul creației lirice a lui Mihai Beniuc. În conștiința acestui poet realitatea socială tinde să dețină o netă preeminență asupra celei subiective. Încrederea în forța poeziei (unul dintre straturile adânci ale liricii lui Beniuc) trebuie înțeleasă în raport cu acest adevăr. Vocea poetului din multe poeme scrise la persoana întâi pare a depune, într-adevăr, mărturie asupra unui „egocentrism liric”. Ansamblul creației lui Mihai Beniuc probează însă că, deși aparent conturează obsesiv continentul inefabil al sinelui, poezia țintește mai ales realitatea obiectivă și evenimentele din care aceasta este formată. Iată, de pildă, câteva versuri din poezia intitulată *Inima bătrînului Vezuv* :

*Alții s-ar nălța cu strălucire
Din al vremii frămîntat vulcan
Ca un fum de sus, ușor, subțire,
Numai eu m-oi stinge an de an (...)
Omenire fără de-mpărați
Crește peste somnu-mi temporar.
Dar băgați de seamă, nu mișcați
Că-n străfunduri mai mocnește jar.*

*Liniște-i, tăcere-i, e și pace
Și e nea pe creștetul pleșuv
Însă-n miezul muntelui mai zace
Inima bătrînului Vezuv !*

„Inima bătrînului Vezuv”, despre care poetul spune că este încă vie, reprezintă tocmai tendința caracteristică a poeziei lui Beniuc de a se integra în realitate, de a-i capta evenimentele, de a deveni ea însăși un eveniment, participînd la modificarea lumii. De aici și imensul număr de versuri scrise de către acest poet : o aspirație irezistibilă dictează un neîntrerupt avans al poeziei spre realitatea obiectivă. Acest efort cantitativ, specific poe-

ziei lui Beniuc, țintește echivalarea infinității de aspecte ale realității. Modul concret în care această tentativă are loc este adesea acela al elogierii unei alcătuiți sociale perfecte, ideale. Aspectul acesta se poate întrezări și în poeziile ce acuză; aici este de asemenea presimțit un viitor corectiv, ce va veni în cele din urmă, pentru a vindeca toate rănilile și pentru a îndeplini toate aspirațiile. Pornită de la evenimentele obiective, poezia se întoarce astfel printre ele, în chip de act esențial, ce participă la perfecționarea lumii.

Concretizări remarcabile a cunoscut în literatura noastră contemporană și poezia al cărui punct de plecare se află într-un eveniment simbolic din trecutul îndepărtat al patriei. Pot fi citate numeroase creații care au în centrul lor un eveniment (sau o figură istorică de primă mărime, a cărei evoluție pe firmamentul trecutului patriei are, din punctul de vedere al poeziei, structura unui eveniment). În toate aceste cazuri, poezia își absoarbe o mare parte a energiei sale din fapte extra-individuale, poetul topindu-și sensibilitatea în plasma aspirațiilor colective. În aceste poezii mitizarea coexistă cu reflecția și cu îndemnul politic de cea mai strictă actualitate.

3. Poezie și angajament. După cum am arătat atunci când ne-am referit la relația dintre poezie și circumstanțele exterioare ale apariției ei, în timpurile moderne includerea unor evenimente printre punctele de plecare ale poeziei presupune aproape cu necesitate exprimarea unor opțiuni ideologico-politice. Aspectul acesta este vizibil chiar și în cazul în care evenimentul de la care poetul pornește este foarte îndepărtat în timp și, aparent, nu poate fi legat în vreun fel de tensiunile ideologice ale momentului în care poezia respectivă este scrisă.

Poezia românească aduce numeroase dovezi în acest sens. Mai totdeauna celebrarea prin poezie a marilor evenimente și eroi ai trecutului a avut sensul unei opțiuni ideologice dominate de convingerea că interesele patriei sînt mai presus de orice. De aici și amprenta caracteristică de angajare pe care o poartă poezia patriotică,

indiferent de epoca în care a fost scrisă : în mod implicit sau explicit, fiecare dintre poeții care au scris-o exprimă sentimentul apartenenței la o unică „partidă națională“.

Trebuie, deci, să subliniem existența unui angajament esențial, care nu ține de o epocă anumită și este axat, în principal, pe ideea independenței și suveranității patriei și pe cea a echității sociale. Angajamentul poetic se prezintă însă și sub forma unor particularizări derivate din specificul ideologic al diferitelor epoci istorice. Din acest punct de vedere este posibilă o disociere între *angajamentul ideologic* (manifestat, după cum arătam mai sus, prin aderarea la ideile fundamentale ce însoțesc evoluția istorică a unui popor) și *angajamentul politic* (particularizare dictată de caracteristicile inedite ale fiecărei epoci).

În poezia românească se poate urmări cu ușurință evoluția dialectică a acestor două ipostaze complementare. Deși sînt despărțite de deosebiri de expresie, deși exprimă mentalități mult diferite între ele, poeziile de angajament ideologic și politic au o unitate conferită de o armătură conceptuală unitară și de o structură comună.

Una dintre prejudecățile persistente în legătură cu angajamentul poeziei își are originea în deosebirea pe care Croce a operat-o între literatură — „operă de civilizare“ și poezie — „operă a adevărului“. Astfel, Sartre distinge, la rîndul său, statutul poetului de cel al prozatorului, precizînd că doar celui de al doilea i se potrivește o atitudine angajată. Sartre arată că angajamentul este o acțiune cu consecințe practice : „Scriitorul «angajat» știe că cuvîntul este acțiune : el știe că a dezvălui înseamnă a schimba și că nu se poate dezvălui decît în vederea unei schimbări“¹. În ceea ce privește poezia, Sartre consideră, asumîndu-și riscul unei contradicții și trecînd cu vederea o serie de realizări poetice incontestabile, că aceasta nu poate să participe în vreun fel la tentativele perfecționiste ale prozei. Filozoful francez pune, cu bună știință, un semn de egalitate între

¹ J.-P. Sartre, *Situations*, II, Éd. Gallimard, 1948, p. 124.

angajamentul poeziei și cel al poetului : „Dacă dorim deci să vorbim neapărat despre angajamentul poetului, vom spune că el este omul care se angajează să piardă“¹. Pe plan strict metafizic, această spectaculoasă afirmație ar putea fi, eventual, susținută prin obișnuitele argumente ale adepților „poeziei pure“. Realitatea poeziei dovedește însă că lucrurile nu stau astfel, poezia nerămînînd aproape niciodată doar receptaculul autorealizării sale și tinzînd, prin mijloacele ei specifice, spre o integrare în rîndul celorlalte activități spirituale. În plus, nu se poate nicidecum afirma că angajamentul poetului duce cu necesitate spre un „cîștig“, în sensul elementar al noțiunii. Predrag Matvejevitch face o precizare adevărată, în acest sens : „...nu sînt rari cei care se angajează să piardă — cum spune Sartre — fără să pretindă nici un fel de recompensă practică (...), care se angajează cu prețul unor sacrificii și cu o abnegație extremă, doar în avantajul *Ideii* care îi inspiră“².

Concluzia lucrării lui Matvejevitch în legătură cu problema angajamentului în poezie, survenită după o minuțioasă trecere în revistă a celor mai importante păreri rostite în această privință în ultimele două sute de ani, remarcă existența unei dualități persistente în ceea ce privește concepțiile asupra poeziei : „Mitul tenace al dualității statutului poetic a renăscut o dată mai mult : cel care îndrăznește să fure flacăra divină pentru a o folosi în scopuri terestre trebuie să se aștepte la pedeapsă și la minia zeilor !“³ După cum arătam și mai sus însă, timpurile moderne au modificat și continuă să modifice statutul „divin“ al poeziei, în sensul unei tot mai vizibile situări a ei printre celelalte lucrări ale spiritului.

4. Poezie și angajament civic. În cadrul mai larg al poeziei de angajament ideologico-politic, poezia de angajament civic se află în mod special legată de actualitate.

¹ Op. cit., p. 87.

² P. Matvejevitch, op. cit., p. 114.

³ Op. cit., p. 117.

Pe fondul unor convingeri ideologice bine delimitate, această poezie exprimă fluxurile afective caracteristice pentru o largă colectivitate într-un moment istoric anumit. Ea este deosebit de mult practică în poezia noastră a ultimului deceniu, faptul acesta explicându-se prin avîntul social-politic de mare anvergură al României de după Congresul al IX-lea al partidului. Supratema poeziilor din această categorie este constituită de ideea identității de interese și de aspirații dintre patrie, partid și popor. Adesea poetul exprimă în mod patetic apartenența sa la prezentul comunist, prin vocea sa vorbind întînsa mulțime a poporului. Este o poezie a prezentului, cu care poetul tinde să se contopească. Iată un fragment dintr-o poezie caracteristică pentru această categorie, *Cu tot ce am*, de A. E. Baconsky :

*Cu tot ce am aparțin acestui pămînt
Deasupra căruia arde
Cea mai strălucitoare dintre stele,
Cu fiecare șoaptă, cu fiecare cuvînt —
Cu tot ce am sînt al acestui pămînt
Cu toate iubirile și cîntecele mele.*

*Viața lui, viața acestui popor
E fluviul uriaș din care fac parte ;
Cît timp cîntarea cu drumul lui mi-o măsoară
Niciodată n-am să cobor
Prea aproape de moarte. (...)*

*Cu tot ce am aparțin acestui timp,
Lumina comunismului în zare
Deasupra Carpaților mei ca un nimb
Alungă noaptea care dispăre —
Cu tot ce am sînt al acestui timp.
Mă contopesc în imensa-i vîltoare.*

Este exprimat un angajament patetic de a fi în prezent, ca în *Cîntec* de Nina Cassian :

*Aparțin comunismului cu tot ce am mai bun,
cu cele mai tinere idei ale mele,
cu dragostea mea cea mai întemeiată,
cu actele mele cele mai fecunde.*

5. Panegiricul eroic. După cum arătam, una dintre formele sub care apare poezia de angajament ideologico-politic este aceea a celebrării diferitelor ipostaze ale eroicului național și a transformării acestora în simboluri ale permanenței patriei. O cercetare retorică a acestei forme relevă stabilitatea unei structuri ale cărei origini sînt foarte vechi. Din acest punct de vedere putem stabili existența a patru variante fundamentale, în funcție de entitatea eroică aflată în centrul atenției poetului. Aceste patru entități sînt următoarele: patria, poporul, eroul individual și seria eroică. Este ușor de constatat că cele trei nivele principale ale eroismului clasic s-au păstrat, în general, pînă în contemporaneitate. Primul dintre acestea este cetatea-erou, o colectivitate formată din suma cetățenilor anonimi care alcătuiesc statul și luptă pentru apărarea și salvarea acestuia. În poezia modernă, această categorie a eroicului s-a transformat în bună măsură, prin înlocuirea cetății cu entitatea mai largă și mai cuprinzătoare a națiunii. Mai există însă și situații cînd eroismul cetății și-a păstrat în întregime semnificațiile (de pildă, în cazurile unor războaie, cînd un oraș s-a distins prin lupta deosebit de curajoasă a locuitorilor săi împotriva invadatorilor străini).

A doua categorie este aceea a seriei de eroi. Indivizii care o alcătuiesc sînt protagoniștii unor acțiuni episodice, dar glorioase, fiind nominalizați de obicei la plural, întrucît nu apar ca individualități cu existență bine conturată. Ei ies din anonimat, cel mai adesea, prin gestul suprem și final în existența lor, al autojertfirii pentru patrie. Acest gest eroic iluminează pentru un scurt moment o existență petrecută pînă în acel moment în anonimat.

Cea de a treia categorie, cea mai reprezentativă, este formată din eroi conducători ai cetății. Existența aces-

tora este deosebită de cea a eroului colectiv (cetatea) și de cea a seriei eroice printr-un spor de substanțialitate și de reprezentativitate.

Între cele trei ipostaze există, într-o considerabilă măsură, o relație de succesiune. Astfel, seria eroică își are premisele în cetatea-erou, creînd, la rîndul ei, posibilitatea apariției eroilor individuali. Această relație de succesiune nu este exclusivă, cele trei ipostaze coexistînd adesea, actualizarea lor inegală fiind determinată de evoluția concretă a evenimentelor istorice.

Invariantele semnificative ale modelelor eroice sînt în considerabilă măsură aplicabile atunci cînd se încearcă o privire de ansamblu asupra poeziei eroice moderne.

O altă caracteristică ce apropie timpurile antice de cele moderne constă în ambivalența eroicului. Pe de o parte, eroicul reprezintă o valoare intrinsecă comportată de exemplaritatea etic-estetică, pe de alta, relevantă este raportarea socială, în acțiunea îndreptată spre binele comunității în care trăiește personalitatea sau grupul eroic. Valoarea spirituală este convertită într-o valoare socială și politică, prin transformarea virtualității în act. În legătură cu această ambivalență a eroicului, retorica antică a formalizat o îndelungată experiență socială, stabilind cîteva constante (locuri comune), ce pot fi regăsite în întregime în poezia a cărei fenomenologie o schițăm. Trăsăturile definitorii ale acțiunii eroice ar fi următoarele: a. caracterul dezinteresat (eroul acționează pentru alții și nu pentru sine), b. eroul acționează pentru frumos și nu pentru util și plăcut, c. nu este însă vorba despre o negare a utilului în genere, ci despre o conciliere a sa cu sensul estetic într-o sinteză de superioară valoare socială: efortul este al eroului, folosul este al tuturor.

O altă caracteristică a eroului clasic constă în definirea statutului său în funcție de natura exemplarității sale. Astfel, el întrunește calitățile filozofului contemplativ și pe cele ale omului pragmatic, cumulînd integritatea etică a înțeleptului cu instinctul acțiunii speci-

fic celui de al doilea. În felul acesta, prin erou valorile etice și estetice se socializează. Filozofarea și acțiunea socială fuzionează într-un unic principiu al frumosului, al aspirației către autodepășire.

După cum arătam, aceste invariante sînt caracteristice, în esența lor, și pentru poezia modernă. În mod special, poezia românească a celebrat eroul și colectivitatea eroică. Referiri interesante la acest aspect — ce au în vedere întreaga literatură română — se află în cartea lui Aurel Martin *Pro patria* (1974). Autorul sesizează că „eroicul se constituie ca o categorie etică și estetică fundamentală, încă din balada populară”¹. Treccerea în revistă pe care criticul o întreprinde este instructivă, datorită argumentelor istorice pe care le conține. *Gruia lui Novac*, *Corbea*, *Miorița* constituie întrupări ale vocației pentru eroism a poporului român, ce traversează momente tragice sau sublime, conturînd un destin istoric plin de grandoare. În ceea ce privește folclorul, criticul conchide că eroismul „e o formă de manifestare implicată a responsabilității și a opțiunii, transmițînd emoții și sentimente corespunzătoare, sintetizabile, indiferent de natura împrejurării evocate, în conceptul de admirație”².

În același context, criticul urmărește modificările survenite de-a lungul timpului în ceea ce privește tratarea literară a conceptului de eroic, constatînd cu îndreptățire existența unui proces de mărire a complexității, în funcție de apariția unor momente istorice cu deosebită rezonanță în conștiința de sine a poporului și apoi a națiunii. Este reținut, ca deosebit de semnificativ, momentul 1848, care se distinge prin coloratura patriotică pe care o imprimă eroismului: „A fi erou însemnează, acum, a fi model de comportare în lupta împotriva tiraniei, a vădi (în ciuda împrejurărilor nefavorabile) încredere în triumful ideilor de libertate, entuziasm, dragoste de țară și

¹ A. Martin, *Pro patria*, Editura Militară, Buc., 1974, p. 11.

² Op. cit., p. 12.

popor, tărie sufletească, spirit național¹. Legarea eroismului de un context social-politic anumit se continuă în deceniile următoare, când împrejurările istorice cer poporului noi sacrificii. Criticul se referă, în acest sens, la o tendință „... (la scriitorii neidilizanți) de a explica actul eroic printr-un complex de cauze și condiții”².

În ceea ce privește evoluția conceptului de eroic în literatura contemporană, Aurel Martin se referă la transformarea dimensiunii eroice într-un „atribut de ordin național”, propunând drept exemplu literatura închinată evenimentului insurecției armate antifasciste. În această figurare a eroicului printr-o colectivitate este ușor de recunoscut una dintre invariantele la care ne refeream mai sus : cetatea-erou.

Acestei modificări trebuie însă să îi adăugăm o alta, vizibilă în poezia noastră contemporană, la care Aurel Martin se referă mai puțin. Este vorba despre eroul civilizator, caracteristic pentru epoca noastră, care apare sub ipostaza unei colectivități de elită morală (partidul) sau a unui conducător, care sintetizează energia, înțelepciunea și omenia poporului.

Panegiricul eroic este bogat reprezentat în poezia românească a tuturor epocilor. Parcurgerea antologiei lui Nicolae Stoian (*Eroica*, 1974), al cărei conținut este axat tocmai pe această varietate poetică, o dovedește.

Numeroase poeme sînt închinare eroului individual, privit ca sinteză de înțelepciune și pragmatism îndreptat spre satisfacerea intereselor colectivității. Într-o primă etapă, eroul este înfățișat sub aureola mitică a unei ființe predestinate pentru o soartă măreață, al cărei destin se împlinește mai ales pe cîmpul de bătălie. În *Umbra lui Mircea. La Cozia* de Grigore Alexandrescu, domnitorul este evocat ca simbol al unor vremuri de supremă vitejie, care se impune conștiinței contemporane poetului. Fantoma marelui domnitor vorbește unui prezent al cărui eroism se nutrește din marile fapte ale trecutului :

¹ Ibidem.

² Ibidem.

*Ascultați !... marea fantomă face semn... dă o poruncă...
Oștiri, taberi fără număr împrejură-i înviez...
Glasul ei se-ntinde, crește, repetat din stincă-n stincă, (...)
Mircea ! imi răspunde dealul ; Mircea ! Oltul repetează.
Acest sunet, acest nume valurile-l priimesc,
Unul altuia îl spune ; Dunărea se-nștiințează,
Și-ale ei spumate unde către mare îl pornesc.*

O imagine plină de grandoare a aceluiași domnitor-erou aflăm în *Mircea cel Mare și solii* de Dimitrie Bolintineanu. De această dată, Mircea apare în ipostaza diplomatului demn, care respinge orice încercare de aservire a poporului său :

*Într-o sală-ntinsă, printre căpitani,
Stă pe tronul-i Mircea încărcat de ani. (...)*

*Astfel dupe dealuri verzi și numai flori,
Stă bătrînul munte albit de ninsori. (...)*

*Solii dau firmanul, Mircea îl citește.
Apoi, cu mărire, astfel le vorbește :*

— „Padișahul vostru, nu mă îndoiesc,
Va să facă țara un pămînt turcesc.

*Pacea ce-mi propune este o sclavie
Pînă ce românul să se bată știe !“ (...)*

— „Mergeți la sultanul care v-a trimis,
Ș-orce drum de pace, spuneți că e-nchis !“

*Apoi către curte domnul se îndreaptă.
— „Fericirea țării de la noi s-așteaptă.*

*De deșarte vise să nu ne-nșelăm :
Moarte și sclavie la străini aflăm.*

*Viitor de aur țara noastră are,
Și prevăz prin secolii a ei înălțare.*

*Însă mai nainte trebuie să știm
Pentru ea cu toții martiri să murim !*

O semnificație similară are *Scrisoarea III* de Eminescu. Spre deosebire de predecesorii săi, care, atunci când înfățișau domnitori, recurgeau întotdeauna la locul comun al atribuirii unor însușiri fizice și intelectuale aproape supranaturale, marele romantic evocă un domnitor modest, care apare sub înfățișarea unui bătrîn „atît de simplu, după vorbă, după port“. Rostit de un om a cărui aparență fizică este atît de banală, discursul de amenințare adresat invadatorului reușește, în bună măsură, să depășească retorismul și să apară ca o expresie autentică a miniei populare. Silueta domnitorului se pierde, pentru a lăsa în întregime loc cuvintelor, elocvenței lor :

*Eu nu ți-aș dori vreodată să ajungi să ne cunoști,
Nici ca Dunărea să-nece spumegînd a tale oști.
După vremuri mulți veniră, începînd cu acel oaspe,
Ce din vechi se pomeneste, cu Dariu a lui Istaspe ;
Mulți durară, după vremuri, peste Dunăre vrînd pod,
De-au trecut cu spaima lumii și mulțime de norod ;
Împărați pe care lumea nu putea să-i mai încapă
Au venit și-n țara noastră de-au cerut pămînt și apă —
Și nu voi ca să mă laud, nici că voi să te-nspăimînt,
Cum veniră, se făcură toți o apă ș-un pămînt.
Te fălești că înainte-ți răsturnat-ai valvirtej
Oștile leite-n zale de-mpărați și de viteji ?
Tu te lauzi că Apusul înainte ți s-a pus ?...
Ce-i mîna pe ei în luptă, ce-au voit acel Apus ?
Laurii voiau să-i smulgă de pe fruntea ta de fier,
A credinții biruință căta orice cavalier.
Eu ? Îmi apăr sărăcia și nevoile și neamul...
Și de-aceea tot ce mișcă-n țara asta, riul, ramul,
Mi-e prieten numai mie, iară ție, dușman este,
Dușmănit vei fi de toate, făr-a prinde chiar de veste ;
N-avem oști, dară iubirea de moșie e un zid
Care nu se-nfiorează de-a ta faimă, Baiazid !*

Alături de personajele baladelor populare, în care poetul anonim a întruchipat forța maselor, și de domnitorii a căror vitejie a constituit un corolar al aspirațiilor de

libertate ale poporului, eroice sînt și alte personalități revoltate, care au condus masele oprite în lupta împotriva asupritorilor. Doja, Horia, Avram Iancu au constituit adesea nucleele unor poezii a căror vibrație patriotică se naște din hiperbole. În *Horia* de Eminescu, conducătorul țăranilor răsculați este asemănat munților :

*Horia pe-un munte falnic stă călare :
O coroană sură munților se pare,*

*Iar Carpații țepeni îngropați în nori
Își vuiau prin tunet gîndurile lor.*

— „Eu am — zise-un tunet — suflet mare, greu,
Dar mai mare suflet bate-n pieptul său ;

*Fruntea-mi este albă ca de ani o mie,
Dară al lui nume mai mult o să ție“.*

— „Nalți suntem noi munții, zise-un vechi Carpat —
Dar el e mai mare, că ni-i împărat“.

O viziune asemănătoare are Mihai Beniuc, rememorînd sfîrșitul cumplit al lui Doja :

*Sta Doja sus pe tronul său
— O, măreție fără seamăn ! —
Și zise-un om în șoaptă : „Zău,
Cu sfîntul soare este geamăn
Frătinul Doja-n jîțul său !“*

*Fierbinte cerul și senin !
Iar undeva cîntau cocoșii
Ca pentru timpuri care vin —
Ploua, ploua, cu raze roșii,
Fierbinte cerul și senin !*

*Deodată domnii-au tresărit :
În spate li s-a-nchis o ușă !
Era lumină-n răsărit,
Dar peste ei cădea cenușă
Și domnii toți au tresărit.*

(Moartea lui Doja)

Cele mai reușite dintre poeziile dedicate amintirii unor eroi care s-au jertfit pentru poporul lor au o viață aparte, rezultată din îmbinarea structurii de panegiric cu exprimarea inedită a unui fior tragic.

O altă categorie bogat reprezentată în literatura română este constituită din poezii al căror nucleu constă în celebrarea a ceea ce numeam mai sus serie eroică. În ele eroul individual este înlocuit de către o colectivitate restrânsă, care a ieșit din anonimat cu prilejul unor evenimente cruciale din viața poporului. Indeterminarea componentelor ei este adesea sursa unei ambiguități lirice de efect. Uneori apar și nume ale unor viteji, dar aceste nume nu mai sînt de prim plan. Situația este, în aceste cazuri, întrucîtva echivalentă cu aceea din romanele istorice, unde personalităților conducătoare li se rezervă un rol secundar, necesitatea istorică împlinindu-se prin intervenția în miezul evenimentelor a unor oameni obișnuiți, a căror virtualitate eroică (ce simbolizează latența eroică a poporului) se transformă în act doar atunci cînd împrejurări excepționale o cer.

La începuturile poeziei noastre culte se află o serie de creații în care este cîntat tocmai momentul transformării eroice (intervenite sau dorite). Iată un fragment semnificativ din *Marșul (oștirii române)* de Vasile Cîrlova, unde eroismul virtual al armatei este invocat cu exaltare romantică :

*Dragii mei copii războinici, ascultare mumii dați,
Iată vreme, mic și mare armele s-îmbrățișați,
Strigînd toți c-o glăsuire,
Spre a mumii fericire
S-alergăm de obște frați.*

*Cerul vouă vă deschide un drum foarte lăudat,
Ca să mergeți cu pas mare către slavă ne-ncetat.
Vie-vă, copii, amînte
Că Europa însuși simte
În ce cale ați intrat. (...)*

*Glasul vostru strigînd „slavă“ pe strămoși a deșteptat,
Ale căroră țărînă în mormînturi s-a mișcat.
Ș-umbrile în veci tăcute
Stau cît colo nevăzute,
Privind corbul înălțat.*

*Ce privire dulce mie ! Steagul filii în vînt,
Armele lucesc veriunde, slava iese din mormînt,
Tinerimea îndrăzneată,
Mîndră, falnică, măreață,
Ușor calcă pre pămînt.*

Un îndemn romantic spre împlinirea unui destin eroic
conține și poemul lui Andrei Mureșanu *Un răsunet*, al
cărui destin strălucit se explică prin tensiunea sa mobili-
zatoare :

*Deșteaptă-te, române, din somnul cel de moarte,
În care te-adînciră barbarii de tirani !
Acum ori niciodată, croiește-ți altă soarte,
La care să se-nchine și cruzii tăi dușmani !*

*Acum ori niciodată, să dăm dovezi la lume
Că-n aste mîni mai curge un sînge de roman,
Și că-n a noastre piepturi păstrăm cu fală-un nume
Triumfător în lupte, un nume de Traian !*

*Înalță-ți a ta frunte și caută-n giur de tine,
Cum stau ca brazi în munte voinici sute de mii ;
Un glas ei mai așteaptă și sar ca lupi în stîne,
Bătrîni, bărbați, jûni, tineri, din munți și din cîmpii !*

*Priviți, mărețe umbre : Mihai, Ștefan, Corvine,
Româna națiune, ai voștri strănepoți,
Cu brațele armate, cu focul vostru-n vine,
„Viață-n libertate, ori moarte !“ strigă toți.*

Odă ostașilor români de Vasile Alecsandri, *Pui de lei*
de Ioan Nenițescu, *Cu toții... una !* de Zaharia Bîrsan,
Steagul nostru de Andrei Bîrseanu, *Războiul* de Mihail
Săulescu sînt poezii ce fac parte din aceeași categorie a

creațiilor în centrul cărora se află armata — serie eroică reprezentativă pentru forța populară. În toate epocile cînd națiunea s-a aflat amenințată de forțe externe au apărut asemenea poezii. Războiul de independență din 1877—1878 a fost nucleul unor cicluri a căror structură este similară. *Ostașii noștri* de Vasile Alecsandri cuprinde numeroase piese lirice în care elocvența patriotică este asociată cu o expresivitate înrudită cu aceea a poeziei populare. Figuri anonime de țărani sînt cîntate cu venerație, cel mai adesea momentul în care sînt surprinse fiind acela apoteotic al jertfei pentru patrie.

O ipostază în care idilismul prezent în poeziile lui Alecsandri este depășit o constituie volumul lui Coșbuc, *Cîntece de vitejie*, unde eroismul unor anonimi este surprins pe fondul unui război înțeles ca împlinire a necesității istorice. Într-o recentă carte despre poezia lui Coșbuc, Petru Poantă remarcă acest aspect : „Originalitatea lui Coșbuc constă în faptul că (...) privește (războiul) din perspectiva eroului anonim”¹. Nu este greu de observat însă că această originalitate este foarte relativă, în spatele ei întrevăzîndu-se străvechiul *topos* al seriei eroice.

În poezia contemporană, seria eroică apare sub vechea formă a unor oameni obișnuîți, care intervin în conflictele armate pentru a salva marea colectivitate de aservire, dar și în aceea a unora care reprezintă interesele și aspirațiile unui popor constructiv. Este un eroism civic, ce apare, de exemplu, în *Există un asemenea partid* de Alexandru Andrițoiu :

*Cazărmi, palate și-nchisori se-nchid,
se-nchid, ca două aripi reci, obloane,
cînd, viu iluminate de partid,
cresc inimi în albastrele coloane.*

*Mișcarea e-n înalt și-n orizonturi,
prin ea întinderi și-adîncimi se-mbină.*

¹ P. Poantă, *Poezia lui George Coșbuc. Eseu monografic*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1976, p. 129.

*Cresc inimile adunate-n fronturi,
schimbate în focare de lumină.*

*E zidul lumii, luminosul zid,
zăgaz în fața foamei și-a pieirii.
Există un asemenea partid
Ce piinile ne dă, și trandafirii !*

În asemenea ocazii, eroismul are o preponderență coloratură etică, ostașii partidului fiind oameni care se disting prin capacitatea lor de a depăși postura îngust individualistă în favoarea unei slujiri devotate și luminate a colectivității. Motivul luptei — caracteristic pentru apariția atitudinilor eroice — nu lipsește. De această dată însă, lupta nu se mai duce împotriva unui dușman concretizat în armate invadatoare, ci contra limitelor conștiinței umane. Din seria eroică a partidului apar oameni a căror vocație esențială este lupta pentru fericirea colectivității. Aspectul acesta apare într-o semnificativă poezie a lui Ion Brad, intitulată *Responsabilul cu fericirea* :

*„Ostașul de rînd al Partidului“ mi se spune
Și mi-i drag să aud.
Sînt responsabilul cu fericirea
După prevederile din Statut.
Șipotul acesta cu apă vioară,
Al fericirii,
Spre care se grăbesc atîtea cărări,
Inima mea ca o sită-l strecoară,
Să nu vie mîl din adînc
Și unde amare din depărtări.*

O nuanță specifică de eroism este aceea a întregii țări, a întregului popor. În poeziile care o au în centrul lor, patria este privită în contextul larg al lumii și al istoriei, ca entitate eroică, capabilă să-și păstreze identitatea în luptă cu diferite adversități externe și interne. În mod eroic, patria a reușit să se păstreze de-a lungul timpurilor egală cu ea însăși. Sentimentul preponderent care apare în asemenea poezii este solidaritatea emoționată.

Într-o primă etapă, patria este celebrată sub chipul unei entități care a reușit să-și păstreze în mod eroic structura materială și spirituală, în ciuda tuturor încercărilor, prin capacitatea poporului de a rezista moralmente și materialmente tentativelor străine de destrămare și de asimilare. Adesea, această celebrare este asociată cu îndemnuri, ca în *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie*, de Eminescu :

*Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie,
Țara mea de glorie, țara mea de dor ?
Brațele nervoase, arma de tărie,
La trecutu-ți mare, mare viitor !*

*Fiarbă vinu-n cupe, spumege poculul,
Dacă fiii-ți mindri aste le nutresc ;
Căci rămîne stînca, deși moare valul,
Dulce Românie, asta ți-o doresc.*

În contemporaneitate, eroismul patriei este asociat cu marile evenimente. În *Columna libertății*, Geo Dumitrescu, îl deduce dintr-o străveche tradiție. Aniversarea a douăzeci de ani de la eliberarea de sub jugul fascist este prilej pentru rememorarea unei obscure, dar glorioase istorii, împlinită de eroii anonimi ai patriei :

*Cei douăzeci se trag din două mii :
porni de mult istoria pe-aci —
n-a fost pustiu aici, nici fund de zare,
bărboșii mei părinți credeau în soare
și, ca și mine, slobozeau spre nor
săgețile și urletele lor. (...)*

*Se trag din două mii cei douăzeci
pe crîncenele vremilor poteci...
Cei douăzeci se-aleg din două mii :
porni de mult istoria pe-aci —
gemînd sub nedreptate și robie,
bărboșii mei părinți credeau în glie
și adunau, din jertfa vieții lor,
al libertății mindru viitor.*

Într-o primă etapă, patria este celebrată sub chipul unei entități care a reușit să-și păstreze în mod eroic structura materială și spirituală, în ciuda tuturor încercărilor, prin capacitatea poporului de a rezista moralmente și materialmente tentativelor străine de destrămare și de asimilare. Adesea, această celebrare este asociată cu îndemnuri, ca în *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie*, de Eminescu :

*Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie,
Țara mea de glorie, țara mea de dor ?
Brațele nervoase, arma de tărie,
La trecutu-ți mare, mare viitor !*

*Fiarbă vinu-n cupe, spumege poculul,
Dacă fiii-ți mindri aste le nutresc ;
Căci rămîne stînca, deși moare valul,
Dulce Românie, asta ți-o doresc.*

În contemporaneitate, eroismul patriei este asociat cu marile evenimente. În *Columna libertății*, Geo Dumitrescu, îl deduce dintr-o străveche tradiție. Aniversarea a douăzeci de ani de la eliberarea de sub jugul fascist este prilej pentru rememorarea unei obscure, dar glorioase istorii, împlinită de eroii anonimi ai patriei :

*Cei douăzeci se trag din două mii :
porni de mult istoria pe-aci —
n-a fost pustiu aici, nici fund de zare,
bărboșii mei părinți credeau în soare
și, ca și mine, slobozeau spre nor
săgețile și urletele lor. (...)*

*Se trag din două mii cei douăzeci
pe crîncenele vremilor poteci...
Cei douăzeci se-aleg din două mii :
porni de mult istoria pe-aci —
gemînd sub nedreptate și robie,
bărboșii mei părinți credeau în glie
și adunau, din jertfa vieții lor,
al libertății mindru viitor.*

Un frumos elogiu al patriei este imaginat de Dumitru Popescu în poemul intitulat *Destin*. Este sugerată forța telurică a oamenilor pământului românesc. Imaginea finală este de o deosebită pregnanță :

*Cînd uraganele s-au abătut
n-au luat decît țărină ;
pămîntul tot e împînzit
de rădăcina noastră răsucită și bătrînă.
Puhoaietele-n copite spulberară
sămînța vie ;
cu mîinile încleștat pe coarnele de plug
am îngropat-o iar în glie.
Lanțul pe care ni l-au prins
de mîini și de picioare
a putrezit pe oasele noastre
făcute dintr-un fier mai tare.*

Într-un poem de Ana Blandiana cîntecul doinei este însuși sufletul poporului. El răsună neînvins peste creștele munților, de-a lungul și de-a latul cîmpiilor. Este sugerată forța latentă a celor mulți, cărora natura și cîntecul li se alătură :

*Se-aude, se-aude, se-aude
Din adînc, din vecii, din mereu,
Murmurul, sîngele, gîndul
Poporului meu. (...)*

*Stă iarba cu săbiile trase
Iar tu, libertate, apari
Din tainiți vegheate mereu.
Martori ne sînt munții mari. (...)*

*În numele tău cuvîntăm
La judecata popoarelor
Și n-om asfinți niciodată
De-o fi după voia izvoarelor.*

*Peste semețele piscuri,
Peste cîmpiile mute,
Gîndul poporului meu
Se-aude, se-aude, se-aude.*

(Doină)

O inedită actualizare a eroismului patriei și al poporului se află în poemul lui Adrian Păunescu intitulat *Da, mai avem*. Poetul monologhează cadențat despre forța pămîntului natal, acumulînd treptat o tensiune caracteristică pentru poeziile sale politice. Laitmotivul afirmațiilor încrezătoare are un efect mobilizator. Este o poezie care cere, parcă, să fie scandată în cor de mulțime :

*Țară de veci, nepămîntesc de caldă,
copiii noștri într-un rîu se scaldă
și morții noștri în pămînt se scaldă.*

*Munții Carpați miros a lună plină,
a rouă și a suflet de rășină,
la care capre negre se închină.*

*Da, șirul Munților Carpați e-acasă,
deși chiar piatra lor fu lunecoasă.*

*Da, mai avem Mureș și Prut și Trotuș,
și Olt și Jiu și alte rîuri totuși.*

*Da, mai avem cîte ceva din toate,
și rîurile noastre prescurtate
nu se mai varsă în străinătate.*

6. Panegiricul euforic. Una dintre categoriile distincte ale poeziei patriotice este constituită din creații în care domină sentimentul iubirii euforice. Țara este cîntată în chip de tărîm al nemaiîntîlnitului farmec, al deplinei perfecțiuni. Apare, astfel, ipostaza cea mai contemplativă a poeziei patriei. Sentimentul patriotic este difuzat în masa muzicală a reveriei în fața unui pămînt a cărui fru-

mușețe perfectă simbolizează însuși sufletul românesc. Notele eroice nu lipsesc, dar ele apar estompate de dominarea unui sentiment de iubire extatică.

Multe poezii din această categorie au fost închinete, de-a lungul timpului, unor regiuni anumite, obținându-se o simbolistică echivalentă cu aceea a cîntării întreg pămîntului patriei. Pentru această posibilitate este ilustrativă o recentă antologie, ce vizează poezii care cîntă Transilvania, oamenii și idealurile acesteia¹.

După cum arătam, de cele mai multe ori poeziile încadrabile în categoria panegiricului euforic conțin note eroice. Nici nu s-ar putea să fie altfel, avînd în vedere tradițiile poeziei românești, în care istoricul și social-politicul ocupă un loc central. Există totuși, după cum se poate observa din exemplificările noastre, și poezii în care iubirea euforică a țării natale atinge valori de o remarcabilă puritate.

Trebuie menționat, dealtfel, faptul că în multe dintre poeziile pe care, din rațiuni metodologice, le-am încadrat în alte categorii, în funcție de nota lor dominantă, se pot simți sonurile inefabile ale unei iubiri ca atare. Cîntînd eroii și evenimentele eroice ale patriei, celebrîndu-i pe cei care au înălțat cu sîngele lor prezentul românesc, polemizînd cu idei, evenimente sau persoane a căror exemplaritate are semnul minus, poeții au introdus, de cele mai multe ori, în creațiile lor, și expresiile unei iubiri „gratuite” pentru patria lor.

Este un fapt a cărui persistență se cuvine subliniată în mod stăruitor și care constituie una dintre principalele îndreptățiri ale demersului critic pe care îl întreprindem în lucrarea de față. Nu doar admirîndu-i și respectîndu-i pe marii oameni ai trecutului, nu doar rememorînd patetic evenimentele care au contribuit la edificarea spațiului material al patriei și la construirea conștiinței de sine a poporului român, ci și iubind țara și oamenii ei — au dat poeții noștri întrupare cuvîntului. Pe lingă argumentele de tot felul, ei au și ales acest pămînt dintre toate celelalte. O alegere ținînd de rațiune, de

¹ *Gorunul lui Horia*, poeme, antologie și cuvînt înainte de V. Fanache, Editura Minerva, Buc., 1974.

argumente, dar și de o iubire inefabilă, pe care doar autenticul lirism poate s-o exprime și s-o facă să se înalțe dincolo de *topoii* simțului comun.

În acest aspect definitoriu se află justificarea principală a ideii ce constituie nucleul teoretic al lucrării noastre. Analizându-l, constatăm că, într-adevăr, poezia patriotică și de opțiune politică tinde și reușește uneori să îmbine în mod dialectic expresivitatea și elocința. Este bine, este frumos, este chiar oportun să argumentezi marile idei, evenimente și oameni ai românilor; pentru ca să reușești să transformi aceste argumente în poezie trebuie însă și să-i determini pe cititorii tăi să simtă că nu ești doar un retor înflăcărat sau numai dibaci, ci și un om capabil să iubească.

Această îmbinare se află în grade diferite în mai toate poeziile pe care le-am citat și nu este cazul să revenim prin alte exemple, anume alese. Din acest motiv, ne vom limita să propunem doar câteva fragmente în mod deosebit caracteristice pentru categoria pe care am încercat să o circumscriem.

O luxuriantă mitologie transilvană acumulează Adrian Maniu în *Ardealul* :

*Între finețe și codri, unde jelesc izvoarele,
Între holde pe care riurește lumina spicelor,
Ridicăi șapte cetăți libere, în lanțuri de munți.*

*Suind prin brădet unde cheamă cocoșul sălbatic,
Săltînd pisc, vegheat de caprele negre,
Pogorînd la copleșite colibe de lemn, și-nalte grajduri
de piatră...*

*Chei de slavă, despicate de paloș năzdrăvan,
Ape vii spumegă, iar din baierul stîncilor roșii,
Ciocane bat, bat flori de aur, sfărîmînd comoara
știmelor...()*

*Zarea gîndului vrea să te cuprindă, peste zarea ochilor,
Frumuseți cerești, comori din adîncime,
Dăinuind asupra furtunii și prăbușirii apăsătoare.*

*În grădini, flori de zăpadă, leagă poame de aur...
Țară de lapte și miere, de aur și piine,
Cu cele mai lungi asupriri, și cea mai curată făptură...*

Lucian Blaga este, poate, cel mai reprezentativ poet al iubirii purificate de patrie. În *Spațiul mioritic*, poetul filozof aducea un suprem elogiu satului românesc — receptacul al veșniciei : „Solidaritatea sufletului românesc cu spațiul mioritic are un fel mulcom, inconștient, de foc îngropat, nu de efervescentă sentimentală sau de fascinație conștientă”¹. Este o iubire eleată, dar care vibrează perceptibil, dincolo de ideile și sentimentele pe care însuși poetul a vrut să le exprime :

Copilo, pune-ți mîinile pe genunchii mei.

Eu cred că veșnicia s-a născut la sat.

Aici orice gînd e mai încet,

și inima-ți zvîcnește mai rar,

ca și cum nu ți-ar bate în piept,

ci adînc în pămînt undeva.

Aici se vindecă setea de mîntuire,

și dacă ți-ai sîngerat picioarele

te așezi pe un podmol de lut.

Uite, e seară.

Sufletul satului filfiie pe lingă noi

ca un miros sfios de iarbă tăiată,

ca o cădere de fum din streșini de paie,

ca un joc de ieri pe morminte înalte.

(Sufletul satului)

În *Arheologie*, preferința pentru un pămînt anume apare în forma reveriei generate de contemplarea trecutului. Poetul se simte aflat dintr-o dată în toate timpurile țării. Ideea veșniciei este obsedantă și cade asupra lui ca o interminabilă ploaie :

¹ L. Blaga, *Trilogia culturii. Orizont și stil, spațiul mioritic, geneza metaforei și sensul culturii*, cuvînt înainte de Dumitru Ghișe, E.P.L.U., Buc., 1969, p. 126.

*Au fost aduse sarcofagele aci
dintr-un străvechi oraş, ce azi e subţ pământ.
Cresc porumbiştii acum, pe unde foc a fost,
şi se topeşte cînepa în jgheabul strîmt.*

*Făgaşe ai găsi, de roţi, pe caldarîm,
dacă tărîmul l-ai săpa şi-ai scormoni.
Opaîţul de lut ars s-a spart şi pulberea
a înroşit ogorul vechii-împărăţii.*

*Noroadă au trecut, şi glii s-au răsturnat,
Cenuşa a-mpietrit pe vetrele pustii.
Şi drumuri au murit subţ iarbă, pe subţ strat.
Trecutu-i lung. C-un capăt se iveşte-aci. (...)*

*Şi-i dureros în marea trecere să te
aprinzi visînd. Mai tare însă arzi în schimb.
Iubirea prinde adîncimi, aşă cum e,
umbratic joc, relief pe-un sarcofag în timp.*

Sentimentul permanenţei naţionale apare sub forma meditaţiei la veşnicie şi în *Pod peste Mureş*. Istoria s-a transformat în adierea inefabilă a mirosurilor pămîntului :

*Oşti trecură-n veac pe-aci, şi Radu cel Frumos,
roţi ferecate, roibi domneşti, comori şi lacrimi,
moţi cu ciubare, turme, vînturi,
răpuşi şi-nvingători, stîndarde, patimi.*

*Pe toţi şi toate-n nopţi, cînd vilvele se bat,
îi poţi vedea-n lumini de-o clipă încă,
aşă cum ceasul, de pe-un ţărm mutîndu-i,
i-a mîntuit spre celălalt peste viltoarea-adîncă.*

*Dar ce linişte-i acum la vad ! Ce trează amiaza !
Prin istorie adie doar miros de otavă.
Subţ pod un şarpe se soreşte, lung şi nemişcat,
ca-ntr-o emblemă rară, de străveche slavă.*

Încă mai accentuat apare sentimentul de euforică participare la viața secretă a pământului patriei în Țară. Presiunea neclară a trecutului se estompează, în locul ei se face simțită bucuria senină a contemplării. Este, probabil, cea mai reprezentativă poezie a categoriei pe care o urmărim :

*Pe dealuri se-nalță solare
podgorii albastre și sonde.
Riuri spre alte seminții
duc slava bucatelor blonde.*

*Țara și-a-mpins hotarele
toate pînă la cer,
Pajuri rotesc — minutare în veșnicul ceas —
peste cîmp și oier.*

*Fluturînd în veșminte
de culoarea șofranului,
ard fetele verii ca steaguri
în vîntul și rîsetul anului.*

Este transcris tabloul unui pictor genial.

7. Angajament și polemică. Aderarea la o ideologie progresistă sau la o politică corespondentă acestuia nu este singura posibilitate poetică. Numeroși autori au scris în decursul timpului versuri în care au profetizat sau au invocat, în tonuri polemice, deziderate ideologico-politice a căror împlinire aparținea viitorului. Din această categorie face parte poezia protestatară scrisă înainte de Eliberare de către poeți aparținînd unor epoci diferite, care au intuit sensul progresului social și au denunțat stagnări și inechități. În linii mari, apariția acestui gen de poezii coincide cu începuturile liricii noastre culte, fiind prefigurat de numeroase poezii populare, care au dat expresie unor conflicte de clasă. O poezie ce poate fi considerată ca deschizătoare de drum în această privință este *Glasul poporului subț despotism* de Iancu Văcărescu :

*Răscoală-te, inima mea, din a răbdării boală !
 Grozav ! grozav ai suferit ! grozavă te răscoală !
 Să tremure ! să tremure cumplita tiranie ;
 Zdrobită azi în pulbere, pe loc să nu mai fie !
 Ființa și numele ei în iad să se coboare !
 Și-ai ei prieteni mult huliți ca ea să se doboare !
 Drept îndreptînd oricare Drept poporul n-are pată ;
 Minte-nțeleaptă mintea lui prin fapte se arată.
 Ai libertății fii sînt toți sub steagu-i cîți s-adună,
 Toți robii își rup fiarele ! Toți bunii-s împreună.
 Să tremure ! să tremure cumplita tiranie !
 Zdrobit va fi cine-o-ndrăzni gînd de tiran să-i vie !*

Această poezie exprimă un patos al revoltei ce nu poate fi înțeles decît în contextul atmosferei străbătute de încredere și elan a anului răscoalei lui Tudor Vladimirescu. Uitînd apartenența sa de clasă, trecînd peste aristocratismul său, ale cărui nuanțe liberale erau ponderate, Iancu Văcărescu aderă la susținerea idealurilor masei oprimată. Trebuie însă precizat că tiranii împotriva căruia se ridică poetul nu sînt neapărat fanarioții sau turcii, ci abstracțiunea celor care frînează progresul, se opun eliberării popoarelor. Dincolo de valoarea lor estetică, erodată, după cum este și firesc, de trecerea timpului, aceste versuri sînt memorabile pentru modul în care concentrează cîteva dintre nucleele emotive și intelectuale care dominau epoca. Prin aceste impetuoase versuri este așezat jalonul poeziei polemice, ce promovează o atitudine militantă. Este o direcție în care mai tîrziu se vor ilustra din plin Bolintineanu și Alecsandri. În plus, fapt important pentru o eventuală istorie a marilor locuri comune ale genului, Iancu Văcărescu inaugurează un anume ritual liric, ce avea să cunoască o îndelungată vogă : „declamația lui are în adevăr sonoritatea bubuitoare și solemnă, vaga încețoșare a evocării idealului și patetismul fierbinte al profetismului pașoptist“¹.

¹ P. Cornea, *Originile romantismului românesc. Spiritul public, mișcarea ideilor și literatura între 1780—1840*, Editura Minerva, Buc., 1972, p. 299.

În absența unui ideal politic clar configurat, genul de poezie pe care îl inaugurează Iancu Văcărescu nu este propriu-zis militant, caracteristica sa dominantă fiind reacția polemică la o stare de lucruri care trebuie schimbată, mijloacele acestei schimbări fiind neclare. Tocmai această neclaritate a idealului politic (la care se referă și Paul Cornea în citatul de mai sus) oferă posibilitatea scrierii unor poezii și nu a unor declarații explicite de principii.

Fiind dominată de sentimentul necesității reparării unor nedreptăți sociale, poezia protestatară nu este lipsită de un anume caracter monocord. Gravitatea arzătoare a problemelor dezbătute a fost însă, în momentul apariției componentelor ei, un puternic generator de emoție. Ceva din patosul justițiar se păstrează pînă azi, chiar în poezii în care elocvența de tip ziaristic nu este prea convingător sprijinită de expresivitatea lirică. Este semnificativă, din acest punct de vedere, poezia *Clăcașul* de Cezar Bolliac, compunere nemeșteșugită, dar a cărei sinceritate o apără de alunecarea în parodie :

*Oh ! legați pentru vecie
De pămîntul unde stăm,
Plătim vecinică chirie
Și pe apa care bem.
Nu avem nimic al nostru ;
Tot în preajmă e străin !
Venim rupți din lucrul nostru
Și dăm peste-al lipsei chin. (...)
Piinea, fierul o rodește :
Tot cu fierul ne-o păstrăm ;
Ea e-a celui ce-o muncește ;
Trîntorilor n-o mai dăm.
V-am cerut, de milă, dreptul
Ca tocmeală între frați.
Nu vreți ? Ni-l ținem cu pieptul,
Și veniți de ni-l luați !*

Și alți poeți ai generației de la 1848 s-au ilustrat prin versuri în care au exprimat convingerile îndreptățite ale clasei în ascensiune. Polemica prin care aceste convingeri au fost exprimate a avut tentă romantică specifică. Acest

specific este conferit de o coloratură națională. Spre deosebire de romantismul din alte țări, manifestat cu preponderență în domeniul literaturii, la noi se poate vorbi despre un romantism social-politic.

Polemica social-politică purtată de pe pozițiile masei populare are o serie de concretizări deosebite în poeziile marilor clasici. *Împărat și proletar* de Eminescu nu este, azi, numai o poezie bună de învățat la școală, ale cărei „idei principale“ pot fi cu ușurință desprinse și rezumate, și ale cărei procedee retorice, odată stabilite, nu lasă în jurul lor decât un vid liric. Prima ei parte exprimă o vehemență și o exasperare inedite, ce nu pot fi transcrise în alte cuvinte :

*Spuneți-mi ce-i dreptatea ? — Cei tari se îngrădără
Cu-averea și mărirea în cercul lor de legi ;
Prin bunuri ce furară în veci vezi cum conspiră
Contra celor ce dinșii la lucru-i osîndiră
Și le subjugă munca vieții lor întregi.*

*Unii plini de plăcere petrec a lor viață,
Trec zilele voioase și orele surîd.
În cupe vin de ambră — iarna, grădini, verdeață,
Vara petreceri, Alpui cu frunțile de gheață —
Ei fac din noapte ziua și-a zilei ochi închid.*

*Virtutea pentru dinșii ea nu există. Însă
V-o predică, căci trebui să fie brațe tari,
A statelor greoaie cară trebuie-mpinse
Și trebuiesc purtate războaiele aprinse,
Căci voi murind în sînge, ei pot să fie mari. (...)*

*Minciuni și fraze-i totul ce statele susține,
Nu-i ordinea firească ce ei a fi susțin ;
Averea să le aperi, mărirea ș-a lor bine,
Ei brațul tău înarmă ca să lovești în tine,
Și pe voi contra voastră la luptă ei vă mîn.*

Ca și în alte poezii polemice, poetul nu se îndirjește neapărat împotriva unei organizări statale anume, revolta

la care îi îndeamnă pe cei oprimați nu vizează scopuri practice, imediate. Poetul nu este un revoluționar, ci un filozof fascinat de ideea de revoltă și de cuvintele capabile să exprime revolta. De aici rezultă ambivalența caracteristică a poemului. Revolta localizabilă într-o epocă istorică anumită se amestecă inextricabil cu expresia dorinței nelămurite, dar arzătoare de schimbare a lucrurilor și a alcătuirilor lumii.

Tocmai acest aspect l-au trecut cu vederea cei care, în decursul timpului, au acuzat *Împărat și proletar* de retorism. Prezența unui scop practic, caracteristică pentru orice discurs retoric, este detectabilă în ceea ce poemul are dependent de epoca în care a apărut. După cum arătam însă, pe parcursul poemului „scopul” său se rarefiază și tinde să dispară, dizolvându-se într-un îndoit lirism al polemicii cu realitatea, dusă de pe pozițiile ideaelului.

Un sens similar îl are și cea de a doua parte a antitezei romantice pe care Eminescu o construiește în *Scrisoarea III*. În ciuda unor particularizări vizibile, ce concretizează concepția politică a poetului, cu limitele ei inerente, citit în totalitate fragmentul impresionează prin autenticul lui patos patriotic, ce apare, în modul caracteristic al acestui gen de poezii, sub forma diatribei moraliste. Dorința de echitate etică vibrează liric :

Au prezentul nu ni-i mare ? N-o să-mi dea ce o să cer ?
N-o să aflu într-ai noștri vre un falnic juvaer ?
Au la Sybaris nu sîntem lîngă capiștea spoielii ?
Nu se nasc glorii pe stradă și la ușa cafenelii,
N-avem oameni ce se luptă cu retoricele sulii
În aplauzele grele a canaliei de uliți,
Panglicari în ale țării, care joacă ca pe funii,
Măști cu toate de renume din comedia minciunii ?
Au de patrie, virtute, nu vorbește liberalul,
De ai crede că viața-i e curată ca cristalul ?
Nici visezi că înainte-ți stă un stilp de cafenele,
Ce își rîde de-aste vorbe îngînîndu-le pe ele.

Se dovedește că indignarea, atunci cînd este autentică, poate să fie integrată de către poezie, în ciuda faptului că

poeticile romantice tind mai totdeauna să o socotească exclusiv de apanajul retorismului.

Cele două poezii ale lui Eminescu, din care am citat, precum și multe altele, aparținând altor poeți, ilustrează în mod convingător limitele concepției sacralizante, pe care am descris-o în prima parte a lucrării de față. Discursul argumentativ are ceva impersonal; oricât de mare ar fi retorul, vorbele sale tind să se desprindă de persoana sa și să alcătuiască o entitate independentă, formalizabilă și părînd, din acest motiv, ușor de multiplicat. În poezia patriotică de înaltă ținută apare însă un element (expresivitatea) care particularizează. Această particularizare este, în mod incontestabil, de natură estetică.

Folosind o tonalitate mai puțin marcată de patetism partizan decît Eminescu, Alexandru Macedonski a scris la rîndul său, o serie de poeme în care atitudinea polemică este vizibilă. În *Ce-aș vrea?*... el recurge la modalitatea dialogului cu țara. Ocolind îndemnurile, poetul polemizează cu prezentul, în numele unui viitor reparator :

*Aș vrea odată iubita-mi țară
Să se ridice din somnul său
Și cu glas tare să strige : Piară
Al României oricare rău !
Aș vrea dreptatea să renvieze,
Să reînflorească p-acest pămînt,
Și tot românul ca să lucreze
Pentru al țarei falnic avînt !
Aș vrea ca fala și fericirea
Să mai umbrească patria mea !
Și-n orice inimi să văd unirea !...
Iacă, o ! Doamne, încă ce-aș vrea.*

Este caracteristic modul temperat, neinstigator, la care poetul recurge, reușind în felul acesta să ocolească retorismul. Polemica se desfășoară lent. Această lentoare este rodul unei intuiții poetice sigure : Macedonski simte că este mai potrivit pentru poezie să ocolească marile glasure retorice, să nu rostească argumentări, ca într-un

discurs ce țintește schimbări imediate. Poemul este, astfel, o urare de viitor :

*Aș vrea tiranii să nu mai fie !...
Ei să dispară ca fumu-n vînt !
Sau ca nisipul în vijelie,
Zvirlit în haos dupe pămînt !
Aș vrea poporul să fie rege...
Rege odată bietul popor !...
Ca-n lanțuri grele să nu-l mai lege
Autocratul asupritor.
Aș vrea să moară aceia care
Pentru monedă patria-și vînd !
Să moară-n chinuri de remustrare,
Numai mustrarea să aibă-n gînd !*

George Coșbuc, menționat de noi în legătură cu poeziile sale de celebrare a eroismului național, este autorul cîtorva poeme încadrabile în categoria polemicilor social-politice. În *Doina* apare o lamentare, care prevestește sonurile lui Octavian Goga. Nedreptatea socială este condamnată într-un mod deviat, prin înfățișarea suferințelor milenare ale poporului. Țăranul apare strivit de un blestem cosmic, nota polemică este subsidiară. Doar spre sfîrșitul poemului tonalitatea se schimbă, țăranul obidit ia arma în mîini și se răzbună pe „spurcatul ciocoi“, întocmai ca în poezia populară. Melancolica melodie a doinei se transformă într-un cîntec de revoltă :

*Pe deal românul ară
Slăbit de-amar și frînt,
Abia-și apasă fierul
În umedul pămînt.
Tu-l vezi sărman și tremuri
Să-l mîngîi în nevoi.
Și mergi cu el alături
Cîntînd pe lingă boi.
Iar bieții boi se uită
Cu milă la stăpîn —
Pricep și ei durerea
Sărmanului român. (...)*

*Dar iată ! Cu ochi tulburi
 Tu stai între voinici,
 Te văd cum juri și blestemi
 Și pumnii ți-i rădici !
 Pribegi de bir și clacă,
 Copii fără noroc,
 Tu-i strângi în codru noaptea
 Sub brazi pe lingă foc.
 Și cînți cu glas sălbatec,
 Și-n jur ei cîntă-n cor
 Cîntări întunecate
 Ca sufletele lor.*

Pe drept cuvînt, această poezie, a cărei simplitate ascunde profunzime, a fost numită de către Gherea o „rapsodie“ a vieții țărănești a românilor, iar de către Dumitru Micu o „cîntare a cîntărilor poporului român“¹. În lucrarea citată, Petru Poantă o socotește, în cele din urmă, „o imagine caleidoscopică despre atotputernicia poeziei“². Această afirmație este demonstrabilă. Neajunsul ei rezidă, însă, în aceea că este derivată din locul comun despre care discutăm la începutul lucrării noastre și care constă în afirmația că poezia nu poate fi cu adevărat „mare“ decît dacă își dovedește capacitatea de a se întoarce asupra ei înseși, aprofundîndu-și condiția și autorefectîndu-se. Ni se pare mai degrabă adevărată interpretarea ca atare a poeziilor protestatare ale lui Coșbuc, poezii dominate de o structură polemică, avînd o esență tranzitivă. Ilustrativă este, de pildă, *Poetul* :

*Sînt suflet în sufletul neamului meu
 Și-i cînt bucuria și-amarul —
 În ranele tale durutul sunt eu,
 Și-otrava deodată cu tine o beu
 Cînd soarta-ți întinde paharul.*

¹ Apud P. Poantă, op. cit., p. 136.

² Ibidem.

*Și-oricare-ar fi drumul pe care-o apuci,
Răbda-vom pironul aceleiași cruci
Unindu-ne steagul și larul,
Și-altarul speranței oriunde-o să-l duci,
Acolo-mi voi duce altarul.*

Punctul maxim al creației sale polemic-protestatare este atins de către Coșbuc în cunoscuta poezie *Noi vrem pământ*, al cărei ecou în rîndurile maselor largi de cititori a fost deosebit. „Tonalitatea însă — scrie în mod îndreptățit Petru Poantă — e mai degrabă de lamentație fioroasă decît de revoltă. Răzvrătirea rămîne doar o promisiune, o profecie, poate, și de fapt în adorația aceasta aproape funestă, primară, pentru pământ constă lirismul întunecat al poeziei”¹. Acestei observații trebuie să i se adauge constatarea că poetul ilustrează aici, dincolo de înclinația sa pentru „cîntarea barbară” a unui țaran ieșit din timp, *topos*-ul revoltei, a cărui energie imanentă este generată de resimțirea unei diferențe de nivel între prezent și viitor. Afectiv, această diferență apare sub forma unei sfîșieri, ale cărei consecințe lirice se deosebesc în funcție de sensibilitatea diferiților creatori, la Coșbuc ivindu-se prin exprimarea unei caracteristice exasperări :

*Să nu dea Dumnezeu cel sfînt,
Să vrem noi sînge, nu pământ !
Cînd nu vom mai putea răbda,
Cînd foamea ne va răscula,
Hristoși să fiți, nu veți scăpa
Nici în mormînt !*

Discuțiile purtate în decursul timpului despre poezia lui Octavian Goga sînt ilustrative prin modul în care pendulează între cei doi posibili poli ai poeziei. Începînd cu Maiorescu, critica a încercat să elucideze teoretic posibilitatea poeziei de a integra politicul. După cum se știe, mai întîi, Maiorescu a respins fără ezitare orice posibilitate de întîlnire fructuoasă a poeziei cu politica, poe-

¹ Op. cit., p. 134.

zia lui Goga determinându-l însă să revină asupra punctelor sale de vedere și să-și amendeze propriile opinii: „Ce e drept, patriotismul, ca element de acțiune politică, nu este materie de artă, oricâte abateri s-au comis și se mai comit în contra unei regule așa de simple. Mai ales cei ce n-au destul talent literar caută să-și acopere lipsa prin provocarea unor dispoziții sufletești foarte importante în alte priviri, dar nu în cele estetice. Cu toate acestea, patriotismul este în inimile sincere, în afară de orice tendință politică, un simțămînt adevărat și adînc, și întrucît este astfel, poate fi, în certe împrejurări, născător de poezie. Și în asemenea împrejurări excepționale ne pare a se afla (Goga) cînd, într-o parte a poeziilor sale, reprezintă și rezumă iubirea și ura, durerile și speranțele unui neam amenințat în existența sa“¹. Precizarea imediat următoare nu lasă însă nici un dubiu asupra substratului opiniilor sale. După cîteva citate, criticul conchide că „arta scriitorului nu este în patriotismul simțit, ci în manifestarea lui mîntînită în dreaptă măsură a frumosului“². Opinii ulterioare nu au făcut cu mult mai mult decît să nuanțeze această idee, care se perpetuează pînă în cea mai strictă actualitate, sub forme dintre cele mai ingenioase, dar analoge în esența lor. Privind astfel lucrurile, poezia lui Goga nu are vreo legătură esențială cu țara reală a poetului, peisajul rural material și sentimental constituind un fel de recuzită lirică, în genul aceleia folosite de romantici și strict convențională. Într-unul dintre ultimele texte critice de amploare dedicate poeziei lui Goga, această convingere este exprimată foarte explicit: „Satul e o formă a *țării poeziei*, un chip de a o vedea, așa cum țara aceasta ar fi putut să fie o pădure, o insulă, o stepă. El nu are decît caracterul unei lumi care-și mărturisește propria existență; e un cadru în care poetul există, așa cum — spre exemplu — insula lui Euthanasius e un cadru în care Cezara și Ieronim se întîlnesc dincolo de lumea lor, în-

¹ T. Maiorescu, *Critice*, antologie și prefață de Paul Georgescu, text stabilit de Domnica Stoicescu, E.P.L., Buc., 1966, p. 579.

² Op. cit., p. 581.

tr-o altă lume. (...) *Țara* lui Goga e și ea o astfel de insulă, de închipuire; numai că în locul stîncilor și al ierburilor neatinse de coasă aflăm un peisaj rural¹. Prin acest sofism, la ale cărui origini ne-am referit pe larg și care astăzi a devenit un loc comun critic, poezia lui Goga este „curățată“ de orice atitudine socială referitoare la un context politic și social anumit și plasată printre realizările poetice al căror semn definitoriu este autorefectarea.

Ciudat este însă faptul că însuși comentatorul citat, atunci cînd trece la analizarea realizărilor concrete ale poetului, este nevoit să renunțe la frumoasa și atît de lustruita sa aserțiune estetizantă: „Poetul nu va fi doar port-parol-ul lor, ci va trăi împreună cu ei pătîmirea, regăsindu-și aici și «moșii și strămoșii» și copilăria și casa. El cere Dumnezeuului dezlegare pentru o altă existență, pe care și-o asumă într-o supremă identificare, aproape biologică. (...) Identificarea e atît de adîneă, încît propriul destin al poetului se suprapune peste destinul țării. «Durerea unui neam» devine propria lui durere printr-o coincidență care plasează sentimentele cele mai intime înlăuntrul unei colectivități în care individul își pierde chipul”². Este caracterizată astfel într-un mod exact dimensiunea empatetică a poeziei polemic-protestatară a lui Goga.

Refuzul unui prezent nedrept se produce într-un ton jeluitor, ce aduce cu plîngerea unui profet înfrînt. Tonul acesta nu trebuie să ne înșele însă asupra substratului real al poeziilor. Poezia lui Goga este în permanență alimentată de conștiința unei nedreptăți existente în realitatea istorică a patriei sale. Iată un fragment din *Noi*, unde apocalipsa blîndă conține o inefabilă tensiune protestatară:

¹ I. V. Șerban, *Despre țara poetului și despre țara poeziei*, prefată la Octavian Goga, *Poezii*, Editura Albatros, Buc., 1976, p. XIX.

² Op. cit., p. XXVII.

*La noi sînt codrii verzi de brad
Și cîmpuri de mălăsă ;
La noi atîția fluturi sunt,
Și-atîta jale-n casă.
Privighetori din alte țări
Vin doina să ne-asculte ;
La noi sunt cîntece și flori
Și lacrimi multe, multe... (...)*

*Avem un vis neîmplinit,
Copil al suferinții,
De jalea lui ne-au răposat
Și moșii, și părinții...
Din vremi uitate, de demult,
Gemînd de grele patimi,
Deșertăciunea unui vis
Noi o stropim cu lacrimi...*

În tradiția lui Goga, o poezie vaticinară, în care lamentația este înlocuită de tonuri mai robuste, a scris Mihai Beniuc înainte de Eliberare. În *Aicea printre ardeleni* poetul rezzonează la durerile țării și prezice un viitor de răzbunare împotriva nedreptăților sociale :

*Aicea printre ardeleni, mă simt acasă
În fiecare văd un nepot de-al lui Horea, de-al lui Iancu
Ai ! ce s-or mișca-ntr-o zi Munții Apuseni,
Ce s-or urni din loc, ca uriașii !*

*Mi-am ridicat privirile spre cer,
Dar nu-mi spune nimic mătreața lui de stele
Nici luna lustruită ca tingirea.
Îmi pun în schimb urechea pe inima țării
Și-aud bătăi neregulate prin gemete surde...
Freamătă pădurea românească,
Ca-n preajma vijeliei !*

*Mi-am culcat capul pe lutul străbun
Alătura cu alții
Ce mestecă prin somn cuvinte fără sens
Și-am vrut să dorm.
Eu însă-aud, în noaptea ce se lasă,
Șuer de piatră pe tăiș de coasă...*

Întrebări retorice, cu un sens similar, lansează Beniuc în *Poeților tineri* :

*Poeți, poeți !
Vă puneți urechea pe inima țării
Și-i ascultați bătăile neregulate.
Spuneți-mi ce e aceasta ?
De ce-i bolnavă oare țara noastră ?
A putrezit stejarul românesc ?
Îl rod la rădăcină viermii tainic,
Ce-și clatină coroana a cădere ?
De ce atâtea crengi uscate-n vîrf,
Atîta vîsc
Și-atîtea frunze veștede ?
Ce-nseamnă tînjirea aceasta ?*

Polemice sînt și unele dintre poemele din ultimele volume ale lui Adrian Păunescu — amestec insolit de brutalitate, blazare, compasiune și dezinvoltură. Dominat de o tulbure dorință de schimbare, poetul reușește adesea să sugereze fisurile morale ale prezentului și să le denunțe. De cele mai multe ori, tonul este acela al unor meditații asupra condiției umane, particularizabile totuși la spațiul social al României de azi. Versurile sînt rostite cu spontaneitate, cu credința pătimașă că poeziei îi este dat să participe activ la perfecționarea umană :

*Cu milă, cu milă, cu mare milă
respectînd omul în general,
care este cel mai prețios capital
ca și — respectînd — omul acesta concret care respiră
aici, alături de noi,
cu milă, cu sfială și recunoștință,
cu artă și știință,
cu tristețe și mai ales cu milă*

*trageți vă rog această lungă și umilitoare
masă de cantină
de sub cel care doarme pe ea,*

*cu o exemplară omenie
așezați-l pe cel adormit într-un pat
ori într-un tron.*

*Scuzați-mă dacă e cazul,
bateți mătânii dacă e cazul
dar eliberați masa că nu mai pot
să țin cu spatele ușa cantinei
în fața căreia s-au adunat
celelalte
cîteva milioane de oameni.*

(Cu milă)

8. Opinii contemporane. O carte de interviuri apărută în 1972¹, și prea puțin observată de către revistele literare, conține o serie de profesiuni de credință, a căror menționare în contextul de față ni se pare utilă. Deși nu sînt critici, autorii intervievați au intuit, adeseori cu pătrundere, natura poeziei pe care o urmărim. Pe de altă parte, în mărturisirile celor care au practicat poezia angajată se află o inedită schiță a poeziei românești din secolul nostru, fiind surprins mai ales momentul de trecere de la diferitele curente moderniste la poezia angajată a actualității.

În centrul opiniilor lui Miron Radu Paraschivescu se află ideea că poezia este o entitate „agresivă”, născută printr-o reacție specifică: „Poezia noastră militantă a țîșnit în anii ilegalității, prin reacție. Nu era timp de artificii și întortocheri sterile. Realitatea izbea brutal, cu patul puștii, cu curbele de sacrificiu, cu cravașele siguranței, iar replica la ea se cerea la fel de aspră — aprigă, lucidă, îndrăzneată, tocmai ca funcția ei să fie eficientă. În anii aceia, cuvîntul s-a încărcat cu dinamită. Poetul,

¹ Ilie Purcaru, *Poezie și politică. Convorbiri cu Miron Radu Paraschivescu, Ion Vineu, Petre Pădurea, Geo Dumitrescu, Adrian Păunescu, Marin Sorescu, Cezar Baltag, Ana Blandiana, Virgil Teodorescu, Nichita Stănescu, Paul Anghel*, Editura Albatros, Buc., 1972.

neavind nici gloanțe, nici bombe incendiare, trebuie să-și înnoiască în această luptă arsenalul mijloacelor de expresie și să rostească împotriva oprimării protestul lui vehement. Așa s-a născut poezia ca «armă de luptă», pusă în slujba idealului comunist¹. Nu era vorba, însă, numai de o reacție pe plan politic, ci și de una calitativă. „Cu alte cuvinte — precizează poetul — lupta împotriva burgheziei ocupa nu numai planul social și politic, ci și planul estetic, împotriva tuturor imposturilor ce promovau false valori, folosind pământul încă virgin al culturii noastre. Era — așa cum o numise Geo Bogza cu o formulă fericită, de neuitat — o «luptă împotriva lui *Pseudo*».”² Precizări adevărate face Miron Radu Paraschivescu asupra actualității în poezie. Disociind între simplul loc comun al postulării necesității cantonării poeziei în actualitate și autentică intuire a sensurilor de dezvoltare a contextului social-politic în care trăiește poetul, el arată că „una e să fii la suprafața lucrurilor (deci în «actualitate» totdeauna, dar niciodată în fond!) și altceva e să ai simțul vieții, a ceea ce este viu. Specifică poporului nostru este tocmai această aptitudine funciară de a trăi prezentul. Condițiile istorice i-au dat acest reflex viu ce-l face să fie totdeauna prezent în epoca sa. Dar o prezență care nu-l atenuează, nu-l face superficial (superficiale au fost doar clasele suprapuse), nu-l lipsește de simțul profunzimii și al perenității. Dimpotrivă, marea lui priză la prezent îi alimentează izvoarele adânci, de substanță; și asta se traduce cel mai bine în arta noastră...”³ Esența poeziei rămîne însă, după opinia lui Paraschivescu, una polemică. Invocînd metafora lui Ritsos, care spune despre „copiii revoluției că-și poartă după ei umbra ca un leu legat”, poetul arată că „poezia zilelor noastre asimilează realitatea socială în felul ei propriu și conform propriului ei spirit, fără a deveni vasa acesteia, fără să i se supună ca o copie nesugestivă, sau descriind-o fără s-o recreeze”⁴. „La urma urmelor,

¹ Op. cit., p. 16.

² Op. cit., p. 17.

³ Op. cit., pp. 22—23.

⁴ Op. cit., p. 25.

fiindcă vorbeam de poezia militantă — încheie în mod sugestiv poetul — cui i-ar folosi o poezie-vasală, care îngînă numai, fără să-și spună cuvîntul ei proaspăt și mobilizator?“¹ În legătură cu această ultimă afirmație se cuvine să precizăm însă că în creația sa Miron Radu Paraschivescu nu s-a limitat doar la cultivarea unei poezii înțeleasă ca instrument de perfecționare socială, adesea compunînd remarcabile poeme din categoria panegiricului eroic.

O disociere interesantă din punctul nostru de vedere propune Ion Vinea între poezia discursivă și poezia concentrată. El deosebește „plethora de cuvinte care îi era necesară lui Hugo pentru a comunica poezia“ de „asctica sobrietate verbală a lui Paul Eluard“ : „Deosebirea dintre Hugo și Eluard măsoară și exprimă drumul parcurs de tehnica poetică a școlilor ultimului secol. A scrie numai esențialul înseamnă să scrii numai ceea ce rămîne în mintea cititorului după citirea unui întreg volum. Rebutul trebuie abolit. Acesta e idealul...“² Opinia lui Ion Vinea, legitimă la un poet al cărui ideal artistic a fost concentrarea, refuză însă poeziei tocmai dimensiunea elocventă, ce se întîlnește în marea majoritate a cazurilor sub forma unor desfășurări verbale, ce păstrează expresivitatea lirică, recurgînd însă și la forța caracteristică a desfășurării retorice. Cei mai mulți dintre marii poeți angajați ai acestui secol au apelat tocmai la poezii larg desfășurate, obținînd realizări poate imperfecte în amănuntele lor artizanale, dar covîrșitoare prin ansamblu. Dealtfel, însuși Ion Vinea își exprimă în continuare admirația pentru poezia lui Maiakovski și, implicit, pentru poemele-fluviu ale acestuia : „Se cuvine laudă și iubire unui Maiakovski pentru a ne fi smuls din pritoциrea tristeților și păcatelor noastre. O operă poetică nu merită să fie scrisă și încununată (în ciuda inevitabilelor șovăieli și melancolii) decît în ton major“³. Știm însă că tonul major a fost obținut mai ales prin revărsă-

¹ Op. cit., p. 25.

² Op. cit., p. 45.

³ Op. cit., p. 53.

rile unor largi poeme, concentrarea lirică ducînd de obicei la obținerea unei tonalități intimiste.

Pornind de la repetarea cunoscutelor deosebiri dintre poezie și versificație, Géo Dumitrescu propune cîteva interesante și îndreptățite considerații în legătură cu problema temelor și motivelor „poetice” și „nepoetice”. Constatînd persistența unei prejudecăți pe deplin infirmate de dezvoltarea modernă a poeziei, Geo Dumitrescu arată : „De aceea nu e de prisos ca, ajunși la această concluzie, să întîrziem nițel asupra — de pildă — unei bătrîne prejudecăți, amănunt, totuși, fără pondere deosebită în atelierul general al poeziei noastre. E vorba de temele și motivele «nepoetice». S-ar părea că zecile de veacuri de istorie a poeziei reprezintă de mult un argument nimicitor pentru această prejudecată. Ea, totuși, supraviețuiește propriei ei neființe, în ipostaze mai mult sau mai puțin abile sau renovate. Totul s-ar putea rezuma la formula arhicunoscută : «e mai multă poezie în freamătul unei frunze decît, de pildă, în evoluția unei macarale»... (...) E cert, totuși, că mai există adepți, mai vechi sau mai noi, ai acestei inerte prejudecăți, reînviată, pare-se, de unele ecouri de modă”¹. Exemplul cel mai elocvent pe care poetul îl propune este acela al lui Eminescu : „În chestiunea temelor «aride» «refractare», «nepoetice», «respinse de inefabil» etc., nu l-aș invoca decît pe Eminescu, venerabilul port-drapel uzurpat al puriștilor și «inefabiliștilor», pe Eminescu din «Scrisori» și «Epigonii», și nu numai de-aici. Ce putea fi mai arid, mai nepoetic, pentru un poet al teiului, al lacului, al florilor albe de cireș, al melancoliilor și-al viziunilor de legendă romantică, decît scena politică a vremii lui, actualitatea cea mai publică și cea mai acută ? Dar el nu se sfiește să zugrăvească acest tablou, amănunțit, în culori tari, realist pînă la amănuntul fizionomic («negru, cocoșat și lacom», «bulbucății ochi de broască» etc.) menit să înlăture orice dubiu asupra identității reale a personajelor”². În continuare este precizat faptul evident că, indiferent de importanța temelor, poezia trebuie să rămînă poezie.

¹ Op. cit., p. 86.

² Op. cit., p. 87.

Este interesant de observat și în considerațiile lui Geo Dumitrescu apariția contradicției dintre acceptarea rolului social al poeziei și ideea că, totuși, poezia are un domeniu privilegiat și că principala ei notă constă în capacitatea de a „dizolva” pînă la dispariție orice element care nu este poetic. Pe parcursul intervenției sale poetul încearcă, e drept, să ofere rezolvări ale acestei contradicții, fără însă să reușească, în esență, depășirea unei pendulări speculative între cele două posibilități. Una dintre aceste rezolvări constă în legarea poeziei de conceptul de actualitate, care pătrunde în creație prin intermediul unui specific patos al sincerității. Poetul trebuie să-și problematizeze epoca : „Fără «probleme», însă, e cu neputință să scrii poezie, mai cu seamă pe teme actuale ; actualitatea fiind însăși substanța poeziei, fiind eternă ca și aceasta. Imaginea, mai bine zis explicarea lirică a omului contemporan, cuprinde elemente disperate și contradictorii, cuprinde și inerții ancestrale, de veacuri, și năzuințe care anticipează veacuri (poate), care bat către orizontul de miraj al comunismului. Nu e simplu, nici ușor, să descifrezi în imagini poetice această complexitate dinamică, și nici o investigație lirică cinstită care urmărește o concordanță cît mai adîncă și mai deplină între ceea ce crezi și ceea ce scrii (pînă la întruchiparea supremă, cînd realitatea, adevărul devin poezie, și invers) nu poate evita, necum ocoli, dificultățile, întrebările fără răspuns, confruntările cele mai acute, așadar și cele mai revelatoare, ale fenomenelor, într-un cuvînt : «problemele»”¹.

Militantismul poeziei este înțeles de către Adrian Păunescu într-un sens extrem : „Eu cred în poezia politică, înțelegînd prin poezie politică nu poezia care celebrează actul politic, situîndu-se deci, în mod medieval, în afara lui, ci poezia care, asumîndu-și actul politic, imperativele sociale, se așază în centrul politicii, poezia care comite actul politic. Eu cred că în poezia lui Geo Dumitrescu — de acum treizeci de ani și de azi — curge sîngele unui om politic care mai are multe de făcut și de spus. Eu cred că în poezia lui Eugen Jebeleanu, protestul

¹ Op. cit., pp. 90—91.

și umanismul sînt cu rădăcini de vibrație europeană și, în acest fel, lirica acestui poet, ca și a celorlalți, este un act executoriu, dar față de propria conștiință. N-aș fi drept dacă n-aș recunoaște senzația extraordinară de dreptate morală pe care o am citind pe marii poeți Ion Caraion și Ion Gheorghe...“¹ Într-un mod simplificat, dar pătrunzător, poetul se apropie de însăși esența teoretică a militantismului poetic. Desigur, a afirma că poezia „comite“ acte politice înseamnă a propune o metaforă, pe care însuși poetul o rectifică, referindu-se la dependența față de propria conștiință a poetului a „actului executoriu“ al poeziei. Importantă este însă sublinierea tendinței actuale a poeziei de a „ieși din sine“, de a deveni o activitate umană omologă altor activități esențiale. Politica este practică socială, poezia este ideologie socială; între aceste două activități există însă o relație esențială, a cărei înțelegere este incompatibilă cu concepția sacralizantă asupra poeziei și presupune cu necesitate admiterea unui element de care poeticile de tip romantic nu țin, în mod obișnuit, seama. Acest element, pe care esteticienii contemporani îl iau în considerare într-un mod tot mai vizibil, este publicul, entitate eterogenă, o abstracțiune, de fapt, a cărui participare la viața poeziei este însă incontestabilă și definitorie. Logica susținătorilor poeziei autotelice este, în sine, impecabilă, argumentele ei devin însă dintr-o dată foarte vulnerabile atunci cînd în discuție este introdusă și realitatea celor pentru care poezia este scrisă. Adrian Păunescu intuiește acest aspect deosebit de important atunci cînd rememorează una dintre întîlnirile sale cu un public format din tineri: „Aș vrea să-ți mărturisesc că sînt un poet aservit. Și că gîndul meu dintîi și din urmă, patima și plăcerea mea sînt să fiu aservit neamului meu. Cînd am recitat odată poezii, acum un an și jumătate, în fostele grajduri regale, în fața unor studenți, și cînd ei au înțeles despre ce e vorba, am simțit că pot, fără nici o părere de rău, să mor, să mor chiar în clipa aceea. (...) Eu spuneam: «Da, mai aveam ceva Carpați acasă / Deși chiar piatra lor fu lunecoasă», și ei aplaudau după fiecare cuvînt.

¹ Op. cit., pp. 101—102.

«Tot ne-a rămas ceva după mezat / Fumul incert pe hornul unui sat / Și un oraș pitic dar crenelat» — ziceam eu, și ei aplaudau după fiecare cuvânt. «Tot mai avem cîte ceva din toate» — continuam eu — și ei aplaudau nu după fiecare cuvânt, ci o dată cu fiecare cuvânt. Atunci am simțit, cum îți spuneam, că pot să expir, ca un timbru care își pierde valabilitatea. (...) În discuții (...) am fost cu toții de acord că emoția noastră și lucrul nostru erau ale acestui timp pe care și atunci, ca și în alte fericite prilejuri, l-am numit *epoca Nicolae Ceaușescu*. Eu vreau să fiu un poet al acestui timp. Eu nici nu cred că am mai multă putere¹. Întîmplarea relatată este semnificativă fiindcă descrie unul dintre acele momente cardinale cînd cuvîntul poetic tinde să se transforme din act ideologic în act politic, prin asumarea lui de către o colectivitate.

O succintă poetică transformaționistă expune în intervenția sa Virgil Teodorescu. Poezia este înțeleasă ca un instrument suprem al perfecționării umane: „Imaginația revoluționară aparține, în primul rînd, poeziei. În condițiile luptei de clasă, orice poem care conține o încărcătură afectivă suficientă împotriva oprîmării poate fi considerat poezie militantă. «Transformați lumea» — spune Marx. «Schimbați viața» — spune Rimbaud. Un poem, deci, e cu atît mai valabil și servește cu atît mai bine proletariatului, în diferitele faze ale luptei sale revoluționare, cu cît această încărcătură despre care vorbeam e mai formidabilă”². Forța emoțională a poeziei militante „nu își află sursa decît în descoperire și inovație, eliminînd din moștenirea culturală cel mai minim punct mort. Oricît de admirabilă ar fi tehnica lui van Eyck sau Balzac, limbajul acestor moșteniri nu e propriu întotdeauna pentru a exprima realitatea zilelor noastre. Așa cum Engels explică în al său *Feuerbach* că o latură nouă a materialismului trebuie să-și facă apariția cu fiecare nouă descoperire științifică de mare anvergură, Brecht arată că fiecare epocă trebuie să născocoască o formă nouă a ceea ce ne-am obișnuit să numim — de ațiția

¹ Op. cit., pp. 102—103.

² Op. cit., p. 186.

ani — «realism»¹. Folosirea termenului de realism într-o discuție despre poezie este remarcabilă pentru tendința poetului de a scoate creația poetică dintr-o zonă absolut impenetrabilă, lipsită de orice compatibilitate cu alte arte și activități umane. Cît privește accepția specifică a realismului în ceea ce privește poezia, Virgil Teodorescu avea să precizeze ulterior într-un articol: „Ceea ce lipsește, adesea, realismului pe care îl practicăm, este sentimentul realului”².

La conceptul de realism ajung și mărturisirile lui Paul Anghel, chiar dacă referirile nu sînt neapărat la poezie: „Socotesc imaginea de tip realist drept imagine-sinteză. Ea își propune, notam cîndva, o explorare frontală a realului, văzut în chip complex, ca joc imprevizibil, deci dialectic, al esențelor și aparențelor, fără să fetișizeze aparențele, fără să fotografieze plat esențele, impunîndu-și ca programă descifrarea realității, considerînd realitatea descifrabilă, lăsînd astfel cîmpul cunoașterii deschis. Filozofic, acest tip de imagine este întors cu fața spre lume, chiar atunci cînd e vorba de lumea eului, fiindcă — o știm — în particularul eului se reflectă generalul lumii, fiindcă eul e suprem uman. Imaginea de tip realist încorporează în chip genuin materialismul filozofic, tehnicile dialecticii, ea trăiește lucid bucuria explorării și a cunoașterii, ea este virtual aptă să se ridice la culmi de sinteză, înglobînd noi orizonturi de cunoaștere și de expresie”³. Deși cam uscate și poate puțin prea bombastice, aceste considerații sînt îndreptățite de cercetarea poeziei moderne. Mai convingător se exprimă însă Paul Anghel atunci cînd detaliază virtuțile imaginii de tip realist și anume cînd se referă la „valoarea strategică” a acesteia: „Sub acest unghi, imaginea de tip realist se impune ca fiind cea mai deschisă noutății, inovației, fiindcă însuși tipul ei (...) este deschis. O societate ce refuză informațiile imaginii realiste este o societate care se droghează cu idilism. Nu este — nu-i

¹ Op. cit., p. 186.

² Apud I. Purcaru, op. cit., p. 195.

³ Op. cit., pp. 230—231.

aşa ? — cazul nostru... Însăşi politica pe care o promovăm este o politică realistă, ancorată în profunzimile vieţii... Şi ale poeziei, dacă vrei“¹. Consideraţiilor cu privire la specificul imaginii realiste, pe care Paul Anghel le rosteşte urmărind mai ales latura formală a problemei, se cuvine să le adăugăm constatarea că „valoarea strategică“ a poeziei care reuşeşte să creeze imagini de tip realist este o dimensiune omologă aceleia a strategiei politice, în măsura în care poezia reuşeşte să inculce unui larg public un model uman cerut de necesitatea istorică a unei anumite epoci.

¹ Op. cit., pp. 231—232.

III. NATURA POEZIEI PATRIOTICE

O serie dintre considerațiile incluse în prezentul capitol au fost anticipate prin analizele și teoretizările anterioare. Sînt însă necesare încă o seamă de precizări.

1. Poezie și nonpoezie. Una dintre antinomiile persistente în estetica poeziei este aceea dintre independența și dependența creației lirice. În legătură cu acest aspect, Adrian Marino arată : „Dincolo de orice teorii mai mult sau mai puțin moderne despre poezie (...) disputa ultimă este aceasta : de o parte conceptul, logica, cultura, cu toate derivatele sale «literare» (retorică, tradiții istorico-literare, *topos* etc.) ; de cealaltă, poezia : imagine, fantezie creatoare, vis, inefabil etc., poziții antagonice, ireductibile și, bineînțeles, etern instabile. De unde o perpetuă oscilare, o răsturnare permanentă a raportului de forțe poetice și literare, cu incursiuni și invazii dintr-o direcție sau alta, cu precizarea — capitală — că, în această confruntare, poziția slabă, cel mai greu de apărat, supusă unei apăsări constante, adesea copleșitoare, este a poeziei. Valorile sale sînt mult mai fragile, mai instabile, decît ale literaturii, care are la spatele său întregul aparat și arsenal tradițional de concepte, teme și forme literare consacrate”¹. Această opinie este caracteristică pentru stadiul actual al dezbatelor despre autonomia sau eteronomia poeziei în raport cu literatura. În formulările lui Adrian Marino recunoaștem cu ușurință teoria lui

¹ A. Marino, *Dicționar de idei literare*, I, Editura Eminescu, Buc., 1973, p. 117.

Croce, la care ne-am referit pe larg, putem detecta, apoi, o abia schițată aprobare a ideii că poezia este un domeniu ireductibil la altceva decât la ea însăși, găsim și sugerarea că lucrurile ar putea să stea tocmai pe dos. Este, dealtfel, una dintre procedările predilecte ale istoricului ideilor literare, această pendulare prudentă între opinii opuse, prin folosirea la nesfârșit a *topos*-ului „adevărul se află la mijloc“. Dar nu aspectul acesta interesează acum. Pentru noi este important faptul că poeziei i se recunoaște, chiar dacă într-un mod reticent, „vulnerabilitatea“ față de o cercetare care folosește conceptele și nu doar față de „iubirea“ intuitivă.

2. Empatie și opțiune politică. Poezia pe care o urmărim este scrisă de autori caracterizabili prin marea lor receptivitate față de evenimentele istorice, politice și sociale importante, în primul rând, pentru poporul și pentru țara lor, dar și pentru destinul umanității. În cele mai multe cazuri, însă, evenimentele petrecute în alte spații geografice au fost particularizate, extrăgându-se din ele semnificații privind destinul românilor. Raporturile acestor poeți cu evenimentul s-au cristalizat cel mai adesea în forma unei opțiuni politice, realizată în poezie prin materializarea vocației de a simți pe seama tuturor. Chiar dacă poezia nu are propriu-zis „subiect“, acestei familii de spirite poetice i se potrivește în bună măsură definiția pe care Thibaudet o dădea, într-un articol din 1921, unanimismului literar : „Unanimismul este forma de artă care ia drept subiect viața colectivă, viața unui grup“¹. În cazul poeziei pe care o urmărim, unanimism înseamnă situarea în centrul atenției și sensibilității poetului a marii și distincte colectivități a întregii patrii, cu întreg cortegiul ei de determinări istorice, lingvistice, etnice, culturale. În contextul de față acceptăm deci conceptul de unanimism mai mult în sensul său de determinantă psihologică a unui anumit tip de creator. Alături de o tendință conștientă spre cunoașterea și asimilarea

¹ A. Thibaudet, *Réflexions sur la littérature*, Gallimard, 1938, p. 140.

poetică a marilor idei și evenimente simbolice ale istoriei îndepărtate și recente, acestor autori le este caracteristică dimensiunea psihică a empatiei unanime. Semnificativă este, din acest punct de vedere, creația unor poeți protestatari din perioada pașoptistă, sau a unora care au militat în epoci istorice mai apropiate pentru împlinirea unor deziderate sociale ale românilor. În aceste cazuri sintem îndreptățiți să vorbim despre opțiune politică într-un sens parțial metaforic : aderînd la ideile progresiste ale epocilor în care au trăit, poeții respectivi nu au făcut din adeziunea lor un act precis de aliniere la o ideologie, ci au exprimat un democratism funciar, o sincronizare progresistă la dezideratele fundamentale ale maselor oprimate de alcătuirii sociale lipsite de echitate. În poezia protestatară și de elogiul al ideilor de patrie și de eroism patriotic a unor mari poeți clasici (Alecsandri, Eminescu, Coșbuc) urmărim, deci, mai întîi atitudinea progresist-umanistă, atitudinea de opțiune politică stabilind-o în acel punct de convergență a ideilor din trecut, care exprimă conștiința de sine și fizionomia spirituală a românilor, cu realizările și idealurile noastre naționale actuale. După apariția ideologiei clasei muncitoare condusă de partidul comunist, în poezia noastră apare însă expresia unei opțiuni politice clare, avînd o osatură conceptuală distinctă. Printr-un fenomen caracteristic actualității, umanismul doritor de echilibru etic, susținător al unei filozofii de viață echilibrate și al echității sociale, specific spiritualității românești, își află continuitatea în ideile cardinale ale ideologiei clasei muncitoare condusă de Partidul Comunist Român. Fiind o sinteză a aspirațiilor tradiționale ale poporului nostru, înglobînd aspectele ideologice cele mai reprezentative pentru profilul istoricește constituit al românilor, această ideologie, al cărei concept central este umanismul revoluționar, se înfățișează ca o consecință firească a unei îndelungate evoluții. A opta pentru politica a cărei structură principială are o asemenea bază umanistă înseamnă deci a te sincroniza la toate marile momente ale afirmării de sine a românilor. Este unul dintre argumentele care scot poezia patriotică și de opțiune politică din zona ocazionalului și o statuează istoric. Metaforic spus, o poezie patriotică scrisă cu o sută

cincizeci de ani în urmă de către un poet român este contemporană cu creația unui poet de azi care pornește de la același sentiment esențial.

Apare astfel o simultaneitate generatoare de forță emoțională. Invocînd acest argument, putem să justificăm validitatea conceptului de poezie a opțiunii politice : chiar dacă a scris cîndva, cu multe decenii în urmă, o poezie în care celebra ideea de patrie românească sau clama echitatea socială în numele unui ideal politic și filozofic progresist, corespunzător modului popular de înțelegere al faptelor istorice, mod funciarmente etic, un poet poate fi considerat că a optat pentru un ideal politic, pe care societatea noastră socialistă îl susține și îl concretizează.

La acestea se cuvine să adăugăm postura oraculară, ce duce spre captarea afectivă a cititorilor sau a ascultătorilor și exprimarea sentimentului poetului că, paralel cu lansarea unor îndemnuri și convingeri a căror esență este politico-ideologică, creația sa depune mărturie asupra unei stări afective de neconfundat : aceea generată de sentimentul evoluției de la o postură individuală spre una empatetică, nu numai cu evenimente deosebit de semnificative, ci și cu suflul transindividual al întregii națiuni.

3. O analogie cu poezia populară. Ni se pare deosebit de interesantă o analogie care, după cîte știm, nu a fost încă suficient dezvoltată de către critica noastră. Este cea dintre poezia patriotică și de opțiune politică și o anumită parte a poeziei populare. Există o serie de apropieri, a căror evidențiere contribuie la înțelegerea exactă a conceptului unei realități poetice dintre cele mai semnificative pentru epoca noastră.

Prima asemănare constă în finalitatea funciar tranzitivă a poeziei de care ne ocupăm. Poetul se adresează unor cititori, unor ascultători, versurile sale sînt, în primul rînd, transmitere a unei emoții sau a unui mesaj extraemoțional și de abia în al doilea rînd reverie subiectivă. Situația este perfect analogă aceleia din eposul popular eroic. „Se înțelege mai întîi că natura povestitoare a cîntecului bătrînesc este direct și strîns legată de

caracterul prin excelență «social» al acestui gen de cîntec care, intonîndu-se mai mult decît «pentru sine» (pentru propria desfătare a cîntărețului), «se zice» mai cu seamă pentru a fi ascultat și urmărit de către alții. Aceasta deosebește fundamental rostul expresiv al eposului în cadrul vieții folclorice, de acela al cîntecului liric spre pildă, prin natura sa cîntec oricum «intim» și individual¹. Și mai convingător încă (prin frecvența elementelor lirice) se manifestă caracterul de mesaj adresat comunității într-o altă specie folclorică, în cîntecul istoric: Acesta circulă de obicei sub forma unor poezii scurte în care pot fi întîlnite întotdeauna nume ale unor personaje și ale unor locuri istorice, care apar în cursul relatării unor întîmplări atestate documentar sau imaginate. Le este caracteristică frecvența elementelor lirice. Cîntecele istorice au un statut deosebit de cel al vechilor balade întrucît se ocupă în cele mai multe cazuri de eroi proveniți din popor, luptători pentru libertate, reprezentanți ai maselor (Horia, Avram Iancu etc.).

Confirmări ale acestei aserțiuni aflăm într-o lucrare mai recentă². Un masiv capitol, intitulat *Conflictele de clasă*, analizează din punct de vedere tematic folclorul românesc, ajungînd la concluzia că acest tip de conflicte este deosebit de răspîndit: „De obicei, cei care au examinat reflectarea conflictelor de clasă în folclor s-au mărginit la explorarea mărturiilor directe, în care opoziția era zugrăvită explicit, în toată evidența ei. O scrutare mai atentă arată că folclorul reflectă, dincolo de evidențele semnalate, la profunzimi neașteptate, structurile antagonice ale societății. Însăși prefigurarea profilului unor specii folclorice ca atare e cauzată de tensiunea dintre clasele antagonice“³. Examinînd succesiv poeziile de haiducie, de revoltă și de vitejie, cei doi cercetători stabilesc frecvența deosebită a reflectării unor conflicte de clasă, ale cărei forme sînt diverse, de la idea-

¹ *Istoria literaturii române*, I, redactor responsabil acad. Al. Rosetti, Editura Academiei R.P.R., 1964, p. 111.

² D. Caracostea, O. Bîrlea, *Problemele tipologiei folclorice*, Editura Minerva, Buc., 1971.

³ Op. cit., p. 245.

lizarea unor apărători reali ai intereselor populare și pînă la imaginarea unor conflicte cu personaje fantastice, dar care păstrează structura unor conflicte de clasă. Deosebit de interesantă pentru contextul de față este situația din unele balade în care faptele înfățișate sînt prezentate la un grad înalt de tipizare. Din acest motiv, personajele centrale își pierd de multe ori identitatea în variante care descriu în moduri diferite trăsăturile lor dominante. Astfel, există variante în care *Corbea* apare în ipostaza de haiduc, dar și unele în care el apare ca boier de rang. Oricum ar apărea el rămîne tipul răzvrătitudinii împotriva domniei. Autorii citați arată în continuare că mobilurile răzvrătirii sale sînt de asemenea diverse, constant rămînînd doar sentimentul revoltei, care l-a dominat pe creatorul popular. Analogia cu poezia protestatară este evidentă.

Similitudini frapante se află și în modul în care poezia populară își înfățișează eroii. Pornind de la un fapt pe care istoricii îl pun la îndoială, și anume că împăratul i-ar fi dat lui Horia o cruce de aur și o scrisoare prin care îl autoriza să îi înarmeze pe iobagi, autorii constată predilecția creatorilor populari pentru idealizarea acțiunilor revoluționare ale maselor populare, prin intermediul unor legende, în care eroii reprezentativi sînt plasați pe un soclu mitizant.

Analogia pe care o propunem este însă mult mai profundă decît acest prim strat al similitudinilor tematice. Însuși spiritul poeziei populare trebuie invocat, pentru a înțelege cu exactitate entitatea poetică pe care o urmărim. Despre acest spirit al poeziei populare, excelente considerații, care își păstrează în bună măsură întreaga valabilitate, a emis estetica romantică. Iată, de pildă, cîteva dintre exaltatele afirmații ale lui Jakob Grimm, pe care le reținem pentru metafora „întregului“, pe care o conțin : „...Poezia e ceea ce trece direct din suflet în cuvînt (...) Poezia populară izvorăște din sufletul întregului, iar ceea ce numesc poezie artistică izvorăște din sufletul individului. De aceea, poezia nouă își știe poezii după nume ; cea veche nu poate să numească pe nici unul : ea nu a fost făcută de unul, doi sau trei, ci reprezintă

suma întregului (...) Mi se pare de neconceput să fi existat un Homer sau un autor al *Nibelungilor*. Istoria dovedește deosebirea (dintre aceste două tipuri de poezie) de exemplu prin aceea că, în ciuda tuturor strădaniilor, nici un popor civilizat nu poate, și n-a putut niciodată, să producă o epopée¹. Trecînd peste conceperea mistică a poeziei vechi, reținem expresia sentimentului că poezia populară reprezintă o entitate transindividuală, care înseamnă mai mult decît însumarea aritmetică a unor sensibilități.

Formulări foarte importante pentru contextul de față a emis Hegel : „...Cu toate că în cîntecul popular poate fi exprimată interioritatea cea mai concentrată a sufletului, totuși nu un individ singular este acela care se face cunoscut aici cu particularitatea sa subiectivă prin mijlocirea unei creații artistice, ci ni se comunică numai un simțămînt popular pe care individul îl poartă întreg și nu pe deplin în sine, întrucît el încă nu are pentru sine însuși o reprezentare interioară și simțire ruptă de națiunea sa și de existența și de interesele ei. (...) Această nemijlocită originalitate îi conferă cîntecului popular, desigur, prospețimea lipsită de reflexie a unei concizii robuste și a adevărului care impresionează, producînd adesea cel mai mare efect...”².

Și în altă privință analogia cu poezia populară este operatorie. Iată cîteva precizări ale lui Edgar Papu : „Exemplele portugheze implică într-însese cele mai convingătoare demonstrații ale ideii formulate la început, anume că poezia cu caracter popular ar fi o sinteză între vechiul lirism al fazei tribale și evoluatul lirism individual, ivindu-se ca o alcătuire specială, la confluența lor. Din lirica începuturilor, această poezie păstrează forța de contagiune subită, virtutea de-a se propaga fulgerător în masă, înlăuntrul căreia fiecare își însușește spontan simțirea poetului respectiv. Pe de altă parte, însă, niciodată în poezia tribală nu s-a propagat o asemenea sim-

¹ Apud R. Wellek, *Istoria criticii literare moderne*, II, Editura Univers, Buc., 1974, p. 276.

² G. W. Hegel, *Prelegeri de estetică*, II, traducere de D. D. Roșca, Editura Academiei R.S.R., Buc., 1966, p. 524.

țire, care este tipic individuală. (...) ...Spiritul unei asemenea poezii prezintă și alte caractere fundamentale decât cele arătate până acum. Ea nu realizează numai o sinteză, ci aduce și contribuții cu totul noi, inexistente la cele două elemente constitutive, care-și marchează confluența într-însa. Această contribuție derivă din amintita degajare sau libertate morală, pe care primul nu *tribul*, ci *poporul* și-o însușește¹. Este vădit că notele poeziei populare, pe care autorul le scoate în evidență, corespund, analogic, și tipului de poezie pe care îl urmărim.

În fine, pentru a adăuga un ultim element apropierei pe care am propus-o, vom reproduce o altă remarcă a lui Hegel. Deși este rostită cu reproș, observația conține un element deosebit de important al analogiei pe care o construim. Referindu-se la particularitățile poeziei populare, Hegel constată că „nu poți simți cu totul decât cîntecele propriei tale națiuni...”² Este atestată existența unui regim special de receptivitate, prezent și în poezia patriotică. În aprecierea acesteia din urmă trebuie să intervină și un criteriu de evaluare extraestetic, care ia în considerare anumite caracteristici istorice concrete ale unui popor, ale unei națiuni. Poezia patriotică românească nu este, deci, o entitate care poate fi receptată într-un mod mulțumitor doar prin analiza ei estetică, la rece. În înțelegerea ei critică există în mod necesar un coeficient de subiectivitate, ce ține de faptul că cei care o citesc sau o ascultă sînt, în primul rînd, români.

O confirmare a acestui adevăr o aflăm într-o lucrare modernă de poetică structurală, în legătură cu „efectul de intraductibilitate” al poeziei. Observațiile pe care le cităm sînt perfect valabile în cazul poeziei pe care o urmărim: „Toate fonemele limbii sînt percepute în corelație reciprocă, în cadrul unui sistem care devine în vers structura conținutului și a specificului național, asemeni planului expresiei în limbă. Întrucît structura fonologică specific națională a textului devine în poezie baza pe

¹ E. Papu, *Evoluția și formele genului liric*, Editura tinerețului, Buc., 1968, pp. 225—226.

² G. W. Hegel, *Op. cit.*, p. 523.

care se clădesc noțiunile, natura intraductibil națională a conștiinței este exprimată în vers cu sensibil mai multă vigoare decât într-un text neliterar"¹. Poezia patriotică beneficiază din plin de acest efect de netraductibilitate relativă.

Sintetizînd rezultatele analogiei propuse, putem constata că asemănările dintre poezia populară și cea patriotică țin în mod esențial de structură și nu de formă. Poetul modern nu împrumută forme de versificație (deși, după cum s-a văzut, aceste situații nu lipsesc), ci se află într-o ipostază analogă, pînă la un punct, cu cea a creatorului anonim. Personalitatea sa creatoare intervine convingător, dar un coeficient de anonimizare este incontestabil. Exprimînd sentimentele unui întreg popor, poezii, indiferent de specificul personalității lor creatoare și de preferințele lor prozodice, tind spre o ipostază comună, analogă aceleia a creatorului popular.

Tocmai această tendință de dispariție patetică a poetului în plasma atotcuprinzătoare a poporului care l-a născut nu este înțeleasă de către campionii poeziei pure. Obsedați de propria personalitate, ei nu cunosc și nici nu reușesc să conceapă posibilitatea empatiei cu realitatea totală și vibrantă a unei entități supraindividuale pe care intuițiile unor mari artiști pot s-o cuprindă și să-i surprindă respirația de ocean aflat în permanentă mișcare.

4. Datoria poetului. În eseu intitulat *Funcția socială a poeziei*, T. S. Eliot propune cîteva interesante disociații în legătură cu rolul social al poetului : „...funcția socială a poeziei în sensul cel mai larg : în proporție cu vigoarea și calitatea ei, poezia influențează vorbirea și sensibilitatea întregii națiuni (...) ...Datoria poetului, ca poet, este doar indirectă față de poporul său : datoria lui nemijlocită este față de *limba* lui, întâi pentru a o păstra, apoi pentru a o îmbogăți și a o perfecționa“². S-ar zice, ci-

¹ I. M. Lotman, *Lecții de poetică structurală*, în românește de Radu Nicolau, Ed. Univers, Buc., 1970, p. 152.

² T. S. Eliot, *Eseuri*, ed. cit., p. 95, 98.

tind aceste opinii, că rezervele eseistului față de tranzitivitatea ideologică a poeziei sînt foarte clare. În același eseu însă Eliot se referă la faptul că „poezia are pentru cei de același neam și aceeași limbă cu poetul o valoare pe care numai pentru ei o poate avea”¹. În plus : „...un popor găsește exprimarea celor mai profunde sentimente ale sale mai mult în poezie decît în oricare altă artă, mai mult în poezia națională proprie decît în poezia altor popoare”². Folosirea acestui specific emoțional de către poezia patriotică este una dintre explicațiile succesului ei de public. Datoria poetului care scrie o astfel de poezie este, deci, să folosească forța imanentă a versului său pentru sprijinirea unor idei și a unor acțiuni politice practice consonante cu aspirațiile autentice ale poporului său.

5. Proiect liric al unei mentalități naționale. Discuțiile teoretice asupra poeziei pe care o urmărim ar putea fi continuate. Ar putea fi discutate, de pildă, variantele terminologice cele mai adecvate, după cum ar putea fi întreprinsă o cercetare de tip comparatist, care ar alătura poezia patriotică românească cu aceea a altor popoare. În ceea ce ne privește, considerăm suficiente teoretizările propuse. Le vom încheia deci, precizînd că poezia patriotică și de opțiune politică de la noi are, după cum arătam, un caracter de simultaneitate (acesta fiind și motivul pentru care am abordat-o prin intermediul unei cercetări preponderent sincronice), alcătuiind un ansamblu ce traversează epocile. Acest ansamblu poate fi caracterizat drept un proiect specific al unei mentalități naționale, proiect perpetuu alimentat de către trecut și îndreptat cu îndrăzneală spre viitor.

6. Poezie și publicistică. Nu puține sînt poeziile patriotice lipsite de „har”, versificări modeste, în care autorii nu reușesc să depășească prin aproape nimic consa-

¹ Op. cit., p. 93.

² Op. cit., p. 95.

cratele locuri comune ale genului. Fără nici un risc teoretic, se poate afirma că aceste compuneri fac parte din genul publicistic, iar autorii lor sînt jurnaliști elocvenți, dar lipsiți de capacitatea de a fi expresivi.

Credem însă că diatribele îndreptate de unii împotriva textelor din această categorie, diatribe justificate din punctul de vedere strict estetic, păcătuiesc prin unilateralitate. Aceasta fiindcă aceste texte, care își asumă, mai mult sau mai puțin conștient, o condiție de efemeritate, își au utilitatea lor. Estetic vorbind, ele nu sînt pereche și tind să se autoelimine din sfera artisticului; privind însă lucrurile printr-o prismă sociologică, ele capătă o justificare evidentă.

În studiul intitulat *Literatură și dezvoltare*¹, Robert Escarpit se referă tocmai la această problemă. Analizînd situația reală a relației dintre cititor și literatură în secolul nostru, Escarpit urmărește modurile în care literatura poate să participe la desfășurarea unei politici culturale anumite. Constatînd că în țările în care cultura de masă este în dezvoltare (și țara noastră este una dintre acestea) „problema materiei de lectură nu poate fi soluționată printr-un echilibru artificial între categorii care reflectă situații sociale și economice străine realității acestor țări”², el arată că o consacrare a unui scriitor de către o minoritate (oricît de autorizată ar fi aceasta) nu duce cu necesitate la îmbogățirea tezaurului literar accesibil masei largi a compatrioților acestuia. Escarpit propune o accepție specială a conceptului de politică culturală: „Adevăratele probleme sînt altele; uneori ele rezidă în dimensiunile grupului lingvistic, alteori în structura unei societăți care situează scriitorul într-un alt univers decît eventualul cititor popular. Ele nu pot fi rezolvate decît în cadrul unei politici culturale de ansamblu, adică a unei politici pur și simplu. O atare politică se concepe cu ușurință — ceea ce nu înseamnă că se și realizează ușor — în ce privește fabricarea și distribuirea

¹ Inclus în volumul Robert Escarpit și colab., *Literar și social. Elemente pentru o sociologie a literaturii*, traducere și prefată de Constantin Crișan, Editura Univers, Buc., 1974.

² Op. cit., pp. 256—257.

cărții sau educația cititorului, dar, dacă trebuie să o definim din punctul de vedere al producției de materie de lectură, subliniem că ea trebuie să se ferească de tentațiile directivității didactice, mai ales atunci când ea se manifestă prin imperative importate din țări în care situația istorică e cu totul diferită; subliniem că ea trebuie să fie dedusă dintr-o înțelegere internă a realităților sociale, etnice, naționale, într-un cuvânt, a realităților vii¹.

După cum se știe, la noi au existat exagerări (în anii imediat următori Eliberării) tocmai în direcția pe care o reprobă Escarpit. Ultimul deceniu a dovedit însă că practicarea unei politici culturale legate de specificul poporului nostru este posibilă. Încurajându-se o literatură nutrită în mod esențial de datele specifice ale poporului român, se tinde spre depășirea contradicției dintre o literatură adresată unei minorități și una ce este citită de marele public. După opinia noastră, crearea unor poezii în care coexistă folosirea unor străvechi locuri comune, descrise de către retorică, și expresiile unor inedite sensibilități lirice ducе tocmai către atenuarea acestei contradicții. În acest context, poeziile de tip publicistic reprezintă o verigă intermediară, nu lipsită de importanță, scăderile lor estetice fiind compensate de către incontestabilul lor efect popularizator.

Unul dintre reproșurile frecvente adresate acestor texte constă, desigur, în afirmația că ele tind să țină în loc sau chiar să pervertească gustul estetic al cititorilor. Această aserțiune este însă argumentabilă doar dacă poezia este privită în absolut, sau, cu alte cuvinte, se are în vedere ideea de poezie. În practica publicistică lucrurile stau însă altfel.

Situația este, pînă la un punct, analogă aceleia a raportului dintre critica literară „majoră” și cea foiletonistică. Se știe că articolele de ziar și de revistă nu fac altceva, de cele mai multe ori, decît să repete, în formulări mai mult sau mai puțin îngrijite, idei deja cunoscute despre literatură. În multe dintre ele nu poate fi deci vorba des-

¹ Op. cit., p. 257.

pre originalitate. Cu toate acestea, ele își au utilitatea lor, fiindcă ideile importante se cer repetate. Un rol asemănător îl au, după părerea noastră, poeziile de tip publicistic, compuneri efemere, dar care multiplică, așa-zicînd, convingeri a căror asimilare este importantă. Bineînțeles, este inutil să precizăm că cei care răspund de publicarea acestor texte trebuie să urmărească cu atenție păstrarea unei măsuri: aceasta fiindcă un text ce sprijină onest o idee oarecare se poate nu prea greu transforma într-o parodie, ale cărei efecte sînt de minimalizare.

IV. POETI CONTEMPORANI

După cum arătam în introducere, lucrarea de față nu are intenții de exhaustivitate. Aspectul acesta explică și faptul că în profilurile critice care urmează nu sînt abordate nici pe departe toate realizările poetice a căror discutare ar fi îndreptățită. Referindu-ne, fără respectarea minuțioasă a criteriului cronologic, la cîteva dintre cele mai caracteristice creații, nu intenționăm să epuizăm o problemă, ci prezentăm cîteva ipostaze individuale ale unei entități poetice definitorii pentru epoca contemporană.

În preajma actului istoric de la 23 August 1944 cîteva poeți de primă mărime presimt și apoi celebrează prin creații poetice memorabile marea mutație din viața poporului român.

Încă din cartea sa de debut (*Cîntece de pierzanie*, 1938), *Mihai Beniuc* aduce în peisajul poeziei românești o voce distinctă. O subtilă observație a lui Octav Șuluțiu referitoare la acest volum merită să fie reprodușă. Criticul îl considera pe Beniuc „mai mult poet decît artist“, sesizînd astfel patosul spontan cu care poetul înainta spre confluența cu idealul comun, tinzînd să treacă peste amănuntele prozodice, pășind vehement spre un viitor prezis și dorit cu ardoare. Mai mult decît prin arta sa, poetul convinge prin existența pe care o proclamă, o existență legată indestructibil de poporul care l-a născut. Poetul este pătruns de durerile neamului său.

Interesantă este și expresia îndoielii (mărturie a sincerității poetului), care însoțește contopirea cu sentimentele și cu aspirațiile celor mulți. Pornit să cînte un ideal unanim de dreptate socială, poetul se întreabă, la un

moment dat, dacă nu cumva vocația sa era totuși aceea a poetului tradițional, obsedat de propriile trăiri. Este semnificativă din acest punct de vedere poezia intitulată *Cu fruntea răzimată-n cer* :

*Cred cîteodată că mă-nșel,
Că toate nu-s decît un vis.*

*Dar să mă-ntorc nu mai e chip,
Vin dindărăt urmașii mulți,
Setoși, flămînzi, bolnavi, desculți
Prin așteptarea de nisip.*

Se sugerează astfel sursa extraindividuală a poeziei.

Alături de dimensiunea polemică a revoltei, poezia din prima perioadă de creație a lui Beniuc cunoaște și accente elegiace, a căror întîlnire cu vibrația patriotică este frecventă. Cităm *Despărțire de o garoafă roșie*, patetică expresie a iubirii de patrie :

*Sărut cu buze arse huma
Din care tu sorbit-ai sînge.
În pribegie plec de-așum —
Garoafă roșie, nu plînge.*

*Mi-oi aduna-n desagi amarul,
Toiag din gardul vechi mi-oi frînge,
Și-n urmă voi lăsa hotarul —
Garoafă roșie, nu plînge !*

*Străinul va veni-n grădină
Și toate florile le-o strînge
Buchet, pe masa lui străină —
Garoafă roșie, nu plînge !*

*De te va rupe și pe tine,
Tu varsă doar un strop de sînge
Pe masa-i cu mîncări străine —
Garoafă roșie, nu plînge !*

„Durerea se revarsă aici pe tipare ancestrale : cele patru strofe sînt o chintesență lirică a dragostei de pămîntul străbun, a încălcării ethosului și a condiției de priedeag, dar și a speranței într-o justiție imanentă. Versul axă — «Garoafă roșie, nu plînge» — revine ca o patetică chemare la demnitate, printr-o alchimie de mare meșter el sintetizînd vigoarea și înțelepciunea unui neam, care știe să reziste urgiilor și să le parcurgă evitînd lamentația. Obsedant și persuasiv, acest vers reamintește vechile atitudini luate de popor la grea cumpănă, iar întreaga poemă poate fi pusă alături de tot ceea ce s-a scris mai adînc pe motivul suferinței patriotice.“¹

După Eliberare poetul trece printr-o scurtă etapă de tranziție (ce exprimă dificultatea practică a adoptării unei noi arte poetice), pentru ca în scurt timp să dea la iveală numeroase volume în care noile realități politice și sociale ale țării sînt cîntate cu aplomb. În poezii închinatpatriei învingătoare, Partidului Comunist Român, Beniuc se emoționează în fața împlinirii unor deziderate seculare ale poporului. În comentariul critic amintit, poeziile acestei etape de creație sînt împărțite în trei mari categorii : arte poetice, în care este elogiată ipostaza de rapsod al vremurilor noi, cronici lirice ale evenimentelor contemporane, ce concretizează „un lirism narativ“ și, în al treilea rînd, poezii de factură rapsodică derivate din aluviunile memoriei².

Între aceste trei ipostaze există raporturi de complementaritate. În ansamblul său, poezia lui Beniuc este străbătută de cîteva linii de forță unificatoare. Metafora „mărului de lîngă drum“ este un nucleu, ale cărui iradiții se simt și în poeziile aflate în aparență pe orbite foarte îndepărtate. Este o metaforă a contopirii :

*Sînt măr de lîngă drum și fără gard.
La mine-n ramuri poame roșii ard.
Drumețele, să iei fără sfială,
Că n-ai să dai la nimeni socoteală.*

¹ V. Fanache, *Prefață la Mihai Beniuc, Poezii*, Editura Albatros, Buc., 1973, pp. XV—XVI.

² Op. cit., p. XXXII.

Iar dacă vrei s-aduci cuiva mulțam,
 Adu-l țărinei ce sub mine-o am.
 E țara ce la sînul ei ne ține,
 Hrănindu-te, pe tine și pe mine.
 Cînd se-ncălzește-n primăveri sub soare,
 În mine simt puzderie de floare,
 Iar vara, adăpat din sucu-i sfînt,
 Cu crengile mă-ndoi pînă-n pămînt,
 În semn de prea adîncă plecăciune
 De tot ce-aș vrea să-i spun și nu știu spune.
 În toamnă, cînd pe creangă măr de măru-i,
 La pămînteni cu dragoste mă dăruî.
 Cînd au pornit podoabele-mi să cadă
 Și vine blana groasă de zăpadă,
 Eu strîng vîrtos în rădăcini pămîntul
 Să nu mă smulgă din temeîuri vîntul.
 Și an de an mi-i rodul mai bogat,
 Și an de an mai gata sînt de dat.

(Mărul de lingă drum)

Forța lirică se nutrește din sentimentul poetului că trecerea spre o ipostază ce depășește individualitatea este nu numai o soluție rezonabilă și demnă de vremurile noi, ci și o rezolvare existențială, ale cărei rădăcini se află în adîncurile insondabile ale personalității.

Numeroase poezii exprimă, astfel, o autentică pendulare între ipostaza individuală și aceea care exprimă suflul unanim. Un aer elegiac plutește pe deasupra ansamblului creației lui Beniuc. El nu derivă însă numai din motivele tradiționale (iubirea pierdută, tinerețea ce trece, timpul care se prăbușește în mod inexorabil). Mai pătrunzătoare este elegia ce decurge din sentimentul contradictoriu al dizolvării personalității poetului în marea colectivității. Că acest sentiment este într-adevăr contradictoriu și autentic, ireductibil la o serie de formule, o dovedesc înseși poeziile în care Beniuc exprimă una dintre obsesiile sale lirice : posibilitatea orgolioasă a poeziei de a „înfrînge“ și de a asimila lumea obiectivă a faptelor reale, aflate dincolo de cuvîntul poetic. Afir-

mațiile „egocentriste“ se cuvine a fi citite ca semne ale imposibilității de a rămîne un suflet-unicat, ca mărturisiri prin exagerare.

Numeroase poeme de celebrare sînt tocmai rodul unei tensiuni înfrînte. Eliberat de senzația vertiginoasă a apartenenței simultane la două registre de sensibilitate, ușurat parcă, poetul cîntă cu simplitate un prezent al împlinirilor :

*Străbună vatră ! focul tău cel viu
Îl port în suflet oriunde m-aș duce,
Și sfînt îmi e ca steagul purpuriu
Ce-n drumul nostru tot mai sus străluce.*

*Partid și țară ! Ce-aș dori mai mult ?
Din sînul tău 'nălțaiu-mi fruntea-n soare ;
În stema ta prin vremile-n tumult
Se-ncheagă-n aur vîrsta viitoare.*

*La marginea acestui mare drum
Din mers voi poposi-ntr-o zi pe-o piatră ;
Trecînd hotarul veacului de-acum,
Voi adormi în vis cu vechea vatră.*

*Dar drumul tău i-acolo-n infinit,
Spirală-n timp spre luminoase-nalturi ;
Spirala mea se-adună ghem în mit,
Pe cînd stegarii tăi se duc în salturi.*

(Steaua noastră)

Chiar și în ultimele sale volume, Beniuc păstrează ceva din tribulațiile specifice poeziei sale. În *Cîntecul ce ție se cuvine* (din volumul *Turn de veghe*, 1972) poetul se mai îndoiește de posibilitățile sale de a fi o voce din care s-au estompat, pînă la dispariție, accentele individuale (aceasta este, dealtfel, una dintre marile obsesii ale creației sale). Poezia închinată țării apare sub forma unui dubiu în legătură cu posibilitățile poeziei :

Cîntecul ce ție se cuvine
 Oare să-l rostească poate cine ?
 M-am gîndit și nu știu nici eu bine :
 Vîntul cînd cu frunza stă la sfat,
 Steaua ce răsare pe-nserat
 Ori un glas de clopot peste sat
 Cînd vestește că e sărbătoare ?
 Poate o fîntînă săritoare
 Cînd azvîrle curcubeie-n soare !
 Nu știu bine : Poate-ar fi mai bună
 Pasărea ce cîntă pe furtună
 Ori cocorii călători sub lună.
 Marea poate cînd sărută malul
 Vadu-n care se adapă calul
 Ori în vîrf cu bucium dealul.
 Poate iarba cînd foșnește coasa
 Și ea cade moale ca mătasa
 Ori poetul proslăvind mireasa...
 Nu știu bine — m-am gîndit o seară
 Patru nopți și-o-ntreagă primăvară
 Și-am putut șopti atîta : Țară !

Prin creația lirică a lui Mihai Beniuc poezia patriotică și de opțiune politică susține și trece cu strălucire o probă de foc.

Încă puțin cunoscută și comentată, poezia *Magdei Isa-nos* gravitează în jurul evenimentului covîrșitor al celui de al doilea război mondial. Grav bolnavă, poeta a avut puterea să nu se lase dominată de primejdia morții, ce plana asupra ei. Această victorie a conștiinței a avut consecințe poetice fericite. Un umanitarism generos, o capacitate de a intra în rezonanță cu aspirațiile celor mulți, un ton responsabil și, în același timp, vaticinar — iată notele definitorii ale poeziei sale.

O direcție principală în poezia politică a *Magdei Isa-nos* este aceea a militantismului antirăzboinic, antifascist, dar și îndreptat împotriva inechității sociale. Remarcabil este, în acest sens, poemul intitulat *În pădurile țării mele*, care a fost asemănat, pe bună dreptate, cu poemul lui

Mihai Beniuc *Chivără roșie* și unde elanul condamnat capătă accente originale. Poeta imaginează un basm simplificat, o poveste despre „răi“ și „buni“, pe care o relatează cu o anume candoare specifică, incluzându-l în ea și pe „iubitul“, care este îndemnat să facă dreptate. Tonul este oarecum șagălnic, poeta nu renunță la feminitatea sa, pentru a obține astfel o voce mai îngroșată și mai convingătoare. Adresa socială este totuși evidentă :

*În pădurile țării mele
trăiește balaurul,
care ne-nghite fierul, argintul,
grîul și aurul.*

*În aurie cîmpie,
mulți l-au pîndit să iasă,
dar el șade ascuns în casă,
încolăcit pe-un divan de mătasă. (...)*

*Doarme balaurul.
Mistuiе pînea, argintul și aurul.
Numai cîteodată tresare,
cînd jos, țara geme prea tare. (...)*

*A sărăcit, fiara,
munții și țara.
Haiducilor și pandurilor
le putrezesc ciolanele-n fundul pădurilor. (...)*

*Te-așteaptă murgul, gata de ducă.
I-am dat jăratec și miez de nucă.
I-am gătit cu panglici frîurile,
să sară munții și rîurile. (...)*

*De-ai cădea, iubitul, sub streșina lui,
sugrumat de labe gălbui,
norodul cu flamuri și sfeșnice
te va-ngropa-n legendele veșnice.*

Intr-o recentă interpretare, poezia *Magdei Isanos* este văzută ca un drum către acceptarea superioară a morții: „Magda Isanos se numără printre puținii, chiar foarte puținii poeți români la care atitudinea mioritică în raportul cu problema gravă a morții să fie pregnant manifestă. Poate că, neavînd timp să-și maturizeze conștiința teoretică a morții, trebuind s-o trăiască în primul rînd și nu să reflecteze asupra ei, ea beneficiază de izbucnirea unei ancestrale conștiințe asupra evenimentului, de specificitate românească. Conștiința teoretică există la ea cu atributele etnice imprimate de o milenară experiență spirituală, de o milenară judecată asupra problemelor existențiale”¹. Acestor afirmații se cuvine să li se adauge și precizarea că printre modalitățile de transgresare lirică a morții fizice se află, în cazul *Magdei Isanos*, și aceea a adoptării sincere a unui sentiment de solidaritate, nu numai cu pămîntul și cu eternitatea filozofică a lucrurilor, ci și cu oamenii unui timp istoric concret. Poeta se eliberează de obsesiile sale existențiale nu numai prin contopirea mioritică cu natura, ci și prin asumarea destinului viitor al umanității în mijlocul căreia trăiește. Aceasta este semnificația poemului *Aștept anul unu*, pe care, în mod simptomatic, autorul citat nu îl include în antologia sa :

*Aștept anul unu.
Anul păcii între popoare,
Ale istoriei mari abatoare
vor fi dărimate. (...)
Frate, să nu mai avem amintiri
și visuri șovine.
Tu făurești unelte ca și mine.
Lucrezi pămîntul. Poate scrii cărți.
Sunt vetre sărace și-n alte părți
de lume, și eu te cunosc după față
că-n fiecare zi te scoli de dimineată,
și seara te culci tîrziu.*

Aceste versuri sînt simple și sincere, nicidecum simpliste.

¹ H. Bădescu, *Prezentare la Magda Isanos, Drumul spre Eleusis*, Editura Albatros, Buc., 1975, p. 70.

În altă poezie Magda Isanos îndeamnă la luptă, propunînd patetic jertfa de sine :

*Oameni, porniți !
După pilda șuvoaielor revărsate,
porniți !
Știu că nu vi-i teamă de moarte,
căci moartea pentru voi e-o laudă.
Atunci de ce stați ?
Iată : dac-aș ști că, murind eu,
ați porni mai degrabă,
pumnalu-i gata.
Oameni, dați-mi drapelul (...)*

(Nu pot înțelege de ce...)

Nici această poezie nu figurează în antologia citată mai sus, al cărei autor a dorit în mod vădit să acorde creației Magdei Isanos un statut cvasitotal de atemporalitate.

Poeta a simțit însă acut contactul cu timpul istoric în care a trăit. În *Testament pentru fata mea* ea construiește în mod vizionar imagini ale viitorului de aur :

*Să nu uitați, oameni,
că eu am secerat pentru voi
grîne, din toate hotarele.
Toate veștile mari
vouă întii vi le-am spus
toate veștile mari.*

*Steaguri și imnuri am impletit,
aici, printre coase și seceri,
numai steaguri și imnuri,
pentru zorile Binelui.*

*Eu mă cobor acum,
adînc, în verzile ierburi.
Copila mea, vino pe creștetul munților,
coroniță, cunună,
să te-ncredințez viitorului. (...)*

*Ți-am împletit steaguri și imnuri,
pentru ziua cînd te vei ivi,
mirată, pe creștetul munților,
printre steaguri și imnuri.*

Franchetea și feminitatea dau liricii Magdei Isanos un prestigiu aparte. Moartea prematură a poetei adaugă lecturii actuale a poeziilor sale, de o proaspătă sinceritate, o aură în plus.

Pe poetul *Miron Radu Paraschivescu* un comentator l-a numit, în mod inspirat, „herald al demnității“¹. Într-adevăr, autorul *Declarației patetice* este o voce înaltă, care clamează demnitatea, asumîndu-și rolul de purtător de cuvînt al întregii umanități. Din versurile sale se înalță o mindrie amplificată pînă la dispariția notelor sale individuale; poetul face să se audă expresia unui orgoliu al umanității; el este un agitator sublim, o imensă cutie de rezonanță cutreierată de trăirile maselor. Printr-o persistentă hiperbolă, însuși glasul poetului tinde să depășească emisia particularizabilă a unei voci umane, folosind cuvintele doar pentru a le transforma într-un mesaj a cărui vibrație este generalizată. Este semnificativă o însemnare de jurnal a poetului (pe care o cităm după postfața amintită): „O poezie în care cînt lupta, fără să fi dat această luptă, mi se pare nevalabilă. Cred, anume, în necesara unitate și verificare dintre acțiune, gîndire, dintre viață și operă“. Opera literară este înțeleasă deci ca o formă de viață, ca formă a unei existențe pentru care elanul unanimist este definitoriu.

*Viu acum în fața voastră, oameni,
în îndoita misiune de agitator și duhovnic*

seria poetul în *Calea virgină*.

Ca și alți poeți militanți, Miron Radu Paraschivescu simte că poezia trebuie să exprime sentimentul absorbant

¹ Ioan Adam, în *Postfață la Miron Radu Paraschivescu, Poezii*, Editura Albatros, Buc., 1973.

al apropierii de confluența cu idealul, nu lipsit de o abia
sesizabilă nostalgie a despărțirii de prezent :

*Ritm adunat prin cazne milenare,
Al unui singe care nu-i al meu,
Fragilă confluență la hotare
De seminții, răzbind prin lutul greu,*

*Tu îplinești secreta împăcare
Între amurg și zori abia deschise
Spre firmamentul mîndrei frunți în care
Veghează constelația de vise.*

(Inima)

Prezentul afectiv este sacrificat în favoarea unui viitor
conceptual.

O interesantă metaforă este propusă în *Toast de ziua
partidului*, unde poezia militantă este asemănată cu un
receptacul capabil de iradieri :

*Cînd ridicăm paharul plin
În cinstea mării sărbători,
Prin unda lui străbat lumini
Ca raza soarelui prin nori.*

*Și dacă dintre anii grei
Alegi ce-a fost de ce-i acum,
Lumina strălucind în ei
E tot ce-n noi a fost mai bun.*

*De anii cei trecuți, e bine
În astă zi să ne-amintim,
Cînd ard în inimile pline
De zvonul celor care vin.*

*Fiorul limpede-l păstrează
Din vechea luptă, așadar,
Să fii, cînd te pătrunde-o rază,
Strălucitorul ei pahar !*

Paraschivescu s-a ilustrat și într-o poezie de factură polemică, unde tendința sa de a se transforma pe deplin într-o voce care apără abstracțiunea celor mulți găsește terenul cel mai favorabil. „Poetul suie (...) pe claviatura reacțiilor sufletești, de la mîhnire și tristețe pînă la revoltă și mînie, iar pe cea a modalităților de comunicare de la alegorie la apostrofă și imprecăție, în simetrii care reliefează justificarea morală a polemicii, prin raportare la sine, la prieteni, la întrebări posibile, prin trecerea de la un plan la altul și de la un registru sentimental la altul. Pamfletul nu e conceput însă, cum s-ar putea deduce, ca răfuială personală cu realități negative contemporane. Frumusețea lui stă în realizarea unui dublu contrast, pe ecranul timpului și al vîrstelor : contrastul dintre credința pură a anotimpului infantil (simbol premonitoriu al viitorului) și existența încă, în anii noștri, a unor gesturi anacronice, adaptate cameleonice la dinamica istoriei“¹. Iată un fragment din *Și-așa-i bine !*, poem la care se referă comentariul citat :

*Sunt unii dintre noi
Ce-și pun cocarde :
Sărman altoi
Pe niște trunchiuri moarte !
Dar să-i ascuți :
Cu glasurile sparte
Strigînd
Printre cei mulți,
Crezînd
Chiar că iau parte
La marea bătălie începută (...)*

*Ei, da, pricep ! Vă vine mai ușor
Să trîncăniți de rozul viitor,
De frumusețea zilelor de mîine,
Despre colhozuri și hidrocentrale.
Dar, nu te superi, eu mă rog matală :
De cînd mănînci, ai și făcut o pîine ? (...)*

¹ A. Martin, *Pro patria*, Editura militară, Buc., 1974, p. 79.

Ei, da, prieteni, am rămas la fund !
Mindria asta n-am s-o mai ascund.
Discursuri roze, iată,
Nici nu știu
Dac-aș putea vreodată
Să vă țin.

Tonul colocvial este de cronică rimată, sinceritatea poetului este însă evidentă.

Poezia lui *Nicolae Labiș* are, în ansamblul ei, o structură dominată de tensiunea între două atitudini fundamentale. Prima dintre acestea este concretizarea unei predispoziții confesive, caracteristică pentru mulți poeți moderni. Întruchipările ei lirice sînt observabile în numeroase poezii, indiferent de data certă sau probabilă a scrierii acestora. Poetul trăiește dintr-o dată în toate vîrstele sale, trecutul fiind adesea actualizat și chemat să fie una dintre dimensiunile unei personalități aflate într-un rapid proces de maturizare. Amintirea vie a copilăriei este, astfel, un laitmotiv deosebit de caracteristic pentru acest poet al sincerității. Adesea apar imagini ale spațiului geografic natal. Un ciclu din volumul *Primele iubiri* este intitulat *Rapsodia pădurii*. Pădurea românească nu este numai un decor, ce simbolizează forța inepuizabilă a naturii, ci și un martor suveran al aventurilor materiale și spirituale ale omului. În poemul *Moartea căprioarei* codrul asistă la ceremonialul barbar prin care adolescentul este smuls din vîrsta sa idilică și trecut într-o precoce maturitate. Copilul asistă cu groază, zguduit de hipersensibilitatea sa, la împușcarea unei căprioare. Și mai tîrziu, cînd Labiș își rafinează expresia poetică, imagini a căror origine se află în pădurea eternă a copilăriei continuă să apară în versurile sale. Dar pădurea nu rămîne numai simbolul puterii naturale, care a străjuit primii ani din viața poetului, și izvor al unor imagini. Ea se transformă cu timpul într-o adevărată *forma mentis*. Marea admirație a lui Labiș pentru creațiile lui Eminescu și Sadoveanu se nutrește în bună măsură din resimțirea unui comun cult al codrului, semn etern al înfrățirii cu natura. Proza lirică în care poetul îl cele-

brează pe Sadoveanu constituie una dintre cele mai reușite pagini ale *Primelor iubiri*.

Sentimentul apartenenței la o familie de spirite nu domină însă poezia confesivă a lui Labiș. Poetul este un spirit care se luptă fără încetare cu sine. Cele mai multe confesiuni exprimă, din acest motiv, o ciocnire conceptuală. Ieșit foarte repede din decorul paradisiac al copilăriei, Labiș rătăcește prin desigurile fără de sfârșit ale cuvintelor, căutându-se, încercînd să fixeze prin vorbe evoluția pe care o simte că se petrece în el.

Poeții adevărați ai timpurilor moderne (și Labiș este unul dintre ei) au simțit acut distanța dintre fapte și cuvinte. Din acest motiv, melancolia unora dintre confesiunile sale nu este existențială, nu ține de un tremur al ființei în fața adversităților de tot felul, pe care omul este silit să le înfrunte în existența sa materială, ci filozofică, exprimînd o neliniște metafizică în fața lumii, dar mai ales în fața cuvintelor prin care această lume trebuie cuprinsă și ordonată. Aceasta este și natura meditațiilor lui Labiș în legătură cu esența cuvîntului poetic și cu posibilitățile pe care creatorul le are în tentativa sa de echivalare a lumii prin poezie. Motivul „statutului“ existențial și filozofic al poetului apare adesea în versuri de o autentică vibrație, al căror substrat este, în felul deviat la care ne-am referit, tot de natură confesivă. Sinele poetului este cutreierat de dorința aflării și nimirii formulei intime a personalității sale poetice. Labiș simte cu acuitate destinul său de om dominat de hipersensibilitatea poetului autentic, pentru care murmurul confuz al lumii se transformă în tunete asurzitoare. Poetul tinde să se contopească empatetic cu lumea, transformîndu-se în cîntec. Aceasta este „rezolvarea“ pe care el o dă tribulațiilor sale. Esența poeziei, Labiș o simte a fi contopirea creatorului cu creația sa, și prin aceasta cu lumea.

Dacă Labiș ar fi rămas doar un rezonator al trăirilor proprii, ar fi ajuns, poate (la douăzeci și unu de ani el era un poet matur), să cultive un ideal formal al poeziei. Extraordinarul său talent s-ar fi concentrat, în locul unei creații atît de întinse ar fi existat doar cîteva zeci de poezii „perfecte“. Labiș a fost însă stăpînit de senti-

mentul că poezia, cel mai netranscriptibil dintre limbaje, trebuie să fie o entitate tranzitivă, care nu are a se comunica doar pe sine. Din acest motiv, o bună parte a creației sale este formată din poezii ale evenimentului istoric și ale opțiunii politice generate de filozofarea asupra acestor evenimente. Asemenea poezii exprimă, alături de tendința confesivă, a doua dintre orientările fundamentale ale creației sale.

Această a doua orientare nu poate fi înțeleasă în absența disocierilor teoretice pe care le propuneam mai sus în legătură cu relația dintre eveniment și poezie. În contextul discutării poeziei lui Labiș este însă necesară precizarea că dividerii evenimentelor trăite în imediate și mediate (în funcție de distanța lor spațio-temporală) trebuie să i se adauge și o împărțire care ia în considerare natura obiectivă a acestora. Vinarea unei căprioare (despre care tatăl lui Labiș povestește că a avut într-adevăr loc) este un eveniment imediat. Dar tot evenimente imediate sînt războiul și revoluția. Este clar că cele din urmă două evenimente nu se deosebesc de primul numai prin dimensiunile lor, incalculabil mai mari, ci și printr-un specific datorat naturii lor social-politice. Uciderea căprioarei și alte împrejurări similare, ale căror ecouri pot fi detectate în poeziile lui Labiș, sînt întîmplări devenite necesare tocmai datorită modificărilor pe care le-au provocat în psihologia poetului; efectele lor în poezie sînt însă calitativ diferite față de acelea ale războiului și ale revoluției. Prima categorie de evenimente declanșează mai ales modificări psihice, a doua mai ales opțiuni politice.

Aceste precizări sînt importante, fiindcă dacă acceptăm ideea că toate evenimentele unei vieți au o natură identică, înseamnă că polaritatea structurală a poeziei lui Labiș, pe care încercăm să o surprindem, este o simplă aserțiune nedemonstrabilă. De fapt, după cum arătam, evenimentele social-politice se deosebesc în mod esențial de întîmplările devenite necesare ale vieții individuale. Poezia de opțiune și de argumentație politică scrisă de Labiș dovedește că lucrurile stau, într-adevăr, astfel. Sîntem îndreptățiți, deci, să o urmărim în chip de entitate de sine stătătoare.

Războiul este întâiul mare eveniment la care Labiș rezonează cu patos adolescentin. Poetul le adresează celor vinovați de declanșarea lui un blestem de amintire argheziană :

*Eu vă blestem în numele durerii
Ce-a ros cu asprii ei acizi :
Vă pălmuiască minécile goale,
Zbătute-n vînt, a mii de invalizi,
Bucatele vă sîngereze-n gură
Și groaza să vă ciocănească-n uși !
Să vă frămînte visele, cu ură,
Scheletele flăcăilor răpuși !*

*Eu vă blestem în numele vieții
Pe care-o ducem demni și îndîrjiți :
Să nu puteți să rîdeți, nici să plîngeți,
Să nu puteți urî, să nu iubiți !
Să n-aveți noapte și nici zi cu soare,
Să n-auziți nici să roștiți cuvînt,
Să duceți traiul pulberii hoinare
Și-al nourilor fugăriți de vînt !*

(Blestem)

O altă nuanță lirică a condamnării războiului apare în *Ion*, unde poetul imaginează cu spontaneitate o personificare. Însuși Pămîntul prinde glas, pentru a-și plînge rănile pricinuite de marele măcel :

*Deasupra, primăvara rotea în roiuri, fluturi.
Se întorceau cocorii din sudice ținuturi,
Fierbea sub brazdă seva și se urca durută
În țevile tulpinii vrăjmașă de cucută ;
O adiere udă, amețitoare, prinse
Deodată să deștepte din ierburi șoapte stinse
Și glia năpădită de schije și otravă
Gemea ca o iubită rănită și bolnavă...*

Deși a trăit cîteva dintre episoadele războiului, Labiș nu a avut pe deplin sentimentul acestuia. Este motivul

pentru care în poeziile de condamnare a conflagrației mondiale putem detecta, pe lângă expresia propriei sensibilități ultragiante și a convingerilor pacifiste, și preluări ale unora dintre ideile de mare circulație în epocă (condamnarea celor care erau bănuți că încurajează declanșarea unui nou război, adoptarea unei scări valorice a momentului în ceea ce privește forțele istorice aflate în confruntare pe plan mondial). De aici, ivirea unor poezii convenționale în esența lor ideologică, dar constant străbătute de patosul sincer al poetului adevărat.

Evenimentul revoluției proletare este însă trăit în toată plenitudinea lui, poezia lui Labiș exprimându-l în două moduri. Primul constă în mitizarea revoluției, prin stabilirea câtorva concepte centrale, în jurul cărora poetul gravitează patetic, scriind poezii de celebrare. În aceste ocazii sentimentul dominant al lui Labiș este cel al noului vertiginos. Romantic, dar fără să fie atins de titanism orgolios, poetul își exprimă convingerile sale de comunist, contopindu-se cu vremea de aspirație spre ideal, pe care o trăiește :

*Sintem în miezul unui ev aprins,
Să-i dăm a-nsuflețirii noastre vamă.*

*Cei ce nu ard dezlănțuiți ca noi
În flăcările noastre se destramă.*

(Era entuziasmului)

Cîteva poeme memorabile sînt închinare comuniștilor, oamenii care înfăptuiesc revoluția :

*Bucurie, durere, în tine se-mbină —
Blîndă lumină — tăioasă lumină —
Naltă vibrație împrăstie-n fire
Și pentru creștere, și pentru pieire.
Vibrație — pentru zidiri de granit,
Vibrație pentru un om obidit,
Vibrație pentru visare,
Inimă, lacrimă, floare,*

*Pentru greșeală, pentru păcat,
Pentru copil și bărbat,
Pentru speranță vibrație,
Pentru ale dansului ritmuri și grație,
Pentru dansul de flăcări și roți —
Nimic pentru tine, tot pentru toți.*

(Comunistului)

Pentru poet, revoluția nu înseamnă numai întreruperea unei ordini sociale nedrepte, ci și virtualitatea unui viitor de aur. Din flăcările prezentului se înfiripează norii străluciți ai viitorului, pe care Labiș îl prezice cu ardoare, folosind o imagistică rurală :

*Cavalcade de tractoare galopeze peste cîmpuri,
Înfioare-se pămîntul răscolit adînc de plug !
Straturi negre, nevăzute de a soarelui privire,
Să-și răstoarne sub brăzdare chezășia de belșug.*

*De acum mă-mbată-aroma caldă-a grînelor de mîne,
Și al turmelor de mîne miros bun de lapte cald.
Știu, călări pe cai, cu suliți lungi, de-ar mai trăi plăieșii
Nu s-ar mai vedea din creasta păpușoiului înalt.*

*Pe întinderi dunărene, mări de galbenă lumină
Vom privi, cu legănate valuri mari de aur copt.
De pe-acum văd strașnic praznic cu hulubii de făină
Pe colacii după datini împletindu-se în opt !*

(Pămîntul)

Un panegiric remarcabil este rostit de către poet amintirii lui Marx. Cu familiaritate, dar și cu fervoare, numele filozofului este transformat într-un simbol al prezentului. Ca și în alte poezii, Labiș nu caută formularea meșteșugită, imaginile țîșnind spontan și făcînd să pălească pasajele discursive :

*Cînd dorm în petale uitate și triste candorile,
Cînd surde convulsii cutremură lumea, cînd orele
Fug biciuite în sălbatică larmă,
Cînd gîndul se plimbă-agitat și nu poate s-adoarmă,*

*Cînd liniştea-i spartă sub cizme şi ţipă şi moare,
Mă gîndesc la bărbatul cu fruntea de-un alb luminos, (...)
Mă gîndesc la bărbatul lucid, generos, populat
De idei ce agită frenetic înalte drapele,
Aşa cum de-un veac încheiat s-a săpat nepătat
Chipul lui viu în metalul memoriei mele. (...)
Tu ai visat ce-au să spună cu toţii : e-al tău şi al meu ;
Marx, mi-amintesc de un vis ce-i al tău şi al meu,
Să fie-aspirate de flori minunate candorile,
Gîndul să urce-n înalt, la popasuri s-adoarmă,
Pulsul să sune normal şi să lunece orele
În armonioasă şi limpede larmă.*

(Lui Marx)

Al doilea mod în care se concretizează poetic contactul lui Labiş cu revoluţia este unul militant. Poetul se simte dator să perfecţioneze, prin mijloacele specifice de care dispune, înfăptuirile politice şi sociale ale vremii în care trăieşte. În una dintre mărturisirile sale, Labiş se referă explicit la sensul militant al propriei creaţii : „Am trăit haosul chinuitor al anilor care au urmat Eliberării. Eram copil, aproape un adolescent precoce. Seceta dansase sub ochii mei cu tălpile ei de foc, îmi cîntase sfîşietoare melodii cu buzele trăsnite de foame. Şi atunci, am cunoscut marxismul ; şi atunci am început să-l iubesc cu un fanatism juvenil. (...) Treapta a doua, a generalizării, a limpezirii aş zice, s-a conturat în timpul studiilor mele la Şcoala de literatură, deschisă de Uniunea Scriitorilor. În această etapă m-am format prin luptă. Dogmatismul, birocratismul, necinstea, iată nişte scorprii care circulau cu violenţă pe atunci în domeniile fragede ale tinerei noastre literaturi. (...) Lucrez acum la un nou volum, *Lupta cu inerţia*, în care vederile mele s-au maturizat. Pe lîngă contemplaţiile umaniste (...) în acest nou stoc de poezii se va ivi mult mai ascuţit tăişul polemic, îndreptat împotriva viciilor care frînează progresul. Evident, birocratizarea şi sinuciderea etică formează întiilele mele ţinte. În această direcţie depun

un nou fanatism, mai puțin juvenil¹. Unele dintre formulări sînt calchiate, ansamblul exprimă însă credința în posibilitatea literaturii de a interveni în viața colectivității. Titlul volumului *Lupta cu inerția* constituie o metaforă a acestei convingeri. Poetul caută febril formule poetice pentru tentativa sa de a modifica lumea în sens etic. Una dintre acestea, ce reia o mai veche preferință pentru transformarea decorului natural în imagini, este recomandarea contemplării :

*Bună dimineața, munților. Dormisem
Un somn greu, dar iată, vă pot privi,
Bună dimineața, codrilor de tisă,
Bună dimineața, proaspeți zori de zi.*

*Bună dimineața, oameni. Somn de moarte
Mă azvîrlise între trîndavi și învinși.
Bună dimineața, sate de departe,
Bună dimineața, zori de zi aprinși.*

*Drumuri nesfîrșite, bună dimineața,
În coșmaru-mi groaznic v-am visat ades...
Am să-mi spăl în rouă palmele și fața
Și-am să sorb mireasma florilor de șes.*

(Omul comun pleacă din birou)

pentru ca, apoi, imaginea propriului sine să fie propusă drept etalon de umanitate neliniștită, aflată într-un perpetuu act creativ :

*Cu brațele goale din zori pînă-n sară,
Se seceră-n sufletul meu ori se ară,
Se-nalță gînduri, se sapă fîntînile,
Se şuieră doinele de primăvară —
Doinele mele — izvoarele-ngîne-le...*

¹ Apud Al. Hanță, *Ideea de patrie în literatura română*, Editura Minerva, Buc., 1976, p. 325.

*Și totuși, ceva mai lipsește. Flămînd,
Inima încă-mi bate, cerînd,
Lipsește o floare, neînflorită,
Nici în somnu-mi adînc,
Nici în munca-mi grăbită.*

(Spre fericirea personală)

Amplul poem *Omul comun* (din care fac parte fragmentele citate mai sus) se încheie printr-o viziune cosmică a genezei :

*Atunci, trecînd șuierător prin vid,
Din zbor se închea un bloc lichid,
Se rotunjea în goana-i purpurie
Și-și alegea o cale pe vecie.
Pe el se-amestecau în văi grozave
Puhoaietele de ape și de lave.
Deasupra nori clocotitori și ceață
Acopereau priveliștea măreață.*

transformată însă într-o metaforă a noii societăți, căreia poetul îi dorește cu patimă fericirea :

*Ne-am închegat din ape și din foc,
Ne decantăm în straturi sociale,
Se-adună tot mai harnic la un loc
Asbest cu-asbest, metale cu metale.
Noi, fauna semeață a furtunii.
Să sune dintr-al nostru viu oțel
Curatul sunet al perfecțiunii.*

(Geneza)

Marca de mare poet a lui Nicolae Labiș este dată de tensiunea dintre confesiune și tendința transindividualizării. Primul pol al poeziei sale este constituit din mărturii asupra unui suflet complex, a cărui condiție de existență a fost frământarea și extrema receptivitate la lucrurile lumii, al doilea este dorința mistuitoare de a ieși din sine și de a numi, în chip de voce a epocii, marile sentimente ale poporului său. S-a născut astfel un

arc voltaic, a cărui incandescență topește toate imperfecțiunile, toate versurile „nerealizate“, și împrăstie lumina albă a marii poezii. Trecutul poeziei, dacă există așa ceva, este al vocilor singulare, viitorul, dacă, iarăși, va exista așa ceva, este al glasurilor din care s-a topit orice persoană. La răscrucea dintre aceste două posibilități ale poeziei, Labiș se află sub chipul lui *Janus bifrons*.

Într-un text liric intitulat *Zăpada*, care prefațează primul volum de *Scrieri* ale lui *Eugen Jebeleanu*, aflăm o profesiune de credință. Este celebrat un vis de atomizare, un vis al pătrunderii, în chip de particulă insesizabilă, în oceanul nesfârșit al umanității :

*Nu pot decît să cad, să mă aștern pentru voi,
să fac trepte din creșterea propriei mele căderi. (...)*

*Tremur, căci sînt o harfă în mîna vibrînd de
frig a omenirii (...)*

*Culege-mă în pumnul tău, strînge-mă tare, dă-mi
focul singelui tău, fă-mă un bulgăre incandescent,
mai fierbinte decît o grenadă care ia foc, și aruncă-mă în inimile oamenilor nepăsători, ticăloși, in-
conștienți sau lupi.*

*Și dacă în inimile acestora se va mai găsi o să-
mînță cu aripi, oricît de ascunsă, — voi face să
izbucnească, poate, un bujor.*

Acest text programatic nu exprimă doar tentația con-topirii cu umanitatea (tendință care, după cum s-a văzut, definește multe dintre creațiile poezilor militanți), ci și o nuanță specifică pentru ansamblul poeziilor lui *Eugen Jebeleanu*. Este vorba despre înclinația poetului spre sesizarea primejdiilor care pîndesc umanitatea și spre condamnarea celor vinovați. Cu aplombul unui profet, cu gesturile mari ale unei statui însuflețite, poetul descifrează viitorul privind în trecut, condamnînd fără cruțare actele îndreptate împotriva umanității. Se naște astfel efectul inedit al afirmării idealului comunist prin negarea a tot ce îl contrazice.

Întinsul poem *Surisul Hiroshimei*, una dintre creațiile cele mai cunoscute ale lui Eugen Jebeleanu, își acumulează forța emoțională din capacitatea poetului de a vibra în fața unui eveniment a cărui exemplaritate negativă a rămas pentru totdeauna în istoria umanității ca un prototip al acțiunii iraționalului și al pericolelor pe care posibilă invazie a acestuia le păstrează. Construind un vast oratoriu și folosind contrapunctul de factură cinematografică, poetul reușește să reînvie liric un episod întunecat din istoria recentă a umanității și să-l transforme într-un avertisment înscris în cuvintele poeziei. De efect este acumularea detaliilor, într-un crescendo dramatic. Evocarea exploziei nucleare încununează un șir de notații pregătitoare, contrastante :

*Urlînd, încovoiat, împotrivindu-se,
văzduhul zămislește
sicrie de cenușă, mari dricuri ce se surpă,
flăcări și cenușă,
și leagă cerul și pămîntul
cu stîlpi de flăcări și cenușă.
Plouă cenușiu pe orașu-n flăcări (...)*

Finalul poemului aduce o lumină :

*(...) lumini cu căști înalte de văzduhuri,
urmate de-amintirile desculțe,
de nevinovățiile ucise,
lumini ce-n bezne dînd, înaintează,
lumini ce-naintează surizînd...*

Suferințele trecutului sînt o permanentă sursă de emoție. Iată un fragment din poezia intitulată *Întrebări* :

*Mă-nclin în fața
marilor monumente,
pe care amintirea le ridică
eroilor, martirilor,*

*celor care-au căzut pentru ca
din palele-oseminte să se-nalțe
puternicele colonade-mbrățișate
de iedera șuierătoare a vieții.*

Adresarea retorică lasă să se ivească cu intermitență imagini de o deosebită pregnanță.

Volumul *Hanibal* este poate cel mai semnificativ pentru poezia lui Eugen Jebeleanu. În el se află îmbinate, într-un aliaj inedit, tendința vorbirii oraculare, ce are în permanență în vedere un viitor purificat de greșelile trecutului, și o înclinare spre elegie. O tristețe se ivește și coexistă cu discursul despre condiția umană, împropiindu-l. Este caracteristic, de pildă, din punctul acesta de vedere, poemul ce dă titlul volumului. Lapidar, poetul îl pedepsește prin cuvinte pe acela care s-a făcut vinovat de trufie :

*Nimeni n-avea ce el avea
superba lui trufie
și elefanții
și labele lor sfărîmînd vertebrele
acestor Alpi albiți de spaimă.*

*Călca, de-abia să se audă, peste stinci
și s-auzea în lună, și
nimeni nu mai văzuse trîmbițele
de piatră ondulîndă ale acestor fiare.*

Și n-au învins.

În acest poem se poate decela, eventual, o sugestie politică transparentă : cei care n-au putut fi învinși de către războinicii cartaginezi sînt strămoșii românilor de azi.

Încă de la începuturile activității sale poetice, *Ion Brad* a manifestat o statornică preferință pentru celebrarea ideii de patrie. În forme din ce în ce mai perfecționate sub raport stilistic, dar păstrînd intactă o manieră de percepere a realității în care este ușor de

recunoscut filozofia de viață a poporului nostru, poetul a construit, din aluviuni succesive, un tărîm liric al României. Iată, de exemplu, poezia intitulată *Țara* :

*Tărîm al luminilor pure,
Mireasă cu pletele verzi, de pădure,
Cenușăreasă veacuri de-a rînd,
Căutată de Făt-Frumosul flămînd,
Fecior de prin părțile mele
cu struguri și vinuri,
Răstignit pe copaci,
Scuturat de febră și chinuri,
Cu fruntea-ncununată de geniu,
Biciuit un mileniu.
În bucuria iubirii, ce totul inundă,
Mi-aduc aminte, v-am jucat la nuntă
Și-am rămas bolnav de cea mai curată beție :
Să fac pietrele să joace,
Să umplu ulcioarele inimilor cu apă vie...
Țara mea, mama mea, lumina mea,
Munții sufletului se închină ție !*

O persistentă lipsă de afectare, recurgerea la formule lirice naive, sînt capabile, tocmai prin totala lipsă a contorsiunilor emfactice, să emoționeze.

Sentimentul istoriei este o altă constantă a poeziei lui Ion Brad. După cum arată cu îndreptățire Ov. S. Crohmălniceanu¹, poetul „are memoria istorică a generațiilor de iobagi ardeleni și-i trăiește obsesiile în chipul cel mai natural cu putință, în însăși alcătuirea intimă a ființei sale. Cînd citește rîndurile de-acasă un suflet impersonal se trezește într-însul, refuzînd să uite o veche și mută dramă“. În moduri diverse, istoria este evocată și chemată să prezideze alcătuirile umane ale contemporaneității :

¹ În *Cuvînt înainte* la Ion Brad, *Poeme*, Editura Albatros, Buc., 1970.

*Din istorie vine, ca pe-o aspră cărare de munte
Pindită de capcane, de primejdii,
Pe care, copil, a-nvățat să le-nfrunte
Învingînd toate armele de cavaler neînfricat al nădejzii.
A crescut odată cu timpul rănit
De fulgerul ideilor, de întrebările mîntuitoare.
Pravilă i-a fost glia fierbinte a țării.
Cu ochii izvoarelor a văzut în partid
Frumusețea poporului care niciodată nu moare.
Numai fiul lui a smuls din pămînt,
Cu primăvara, vița de vie,
Într-un mănunchi de lujere îngemănînd
Seva neliniștită-a cuvintelor :
«Să fim comuniști de omenie !»*

(Istorie)

Multe dintre poeziile lui Ion Brad pornesc de la evenimente memorabile din trecutul României sau de la locuri simbolice pentru dorința de a fi a poporului nostru. Caracterul ocazional este depășit prin viziunea de factură populară.

Poezia lui *Dumitru Popescu*, virilă, avîntată, se distinge prin elanul afirmației umaniste. A serie versuri este pentru poet, care face parte din categoria artiștilor mesianici, un act din care orice gesticulație decorativă este exclusă. De aici respectul pentru cuvînt, credința pătimașă că acesta este capabil să modifice configurația lumii.

Primul său volum de poezie începe printr-un avertisment semnificativ. În el poetul arată că versurile sale sînt trepte spre un model uman ideal, a cărui concretizare aparține viitorului : „E atîta poezie în librării și în biblioteci ! Atîta poezie în caiete de școală, pe file de jurnal intim, în sertare. E atîta poezie în dragoste, în durere, în natură, în om și în univers. De ce atunci încă aceste cîteva versuri în oceanul de poezie al lumii — și așa prea mare, prea plin ? Pentru că noi, miile de truditori obișnuiți, trebuie să-l pregătim pe «cel ales». Să-i pavăm drumul cu cărămida hărniciei noastre, să-i defrișăm, cît

permit slabele noastre puteri, cărările pe care se va afunda într-o zi în necunoscut“. Această pregătire a drumului celor din viitor reprezintă unul dintre sensurile fundamentale ale acestei poezii, pe care aspirația spre ideal o iluminează. Ea nu exprimă doar ideea continuității cu generațiile următoare, ci semnifică și un elan spre situația privilegiată a obiectivării, a depășirii condiției de om individual. Vibrând cu mare intensitate, omul individual reușește să iasă din sine, să se contopească cu viețile și cu idealurile celorlalți. Acesta este sensul pregătirii la care se referă poetul în metafora preliminară a primului său volum. Cel ales este, în felul acesta, însăși umanitatea, aceea pe seama căreia se nasc emoțiile poetului, ca, de pildă, în poezia intitulată *Ascensiunea* :

*Nu vedeau
crestele Everestului
ascunse în nori.
Dar urcau...
Nu se știa
cine va ajunge,
dar trimiteau într-acolo
puii plămădiți
în tainița caldă a pîntecului femeii.*

*Ieșind la lumină
trupurile noi, fragede, sprintene,
urcă cu piciorușe subțiri
povîrnișul Everestului
înecat în nori.
Aleargă înainte
în necunoscutul ce ne cheamă —
din vremuri imemorabile —
flaut fermecat.*

Îndemnuri fulminante vizează întreaga umanitate, în ceea ce aceasta are sublim, ca de pildă în *Destul* !, unde exasperarea este o formă a spiritului revoluționar. Tribun, poetul lansează metafore ale răzvrătirii, se ridică împo-

triva oricărei forme a stagnării. Simple, fără artificii superflue, versurile acumulează treptat o tensiune debordantă :

*Scuturați-vă umerii gîrboviți !
Aruncați străvechea povară :
tenebrele reci, geologice ;
apele fără semn de hotar ;
orizonturi multiplicat înfinit ;
poarta nevăzută a tărîmului de năluci ;
mintea posedată isteric
de duhul nebuniei ;
semnul de întrebare mut
întipărit pe pergamentul galben al frunții ;
sceptrul miniei de foc a lui Jupiter ;
mîna descărnată a destinului
ridicîndu-se pentru verdict ;
tronuri, ghilotine, lama lată a fierului ascuțit,
lanțuri ;
steagurile umilinței, praporii cerșetorilor ;
cohorta leproasă a păcatului ;
duhoarea din cazanul Gheenei ;
genunchii roși de pocăință ;
ochii bovini, lăcrimoși, implorînd îndurarea (...)
Destul !
Destul cu tirania, cu ispita, cu frica !
Destul cu iluziile și minciuna !
Destul cu zeii, cu regii, bufonii !
Destul cu mîntuitorii puși pe răzbunare ;
cu lupii în piele de oaie !
Cu paranoicii înflăcărînd
în duruit de tobe !*

Un sens similar îl au și alte poeme, în care omul-ideal este cîntat în diferite ipostaze ale sale. Unul dintre acestea este *Prin pace, pacea ta !*, unde umanității i se recunoaște o sensibilitate ce nu trebuie ultragiată și ale cărei sinuozități se cuvine a fi respectate. Elanul spre viitor nu este numai concentrarea forțelor tuturor spre îndeplinirea unor idealuri, spune acest poem, ci și reverie, adîncire în apele subiectivității, cîștigare a energiei prin unicita-

tea omului individual. Omul-ideal nu este numai cel aliniat fără preget, ci și cel capabil să viseze de unul singur la ceea ce va fi, la drumurile pe care el, împreună cu semenii săi, le va parcurge în viitor. Modul în care poetul revine din elanul său de obiectivare spre celebrarea virtuților omului care simte și gândește singur ține de o dialectică bine intuită. A îndemna la unire înseamnă deci și a recunoaște implicit că cei care se unesc rămân totuși oameni individuali, că societatea este o abstracțiune necesară, sublimă în anumite ipostaze ale sale, dar că realitatea nemijlocită a umanității sînt indivizii, cei care unindu-se pot îndeplini cele mai îndrăznețe dezi-derate :

*În clipa ta de tihnă, gingășie și suris
să pun să bată toba adunării la apel ?
Să arunc la giște perlele ce-ai zămislit
în adîncimea nepătrunsă de ocean
și-apoi pe frunte să-ți așez o diademă
bătută în cioburi de sticlă colora ă ?
Să înfund izvoarele din care vii, puhoi,
și să te fac în picături să curgi
prin țeava îngustă a invidiilor mele ?
Cînd ești îndurerat că trebuie să mă detești
să-ți pun în gură trîmbița minciunii poleite ?
Să aduc în sanctuarul castității tale,
în pînzuiele vulgare, patul nupțial ?
Să-ți cer în orele singurătății
să ascuți cîntarea-mi răgușită de păun ?
Pe nicovala dragostei ce ți-am furat cîndva
să bat inețele de fier ale cătușii
și-apoi pe albul pernei ce tu o uzi cu lacrimi
să-ți cer un jurămint frivola ?*

Un real respect pentru om vibrează în aceste versuri de o brutală sinceritate.

Una dintre caracteristicile cele mai izbitoare ale poeziei lui Dumitru Popescu este predominanța unui acut sentiment al schimbării, al alunecării veriginoase spre noi ipostaze ale dezvoltării. Poetul este un seismograf

al evoluției, sensibilitatea sa înregistrează cu acuitate infinitatea de puncte pe care mișcarea le parcurge și le depășește fulgerător. Stagnarea este respinsă cu repulsie. Existența este înțeleasă, în primul rînd, ca un prilej de acționare, de provocare a mișcării, de accelerare a ei în sensurile aspirațiilor fundamentale ale umanității. Cuvîntul ne este dat, spun versurile sale, pentru a mișca alcătuirile lumii, pentru a le determina să evolueze, să se schimbe, să se modifice. Este semnificativă pentru acest aspect poezia intitulată *Spirală* :

*În scrișnetele roților
de tren
dau focului de sub cazane
oxigen.*

*Sînt o lopată de cărbune
zvirlită
în cuptorul fără nume.*

*Locomotiva zboară înainte,
bolid neoprit,
înșurubîndu-se tot mai adînc
în marele tunel
tăiat în infinit.*

Un sens similar îl au imprecățiile pe care poetul le aruncă diferitelor forme de oprire a timpului, fie că este vorba despre lașitate (o ieșire fricoasă din tumultul evoluției), fie despre brutalitate (păstrare violentă a unei ordini neconforme cu evoluția realității). *Protest* conține tocmai expresia acestui sentiment :

*Urăsc fățarnicia care în țărîină
m-a ingenuncheat
în fața tronului pustiu de împărat ;
urăsc păstorii care își mîină turmele, doinînd,
la abator ;
îmblînzitorii ce-mi dresează mintea
pentru un număr trecător.*

*Urăsc brutalitățile senine ale
nevolnicului arnăut
beat de iluzia puterii
și de credința-n absolut.
Urăsc tăria arborelui lipsită de frunzișul
legănat de vînt,
urăsc și cinicul fanatic
și viciosul sfînt.*

Evoluția este asimilată, fiind vorba despre oameni, purități morale, respectării fanatice a adevărului, indiferent de riscurile pe care le-ar implica aceasta. Unul dintre poemele cele mai grăitoare din punctul acesta de vedere este cel intitulat *Un om în agora*, ce a dat titlul unui volum. Celebrarea ideii de adevăr cunoaște aici concretizări ce răsună în tonuri joase, de o nedezmințită gravitate. Poetul coboară printre reprezentanții nenumărați ai mulțimii și se confruntă cu ei. Poemul impresionează prin senzația de acută sinceritate, ce emană din versuri scandate lent, ca un jurămint :

*Cobor cu pasul rar
lespezile amfiteatrului conștiinței —
adîncit ca un ocean —
spre piața largă a cetății,
prin zborul privirilor mulțimii, solidar.
Nu am în sin un sul cu-alesături
pentru-o serbare ciceroniană ;
brațele mi le-am încolăcit pe piept
tăind aripa gestului incandescent.
Azi-noapte-am întrerupt
plictisitorul colocviiu
din care nu mai pot să aflu
cît sînt de crud sau de pătînitor
cu viața mea
și a veciilor.
Am hotărît ca să mă dau
județului mulțimilor
spre care-acum cobor...*

Este unul dintre rarele prilejuri cînd versul se încetează, cînd sentimentul arzător al evoluției lasă locul reveriei moraliste. Poetul meditează, pe seama tuturor, la echitate, la raportul care trebuie să existe între individ și colectivitate. Patosul adevărului este exprimat în mod convingător, răsunînd parcă amplificat de bolțile unui edificiu :

*Am hotărît ca să mă dau
județului mulțimilor
spre care-acum cobor...
Spre siluetele înalte
de fum, de amintire și de sînge,
spre patimile stinse, spre patimile-aprinse,
pentru a mărturisi,
a acuza,
a ispăși,
pentru a plînge
și a mă umili...
Pentru îmbărbătarea inimii
cu cearcăn vînat și cu cearcăn roș,
dureros soare
dăruit zorilor pe care-i trîmbișă,
despicînd volburile nopții de dinaintea comunismului,
un năzdrăvan cocoș.*

Poemul intitulat *Litanie* este semnificativ prin arta poetică pe care o conține. Iată primele sale versuri :

*Îi plîng pe cei ce în nisip au scris
sacrul lor vers
și marea, cu coamele de spumă, nechezînd,
l-a șters.
Pe cei ce și-au încredințat singurul cîntec
unui zefir —
pasăre cu aripi slabe
căzută în primul cimitir.*

*Îi plîng pe apostolii ce toată iubirea
pe drum și-au împărțit
și n-au mai avut parte
de-o noapte de iubit.*

*Pe orbiții cu lumina teafără a ochilor
întoarsă-n ei,
pe cei cu porțile închise
și cu oblîncul plin de chei.*

Este deplînsă sterilitatea în poezie, ocolirea, pe diferite căi, a participării la tumultul realității obiective, îndreptarea spre zonele vane ale grauitului.

Și în alte împrejurări poetul se referă la destinul necesar al poeziei în actualitate. Este cazul, de pildă, al poemului intitulat *Risipă*, unde împrăștierea cuvintelor în lume este resimțită ca o consumare de energie nu întotdeauna justificată. Fiindcă, după cum spunea Marx, limba este conștiință practică, iar formele neclare sau false ale exteriorizării acestei conștiințe sînt pierderi ireparabile, în ciuda aparentei lor corectibilități. În asemenea cazuri, acțiunea practică se confundă cu rostirea adevărurilor conștiinței, cuvîntul este un bun de preț, care nu trebuie irosit cu nici un chip :

*Cuvinte colțuroase, șlefuite,
din aur, de bijutier topite,
cuvinte de ghiață, reci, sticloase
sau calde petale de mătase,
cuvintele trimise să colinde în lume
fără carne, fără sînge, fără nume,
secatu-m-au
ca pe-o fîntînă arteziană
retezată de la rădăcină —
părelnică, albă coloană ;
cînd în tăcerea prăbușită brusc,
sonoritatea de cristaluri sparte
se-mprăstie prin iarbă
ca boabele de visc.*

Una dintre dimensiunile poeziei lui Dumitru Popescu este dată de un regret al rostirii, specific, dealtfel, unei importante părți a poeziei moderne. Rostind cu patos adevăruri fundamentale, poetul nu poate să se desprindă total de sentimentul că limbajul nu este totuși perfect, că multe dintre cuvintele pe care oamenii le lansează în lume

nu reușesc să acopere întru totul comandamentele realității. În această deschidere spre melancolie poezia își află un farmec secund, contururile se estompează, alături de strigătul optimist o aură de regret abia simțită apare și echilibrează întregul. Dar, credincios unui nobil crez artistic, poetul nu se dezmințe. Cîteva dintre cele mai realizate poezii ale ultimului său volum sintetizează din nou un mod funciarmente optimist de a privi lumea. Trecînd peste durerile melodioase ale eului, poetul găsește puterea de a-și întoarce privirile asupra mulțimilor, asupra realității, pururi reconfortantă. Este caracteristică din acest punct de vedere poezia intitulată *Spre cei ce vin...*, unde după un intermezzo elegiac, elanul unanimist triumfă :

*E clipa
cînd pe lume nu-i
nici întuneric, nici lumină,
cînd cerul și pămîntul
au rămas fără stăpîn.
Din mers
zmulg de pe mine
frunzișul foșnitor.
Îmi spăl aripa
de culori, de steme și de pulberi
și străvezii
pornesc spre cei ce vin.*

Deși în ansamblul său poezia lui Dumitru Popescu ar putea să pară dominată de dezbateri abstracte, care privesc umanitatea în ansamblul său, este ușor de sesizat că în centrul atenției poetului se află o entitate socială și politică bine definită : România anilor contemporani.

Cu patos și spontaneitate, *Traian Iancu* dă expresie în baladele sale unui sentiment cardinal : iubirea de patrie. Versurile sale refuză întortocherile prozodice, curgînd cu simplitate, adesea în tradiția poeziei populare. Vocația poetului este contopirea cu marile idealuri și sentimente ale poporului său. De multe ori, această pătrundere sentimentală în plasma celor mulți capătă accente

inedite : intonînd imnuri ale patriei, poetul simte desprinderea sa de ipostaza individuală. Este semnificativă, de pildă, în acest sens, poezia intitulată *Pe cer, stele...* :

*O durere, de veacuri, s-a sfîrșit în amurg,
Te-am cuprins, soare, cu pieptul vieții mele...
Din lutul țării, apele vesele curg,
Ceața s-a dus... Și pe Cer au răsărit stele !...*

*Lumina s-a înfrățit cu veșnicia,
Pămîntul a odrăslit fructe grele,
Și din pieptul meu, răsar, pe cer stele !...*

*Prin poieni de mă cauți, mă simți aproape,
Într-un mănunchi de brînduși și viorele !...
Căci flori s-au prefăcut lacrimi din pleoape,
Și pentru fiecare, au răsărit, pe cer, stele !...*

Pentru poet, patria înseamnă trecutul glorios de lupte și de jertfe, aflat ca o masă granitică la temelia timpurilor contemporane, dar și prezentul arzător, perpetuu ascendent către viitorul de aur al comunismului. Cîntînd marile evenimente și personalități care au contribuit la edificarea României, Traian Iancu reușește să stratifice în jurul acestor nuclee simbolice, ce conțin o imanență forță emoțională, expresii lirice :

*Seva României, sfera de lumină,
Cîntecul făpturii, soarele-n Grădină,
E Mihai Viteazul, suflet nalt spre stele,
Zarea bucuriei, veghea țării mele !...*

*Fructele iubirii cresc pe munți de smaltă,
Vrerea românească urcă, se tot nalță,
Iureșul în zboruri, triumfal cuprinde
România-ntreagă-n visul ei fierbinte !...*

(Mihai Viteazul)

Poetul unește momentele memorabile ale trecutului într-o hartă sentimentală, inculcînd unor simboluri, ale căror origini sînt despărțite de lungi intervale de timp,

un caracter de simultaneitate, ce generează emoție. Marile figuri ale istoriei românești devin, în felul acesta, sincrone, ca o suită de pînze dintr-o expoziție, ce comprimă pînă la dispariție durată. Doar în prezența acestui sentiment al simultaneității poeziile de celebrare a unor mari înaintași și a unor momente istorice de răscruce reușesc să iasă dintre limitele ocazionalului elementar. Este, de altfel caracteristica definitorie a sentimentului istoriei : capacitatea și vocația de a aduce în prezent, prin intermediul unei tensiuni afective permanent înaltă, simbolurile importante ale ideii de patrie. Iată un fragment din poemul *Domnul Cuza*, unde aceste caracteristici apar cu claritate :

*La cumpăna trezirii, o mireasmă,
S-a preschimbât în corn, sunînd în glie,
Desferecîndu-ți duhul, Românie ;
Și dintr-o taină, ori dintr-o fantasmă,
Unită te-a-nchegat pentru vecie !...*

*Mireasma-i trandafir de la Moldova,
Iar cornu-nsuflețit, măreț, e Cuza,
Ce spre-nviere ți-a fost călăuza
Iubirii, ce-a aprins-o slova...
În focul vetrei, unde arde spuza...*

Generate de un sentiment asemănător sînt și poeziile care celebrează cîteva dintre personalitățile proeminente ale artei românești. Este caracteristic, din acest punct de vedere, poemul *Mă dusei să trec la Gorj*, subintitulat *Triptic gorjenesc*. Prin intermediul unor notații spontane este evocată figura lui Brîncuși :

*Și-a fost un început, ca la facerea lumii,
Cînd măcinătorul pietrei și-al humii
A dăltuit, la Jiu,
Strigătul Olteniei cel viu...
Și l-a trimis spre țării,
Ca să sărute trilul unei ciocîrlii —
Amvon pînă la Dumnezeu...*

Remarcabil este, în acest context, și poemul intitulat *Voievodul Mihail Sadoveanu*, în care marele scriitor este înscris printre datele esențiale ale mitologiei poporului nostru :

Românii-și cîntă viața-n frunza verde și-n versurile
ce le scrie țara,
Sînt înainici, cum e visul și gorunul și neînvinși, cum este
primăvara !...
Iar dacă-și poartă peste veacuri vița, cu orice valuri i-ar
lovi oceanul,
E, că-s născuți din veac, ca Miorița, cu Sadoveanu.
A dat pămîntul falnicei Moldove, sorite datini, mîndri
voievozi,
Și oamenii acestor scumpe plaiuri, sînt vieții noi și țării
mari rapsozi ;
Dar dacă-n vatra României noastre se-implintă stele noi,
cum trece anu,
E, că izvoare noi țîșnesc lumină, din minți de geniu,
ca la Sadoveanu !

Numeroase dintre poeziile lui Traian Iancu se nutresc din spiritul creației populare, căruia poetul îi adaugă un elan și o energie caracteristice. Folosirea prozodiei populare conține o afirmare implicită a ideii de patrie : spiritualitatea solară și dominată de echilibru a românilor este exprimată în mod remarcabil de către creația lirică populară. În *Către poeți*, o posibilă artă poetică este scrisă în forma unei balade populare, ce curge uniform :

Hei, poeți, poeți,
Buni și mai isteți,
Inimii, cînd cîntă,
Și cînd se frămînză,
Puneți-i un dor,
Fior visător,
La facerea mare,
Scumpă-mbrățișare,
Meșteșug să fie,
Pentru veșnicie !...

Orice răsărit
Fie-i împlinit !...
Unde-i greul, greu,
Pun și pieptul meu...
Chiar de pieptu-mi sparg,
Furtuni prin catarg,
Vasului din larg...

De inspirație populară sînt și multe dintre poeziile în care patria este celebrată prin intermediul unor expresive balade ale naturii, ca aceea intitulată *În monumente nepieritoare*, unde metaforele naturiste contribuie la exprimarea unei euforice stări de spirit :

*Semințele s-au copt și s-au mișcat,
Aprinzînd fructe în sufletele noastre ;
Clara ziuă de toamnă, prin vînt a șuierat,
Și-a dat aripi viselor noastre...*

*Profeția, ca o mireasmă de floare, în întrezărire,
Aromă de struguri răspîndea la apus de soare ;
Invizibilele raze veneau spre noi, cu uimire,
Oare, care om ar fi fost mai fericit de ele ? Care ?...*

Multe dintre poeziile lui Traian Iancu sînt dedicate, după cum arătam, prezentului străbătut de patos constructiv al patriei. Nucleul hărții sentimentale prin care poetul cuprinde chipul țării este constituit din poezii în care înfăptuirile perioadei contemporare a României sînt cîntate cu un dominant sentiment al împlinirii. Este semnificativ în acest sens, de exemplu, poemul care încheie volumul *Dragostele mele*, intitulat *Judecata patriei* :

*Un vînt al adevărului e-n toate,
În ideal, în fulger și în poezie,
În soarele iubirii, fără moarte,
Căci soare-i judecata ta, o Românie !...*

Înrudite ca factură sînt și poeziile dominate de patosul angajării politice. În ele, poetul aderă pătimaș la prezentul socialist al patriei, la ideile conducătoare ale

partidului. Iată un fragment din *Lumina comunistă*, caracteristic pentru modul în care poetul se contopește cu realitatea politico-socială a timpului său :

*Lumina vieții noi îmi pare
Că are numai răsărit...
Cînd dorul viu spre înălțare,
Îl simt cum crește, nesfîrși ...
Și-n vraja-nfiorării,
Mă mistui, pe acest pămînt ;
Izvor răsfrînt și cer de stele,
Mă simt, în tot ce văd crescînd !*

Partidul este cîntat ca o împlinire a unui șir multiseclar de aspirații ale poporului :

*Tulpina ta e neamul părinților de seamă,
Cu rădăcini înfipite-n obîrșiile de aur...
Tu-nnobilezi strămoșii ce-n lupte, fără teamă,
Cu tine merg, în luptă să-nfrîngi orice balaur...*

*Stăpîn al meu de vise, de gînduri și-mplinire,
Mi-ai pus în suflet arcul ținirii încordate,
Frumsețea-ntruchipării, conștiința și iubire,
Din flamurile tale, în mine-n piept răzbate !...*

(La aniversarea partidului)

Privită în general, poezia patriotică și de opțiune politică se distinge prin persistența unor anumite teme, pe care poeții le abordează stăpîniți de sentimente comune. Există însă posibilitatea stabilirii unor note distinctive. În cazul baladelor lui Traian Iancu, nota originală este constituită dintr-un aliaj inedit de spontaneitate și simplitate, de proveniență populară. Scriind poezie, autorul *Punții soarelui* folosește ceva din modul în care creatorul popular înstrunează cuvîntul poetic. Rezultatele sînt adesea convingătoare prin patosul simplu, necontrafăcut, prin capacitatea poetului de a se lăsa în voia unor sentimente dominante, pe care le simte a fi ale celor mulți.

O persistentă polaritate structurală conferă poeziei lui Nicolae Dragoș un interes deosebit în contextul discu-
tării poeziei patriotice. Pe parcursul creației sale acest
poet urmează o evoluție semnificativă : de la cîntarea
neliniștilor individuale spre celebrarea unor sentimente
comune cu acelea ale mării colectivități a patriei.

Un argument ce deschide volumul *Coloană de-a lun-
gul* surprinde într-un mod interesant spiritul propriei
creații : „Sîntem asemenea unei corăbii vii, plutind pe
un ocean cu țărmurile în nesfîrșit, năzuindu-l cu tot
mai adîncă intensitate cu cît ne dăm seama că nu-l vom
ajunge niciodată. Condiția de corabie nu poate fi gîndită
în afara condiției de ocean, de stele și alge ; nu poate fi
gîndită fără acceptarea realității că oceanul, stelele și al-
gele traversează momente de desăvîrșită seninătate, dar
și clipe de tulburătoare și — nu o dată — violente me-
tamorfoze. Nu existăm, nu putem exista în afara ocea-
nului stelelor și algelor. Sîntem asemenea unei corăbii
vii și condiția corăbiei nu poate fi alta decît condiția
oceanului — o condiție complexă, contradictorie. Ce alt-
ceva este poezia dacă nu starea de dramatică sensibilitate
și eternă interogație a corăbiei ce poate fi construită din
papyrus dar și din metal dur ?” Într-adevăr, poezia lui
Nicolae Dragoș se află printr-o importantă parte a ei
sub semnul neliniștii fertile, al întrebărilor care nici-
odată nu pot căpăta un răspuns definitiv. Este o neliniște
cu semnul plus însă, niciodată meditațiile poetului nu
iau forma lamentației, niciodată nu eșuează în fundătura
plînsetului van. Semnul patriei este o permanență ste-
nică :

*Munte, tu, pierdut în ceruri
strigăt smuls tăcutei sfere
ce ne naște și ne cere
pas de vreme de nevreme*

*mare, tu, înfrîntă-n rîuri
strigăt fără de-nceput
val din val și lut din lut
mal visat și nevăzut*

tu, privighetoare-n zbor
între soare și cuvinte
de la azi la oseminte
de la timp spre mai-nainte

dați-mi chipurile voastre
să mă doară și slujească
pomii să-i călătorească
din tăcerea lor cerească
sus prin Țara Românească !

(Către glasul pământului)

Este o poezie caracteristică pentru întreaga creație a lui Nicolae Dragoș. Răsună în ea un substrat euforic, se observă originalitatea imagisticii, se simte și o vigoare născută dintr-un optimism fundamental, vigoare ce face ca și anumite poezii ale neliniștii să fie străbătute de un subteran curent stenic. Patria este un etern generator de vitalitate și optimism.

Înfrângerea neliniștii prin contopirea cu ambianța patriei apare și în alte poezii. Este semnificativ din acest punct de vedere poemul intitulat *Statuie*, unde destinul dramatic al creatorului de frumos tinde spre un echilibru de natură morală :

*Iată-te, zidind pină la uitare — o statuie
Șoptind-o cu nume de ierburi și vînt
Adunînd-o cu jertfele trupului tău
Cu involuntare uitări ale singelui tău (...)
Și cînd totul este aproape de marginea fără de țărături
Tai brutal drumul statuii în două
Așezîndu-i capul
Cu migală alcătuit în alchimiile jertfei
Pe tava de argint dătătoare de perspectivă
Privirii
Țipă în ochi un vultur semeț
Și ride pe tavă
Capul inert al lui Yoric.*

Nimic întunecos în această recunoaștere bărbătească a imposibilității perfecțiunii, a necesității continuării dru-

mului și a căutărilor. Între două ipostaze aparent ireducibile se vedește, în felul acesta, o subterană legătură. Poemul *Moartea calului troian* este și el semnificativ pentru îngemănarea de neliniște și euforie, între meditația la limitele prezente ale gândirii și faptei umane și convingerea că puterile omului sînt nesfîrșite. Moartea celebrului cal al perfidiei este un simbol al victoriei adevărului în vremurile noastre de luptă.

O rezolvare interesantă a acestei contradicții este conținută de poeziile din volumul *Scut de etern*, unde sentimentul dragostei de țară atinge valori deosebite. Ocolind retorismul, în imagini adeseori reușite, poetul cîntă plaiurile românești, vibrează în fața naturii patriei, înalță imnuri de pioasă amintire marilor înaintași, celebrează partidul comunist, forță ce a propulsat România pe orbita marilor înfăptuiri. Numeroase poezii sînt demne de a figura într-o antologie a celor mai convingătoare poezii ale iubirii de patrie apărute în anii din urmă. Iată, de pildă, *Țară cu nume de doină* :

*România,
țară cu nume de doină,
cu nume de flacără, țară,
inimă fără țarmuri, bătînd
peste veacurile vremii solemn*

*pînă-n freamătul ierbii mi-nclin
fruntea, și pînă-n lumina apelor
ochii mi-i port, numele să-ți visez
să-l adun în scoicile auzului
înnobilat de eternul timp*

*trimiți către mine mereu
clădite seve în rădăcinile trunchiului tău
sunetul îndelung îl trimiți, al coaselor vii
părăsite de setea ierbii
către o altă sete-arcuite
jertfa străbunilor nemurind
sub flacără ochii și gîndul,
România...*

Notabile sînt și pastelurile, ce surprind frumusețea cîmpiilor și a munților țării :

*Tu, vară, vers cu unduiri solare
cu chip împodobit în spice grele
ce văluresc din zare pînă-n zare
și-și poartă roada pînă lîngă stele*

*tu, vară, țara apelor ce-și sună
răcorii drumul, odihnind în șesuri
pe cînd prea tainic învățăm din lună
seceri să facem pentru mari culesuri*

*tu, anotimp încoronat cu lanul
ce zvîrle către ceruri dropii grele
dai inimii oglindă, Bărăganul
și spicele să-i fie cer cu stele.*

Cîteva poeme exprimă reculegerea meditativă în fața amintirii străbunilor. O undă elegiacă umanizează elanurile patriotice, mărindu-le forța expresivă. Sînt semnificative în acest sens, de pildă, poemele *Dinspre părinți* sau *Din florile culese*. În primul, iubirea de patrie se îngemănează cu venerația ascendenților. Cu sfială și nesfîrșită iubire poetul contemplă „două umbre dojenitoare, două umbre timide“, care se arată într-un peisaj carpatin. Fiul leagănă încet amintirea celor care i-au dat viață și prin care se simte legat de un șir obscur de strămoși. Este o elegie reușită, în care elogiul plaiului natal se înfiripă într-un chip original, de o reală prospețime :

*Din cînd în cînd, vă opriți cu sfială pe-aproape
două umbre dojenitoare, două umbre timide
cu dimineață putrezind sub pleoape
cînd cerul vremii nu vi se deschide*

*miroase-a ferigă și-a fin din cornet
în preajmă, și parcă porumbul foșnește-n urechi
peste-a lumilor margine se leagănă-ncet
duioasele doine — lacrimi nerostit de străvechi*

*veniți de departe, mult prea de departe veniți
zborul meu amăgit, uitatele mele minuni
răstigniți ca doi sfinți, răbdători și smeriți
vinovați c-ați lăsat luna spînzurată-ntre pruni (...)*

*mamă, tu, de ce cu fire de iarbă uscată
ai fața cusută, poiana cu stinse mirări ?
nu răspunzi ? răspunde, tu, liniștitule tată
de ce pipăie pașii, fără greș, interzise cărări ?*

Cîteva dintre notele caracteristice ale poeziei lui *Grigore Hagiu* se regăsesc într-un mod semnificativ în poeziile pe care acest poet le dedică patriei și partidului, unde reflexivitatea coexistă cu o abia simțită nostalgie, apărînd astfel expresia unei sensibilități distincte.

Celebrînd pe marii înaintași ai românilor sau cutreierînd plaiurile pe care se înalță înfăptuirile prezentului, poetul rămîne vag elegiac. Faptul acesta distinge poezia sa patriotică de cea a altor colegi de generație poetică și-i dă un timbru aparte. Este dificil de exemplificat în acest sens, deoarece aserțiunea critică de mai sus rezultă doar dintr-o lectură a ansamblului. Cîteva dintre cele mai reprezentative poezii conțin, totuși, aspectul la care ne-am referit. Iată, de pildă, poemul intitulat *Anotimp de boltă* :

*În zi de sărbătoare
lumina zării suie
și roșul cel mai nobil
adie-n calendare,
o inimă mai amplă
decît a noastră nu e
să ardă-n limpezimea
pădurilor solare.*

*Obîrșia de țară,
pulsînd din rădăcină,
ne înflorește gura,
încrederea fierbinte,
un anotimp de boltă
statornic se-nsenină,
un rod de preț coboară
cu cerul în cuvinte.*

Văratăică te-nalță
îndătinată vatră,
înfiorîndu-ți chipul
îmbogățit de vreme,
la ora cînd se naște,
din piscuri mari de piatră,
tot vulturescul aur
întemeiat pe steme.

O altă orientare, ale cărei concretizări artistice sînt, în numeroase rînduri, remarcabile, este sugerată în chiar titlul volumului de debut : *Autoportret în August*. Este o metaforă potrivită pentru întreaga poezie patriotică a lui Grigore Hagiu. Într-adevăr, dezvoltînd marile teme ale poeziei patriotice și politice, poetul nu renunță, de cele mai multe ori, la timbrul caracteristic al propriei sensibilități. Efectele sînt, după cum arătam, notabile. Ceea ce se pierde prin renunțarea la impersonalele formule consacrate, dar eventual penetrante prin ardoarea cu care sînt întrebuițate, se cîștigă prin adîncirea notelor individuale ale lirismului. Interesantă este în acest sens poezia intitulată *Vocea spațiului* :

O ordine a lumii par,
cea mai deplină,
și-așa ar trebui să fiu,
dar nu-s așa,
nu sînt deloc așa.
În mine au alunecat Carpații,
cu toate rădăcinile-n afară,
și măduva le-a înghețat,
izvoarele din trup le sar.
Și Dunărea în loc să curgă-n mare,
urcă din nou spre munți,
sau irece iarăși în zăpadă,
planete-ndepărtate-acoperind.

După cum se vede, ideea de patrie este „dedusă“ liric, poetul notînd însăși nașterea ei în conștiința sa.

Și alte poeme arată un proces inedit de apropiere asimptotică a conștiinței poetului de marile concepte ale patriei socialiste. Poemul de mai mare întindere *Sfera gânditoare* este convingător :

*Tulburătoarea mea materie,
partid,
ești tu,
din tine m-am născut,
pe mine însumi să mă pot cunoaște,
în tine mă întorc
și conștiință sînt din conștiință,
și tu ești universul meu
și lumea mea,
și țara mea,
eu însumi pînă dincolo de mine (...)
O singură tare culoare,
cea roșie,
se-nvîrte pînă devine inimă,
crește o singură pînză de steag,
pînă nu mai are nevoie de trunchi,
ținîndu-și zbaterea
în zbaterea ei însăși,
eu sînt
pentru că nu mai am
nevoie doar de mine însumi,
o mie de ochi mă privesc
și eu nu mai pot fi
decît ceea ce văd ei,
ceea ce vor să vadă ei.*

O originală viziune empatetică se află în *Poemul ochilor*, unde poetul figurează parcă însăși nașterea sensului liric :

*Sînt vălmășag de ochi arzînd unii dintr-alții,
Imaginile li se-amestecă, li se-ntretaie,
Și trupul meu cutremurîndu-l,
Îl sapă, îl dizlocă, îl azvirle-n aer,
Lăsîndu-mă doar ochi, numai privire. (...)*

*Sint vălmășag de ochi arzînd unii dintr-alții
Și-n mine simt ades cum cade pînă la pleoape,
Prin tulburile coridoare de privire,
Încețoșatii ochi de oase sfărîmate de iobagi.
De capete domnești tăiate-n țări străine. (...)*

*Și uneori îmi sare pînă în urmași din ochi
Întîiul zimbru pe acest pămînt văzut
Și cîmpul răstignit de marele Ion, Cumplitul,
Și-obrazu-n ceară albă al lui Cuza, drept privind
Cu șaisprezece ochi : de Ștefani, de Mihai, de Tudori.*

Încă de la primele sale poezii, Adrian Păunescu s-a ilustrat printr-un lirism tumultuos, care a fost apropiat, pe drept cuvînt, de prodigalitatea hugoliană. Revărsata energie lirică pe care poetul o posedă s-a cheltuit în lungi poeme, ce se rostogolesc nestăvilit, natural, canalizînd o opțiune politică vehementă. Adrian Păunescu are capacitatea de a se apropia de marile simboluri ale patriei românești cu îndrăzneală tinerească, dar și cu naturalețea celui pentru care a scrie versuri este echivalent cu a respira. Această funciară spontaneitate poate să ducă și la texte neconvingătoare, dar se și transformă adesea în creații care probează strălucit vitalitatea poeziei de opțiune politică în contemporaneitate. Nu numai exclamînd în legătură cu un eveniment simbolic pentru vitalitatea românilor, ci și meditînd prin metafore care pleacă de la ceea ce am putea numi stilul politic al românilor dintotdeauna (stil care traduce la nivelul acțiunii istorice o fizionomie spirituală dominată de echilibru și de respectarea unor concepte etice fundamentale). Iată un fragment din poemul intitulat *În lungă noapte*, unde poetul este un sfătuitor patetic :

*Fii, țara mea, așa cum spui, și-ascult,
fii cum voiești și te ascult mai mult,
du-ți soarta sub strepezitoare stele,
du-ne pe toți, eroi, poeți, lichele,
du-ne, pășirează-ne și ne ridică,
fii, dacă trebuie, voce mai mică,
fii, dacă trebuie, cuvînt mai larg,
fîntinile strămoșii le despică*

*din cînd în cînd, și liniștea ne-o strică,
atuncea sînt nemulțumiți adică (...)
Fii, țara mea, așa cum simți că poți,
du-ne pe toți, hrănește-ne pe toți,
eroi, poeți, plugari,
jertfește-ne, alege-ne, cum poți,
la faptă și la rang, mai mici, mai mari,
du-ne pe toți, așează-ne pe toți
la jugurile propriului destin,
pe cei ce-au fost, pe cei ce sînt și vin,
o, țara mea, dumnezeiescul nostru
pămînt, cuvînt, miraj și chin.*

Pătria apare ca o navă cosmică, ce străbate spații, imaginea conținînd un perceptibil îndemn la cooperare între membrii acesteia.

În ultimele sale volume, Adrian Păunescu recurge la formule civic-polemice din ce în ce mai îndrăznețe :

*Nu-ți poate pune nimeni cătușe peste tîmple,
Și chiar dacă ți le-ar pune ți s-ar preface-n laur,
Ai fost adus pe lume, să scoți din mîzgă-aur,
Fii fericit de drama ce stă să ți se-ntîmple.*

*Nu fii căutătorul căldurii liniștite,
Ci fii poetul muncii, și-al cîstei, și-al dreptății,
Nu chiriaș cu ora în inima cetății,
Nu bardul mizerabil la mese de elite.*

*Ridică-te, poete, și nu le mai da pace,
Dezbracă-i de convenții și îmbracă-i în cuvinte,
Cu interjecții tună-l pe-acela care minte,
Și adu muzicala istorie încoace.*

*Poet irevocabil al clasei care face,
Țeavă din crin în care cîntă spre cer morminte.*

(Condiția cîntărețului revoluționar)

Două dintre volumele lui Nichita Stănescu (*Roșu vertical* și *Un pămînt numit România*) constituie eveni-

mente ale poeziei patriotice românești de azi. Cu forța sa metaforizantă ieșită din comun, Nichita Stănescu propune o autentică fenomenologie lirică a României de azi și de ieri.

*Acum, vom chema țara pe nume,
nu numai din nobila plăcere
de a-i rosti numele, ci
și pentru că din toți martorii vieții noastre
ea singură depune întruna
mărturie că existăm.*

(Pean)

sînt versuri care exprimă ideea centrală a unei arte poetice. Patria este un nucleu etern vibrant. Ea își mărturisește în fața lumii o existență, pe care poezia este chemată să o potențeze prin forța inefabilă a cuvîntului.

Poetul are capacitatea de a vedea simboluri ale patriei în cele mai neașteptate alcătuiuri. Sub privirea sa vizionară lucrurile încep să se miște tainic. Transformarea acestor mișcări în cuvinte se petrece pe neașteptate, poeziile par a fi fost scrise dintotdeauna, într-atît de proaspăt este sentimentul de autenticitate pe care îl inculcă cititorului. În *Sentimentul țării*, obsesia poetului pentru arcanle limbajului descoperă brusc o corespondență frapantă și sugestivă :

*Stîlpii porților : „I“ de la Ion
Trunchiurile copacilor : „I“ de la Ion
Dîra stelelor căzătoare : „I“ de la Ion
Șuvița ploilor : „I“ de la Ion
Pilonii podurilor : „I“ de la Ion.*

*Nume de domn, nume de iobag,
nume de țăran, nume de muncitor,
de cunoscut, de necunoscut,
nume de bătrîn, de copil,
de general, de soldat,
nume de rudă, nume de străin. (...)*

*Spune-l tu, strigă-l tu, cîntă-l tu,
rostește-l încet, potrivit, repede,
lin, melancolic, vesel, încruntat,
visător, palid, aprins,
pe-ndelete, șoptit, înalt pîn-la nouri,
legănător, drept, despărțit, sau dintr-o dată,
spune-l tu, strigă-l tu, cîntă-l tu,
de aproape — din mine, de departe — din orizont (...)*

Poetul este zguduit de o clarviziune, ce îi dictează transformarea conceptelor fundamentale ale poeziei patriotice în metafore memorabile. În *Polul istoric* el încearcă să treacă în imagini sentimentul contopirii trecutului cu viitorul :

*Secunda își arată polul istoric.
El strălucește orbitor.*

*O zi eternă cu soare nemișcat
la zenit
lasă să atingă întinsurile
cu lungi raze, raze nemișcate
asemenea unor mesteceni înfîniți.
Și numai amintirile noastre
îi fac să foșnească din frunze
și din argintul sonor
al trunchiurilor*

Siluețele nemișcate ale copacilor sugerează cohorte de eroi dispăruți ai patriei :

*Aici în această priveliște
se intră cu capul descoperit.
Aici, putem vedea
chipul frumos al eroilor, —
frunze foșnind
pe trunchiul nemișcat al luminii.*

O frumoasă poezie a opțiunii politice este *Alegerea culorii*. Poetul alege culoarea roșie, a inimii și a idealului comunist :

Inima mea își alege culoarea
 roșie, își alege
 roșu vertical,
 roșul pe care l-a pulsat
 neconținut, roșul pur
 hrană a gândurilor
 roșul care s-a născut sînge
 ca să devină idee,
 care s-a născut pasăre
 ca să devină zbor.
 Roșu, roșu vertical
 cascadă, pantă de deal
 săltînd din oul secunde
 ovalul de ou,
 și înfățișat nouă
 ca un ecou (...)

Viziunile poetice ale lui *Ion Gheorghe* sînt catalizate de istorie. Din adîncul cel mai îndepărtat și cel mai puțin cunoscut al arhetipurilor culturii românești, deduse prin intermediul materialului folcloric, poetul reface în mari hărți lirice geografia universului românesc, forează sensurile cuvintelor, nu pentru a le submina, ci spre a le reevalua și a le reactualiza. Meandrele discursului său liric amintesc, *mutatis mutandis*, de verva argezeiană. Patria se dezvăluie la capătul unor itinerare complicate, dar justificate și mereu inedite. Simbolurile au un substrat patriotic.

În volumul *Vine iarba* este modelată liric metamorfoza vieții și a spațiului țărănesc sub influența industrializării. Poemul care dă titlul volumului înregistrează chiar viziunea unei reacții a naturii împotriva urbanizării, închipuind invazia nepotolită a ierbii asupra „cetății”. Conflictul generat de apariția unor noi valori este surprins cu acuitate. Sentimentul patriotic apare sub forma inedită a unei opțiuni lirice pentru formele de viață arhaice.

Volumul *Cavalerul trac* deschide calea către un univers liric constant reprezentat în poezia recentă a lui Ion Gheorghe. Este dezvăluit conturul unei patrii mitice, perpetuat dintru începuturile sale și pînă azi în

spațiul folcloric. Poetul sugerează că destinul țaranului român conține adevărata istorie a patriei.

Zoosofia este o întinsă alegorie, care încearcă să „dezlege”, pe alte căi decît acelea ale documentelor, evenimentele istoriei. Poetul dă crezare legendelor, pe care le consideră un adevărat tezaur, în care se află întreaga evoluție a spiritualității noastre. Unirea țărilor românești este figurată în povestea *Oii năzdrăvane*, unde sînt amalgamate simboluri general umane, localizate pe teritoriul românesc :

*Doamne, am unit turmele,
Dar mie cine-o să-mi plîngă urmele ?*

*Lasă, zice oaia de lîngă brad,
Mîine ai să intri în Bălgrad,
Păzește-ți turmele pe pripoare,
că nu sînt turme, că sînt popoare —
cineva le-a prefăcut în roi ;
trei riuri ați fost voi ;
acum țineți-vă pe-un vad
și intra odată în Bălgrad. (...)*

*Dar un cocor
va face cuib în căciulă de Domnitor
și tot ce se va risipi
vor aduna alți copii ;
lasă, Doamne, nu plînge,
trebuie cineva să sfințească
în propriul sînge
Țara părintească...*

Legenda meșterului Manole exprimă întemeierea lui Basarab. În *Pasărea Măiastră* simbolismul mistic este redus la vechile obiceiuri laice :

*Ia, Basarabe, rodul
pămîntului tău
și-ntemeiază-ți norodul
ca bunul Dumnezeu —
sfîntă zidire
pentru pomenire... (...)*

*Mîine pe seară
frații să pună pietrele pe dinafară,
tu să urci pe dinlăuntru
s-o zugrăvești cu de-amăruntul —
cotloanele și pereții
să-i umpli de chipurile vieții...*

Ion Vodă cel Cumplit este regăsit în figura *Inorogului*; eroii transilvăni sînt cîntați în poemul *Asinului*. Personajele istorice sînt transformate în eroi de basm, ca în parabola *Zimbrul*, a descălecării lui Bogdan Dragoș în Moldova :

*Lîngă un tufiș de zimbru
l-a-ntîmpinat Marele Zimbru ;
Bogdragoș s-a uitat la părinte —
împăratul de bouri
și cu multă luare-aminte
a ridicat ghioaga pîn-la nouri.
S-a dat jos de pe cal,
a plîns prin poiana de cimbru
și l-a găsit pe regele Decebal
unde-l omorîse pe zimbru — (...)*

*Bea Bogdan și plînge,
pîinea pe genunchi și-o frînge,
pe masă vin semne de sînge ;
I se face-mbucătura
amară ca fierea —*

*nu-și cunoaște încă măsura
și dacă are, Doamne, puterea
să ne apere Întemeierea.*

Odată cu volumele *Megalitice* și *Noimele*, viața materiei și jocul elementelor naturale se desfășoară într-un nenumit sat generic, localizabil însă în spațiul românesc prin simboluri și printr-un limbaj specific. Țăranul apare ca un făurar al lumii, întiiul îmblînzitor al naturii, cel care îi dă chip și înțelesuri noi :

Cu urechea la vuietul stupilor
stă țăranul pe prispă
înțelegînd stelele ca ochii lupilor
ce-l ațintesc din galaxia tristă :
ascultă popoarele tinere
puse pe spor,
cunoaște sorocul la care se înalță reginele —
neîngrijorat de soarta lor (...)

în preajma mătcii de întemeiere
se strîng albinele la sceptrul femeii-suveran
și atunci cînd trec prin agora cetății de miere
se închină ca și mine unui zeu țăran.

(De prins roiurile)

Țăranii sînt adevărații stîlpi ai țării :

Stîlpi de pod țăranii, neclintiți piloni de stei —
Ridicîndu-se din apele istoriei mereu revărsate (...)
Moi sînt oasele capetelor de țărani, cînd se nasc,
Dar viața le-mpietrește ca pe statuetele mele de ciment
nemuritor.

Craiul cu sandale, cînd călca podul inginerului din
Damasc,
a bătut cu tăpile-i tot în creștetele lor.
Întemeietorii noștri sînt țărani, umblind prin nisip —
M-au legat zeii la stîlpii ăștia pe care patria
și-a lăsat mereu stîncile lui Sisif.

(Stîlpii)

Fără a fi o lirică militantă în sensul uzual al acestei
noțiuni, poezia lui Ion Gheorghe este impregnată de fer-
voarea cu care poetul celebrează o categorie socială în-
vestită cu prerogativele eroismului.

Poezia lui Ioan Alexandru exprimă aspirația spre
armonizarea vocii subiective a poetului cu contextul
obiectiv în care această voce este conținută. Privit din
acest punct de vedere, patriotismul apare ca o compo-

nență esențială a unei meditații asupra naturii umane. Discretă sau patetică, apărind în forme elaborate sau spontane, dragostea de țară este certitudinea care însoțește, de la un moment dat, pașii poetului. În clipele de sfișiere lăuntrică, când se simte torturat de întrebări fără răspuns și de viziuni monstruoase, poetul se întoarce în lumea statornică și ocrotitoare a satului :

*E o pășune în Ardeal cu arbori străvechi
înnegriți de umbră și scorburi mari,
cu viespi și roiuri de furnicare
și muri copti când grîul dă în pîrgă.*

(Cosmosul meu)

Ritmurile vieții urmează tradiții milenare, închizînd în ele înțelepciunea rezistenței și continuității :

*Din neam în neam trecu, făclie blîndă,
același ritm cu rezonanțe grave,
jelindu-se la marile prohoduri,
înmiresmat la cununii,
de-o bucurie nereținut amară
la nașterile lunilor de mai (...)
țîpînd cînd pas străin pe glasul humei
îngreuna porunci din alte limbi.*

(Origini)

Satul transilvan, idealizat pentru a deveni simbol al perenității, este, în viziunea poetului, spațiul mitic re-generator, prin intermediul căruia individul se raportează la colectivitate, contopindu-se cu ea. Sentimentul apartenenței la un neam străvechi este reconfortant pentru poet, dîndu-i forța de a depăși dilemele neliniștitoare. El își afirmă cu mîndrie ascendența țărănească :

*Mă trag din neam străvechi de cîntăreți dieci
În stranele bisericilor ardelene.
Todor, Simon, Vasile, Petre, Ion și Pavel,
țărani cu șepci de oaie și suman.*

(Origini)

Poezia obîrşiiilor, în linia lui Goga, este dedicată oamenilor simpli, iubitori de ţară şi de neam, trăind şi murind cu discreţia marilor înţelepţi. Lelea Marie, lelea Ana, lelea Teodosia, Ioanul Danii sînt eroii Imnelor Transilvaniei, anonimii ţărani-ctitori a căror amintire este evocată cu dragoste smerită în versuri de adîncă simţire :

*Dar cei ce nu mai sînt aici, strămoşii mei,
Cohortele de morţi acolo-n Transilvanii
Ioanii milioane şi Paveli dedesubt
Lemnarii drepţi, păstorii şi mocanii.*

*Cum să îi strig pe nume, să-i îndemn
Asta mi-e-n lume singura menire
Aducere-aminte strămoşilor sărmani
Pe fiecare-n parte, eternă pomenire.*

(Imnul străbunilor)

Elogiul trecutului glorios capătă accente patetice în poemele unei serii simbolice de luptători pentru izbăvirea neamului. Voievozi legendari, cărturari vizionari, căpetenii ale ţăranilor răsculaţi vin de peste veacuri către prezent. Cele mai frumoase poezii reuşesc să sugereze pulsul eroic al evenimentelor evocate. *Imnul lui Alexandru cel Bun* are o desfăşurare domoală, amplă, sugerînd liniştea şi belşugul din anii acestui domnitor. Fraza se unduieşte cu rafinament şi păstrează ceva din parfumul stilistic al cronicilor moldovene. Poemul dedicat amintirii lui Ştefan cel Mare conţine versuri scurte, dinamice, scrise parcă în ritmul aprigelor bătălii purtate de domnitor.

Harta lirică a Transilvaniei este completată de către poezia locurilor istorice. Alba Iulia, Cîmpia Libertăţii, repere sacre ale istoriei româneşti, nume cu profunde rezonanţe în cugetul naţiunii sînt cîntate alături de locuri legate de evenimentele vieţii personale a poetului, alcătuind împreună *topos*-ul sacru al Patriei. Cu aceeaşi forţă cu care explodau imaginile tinereţii în poemele debutului, se revarsă acum cadenţele iubirii şi recunoştinţei :

*N-am altă cale de a-ți mulțumi
Decît cîntînd mereu cu bucurie
În zori de zi cînd iarăși mă deștepți
Genunchele se pleacă sub făclie.*

Poetul s-a eliberat de neliniști, curgerea implacabilă a timpului este privită cu seninătate :

*În tine toate nu mai sînt poveri
Țărna din trup și lacrima sub pleoape
Ușor e timpul, cît un zbor plecat
Cu umbrele pe țară și pe ape.*

(Patriei)

De la tenebrele „infernului discutabil“ (metaforă a haosului interior) și vidul dezolant al „pustiei“ și pînă la lumina calmă ce învăluie chipul Patriei, conștiința poetică a străbătut un drum simbolic. Născută ca replică viguroasă la interogațiile dramatice ale începutului, lirica patriotică a lui Ioan Alexandru reprezintă una dintre coordonatele esențiale ale unui univers poetic complex.

O *posibilitate inedită* de a urmări poezia patriotică românească de azi este aceea a lecturii succesive a versurilor incluse în antologii și a considerării lor în ansamblu. Una dintre cele mai ilustrative antologii, menționată de noi în introducere, este cea intitulată *Pădurea de steme*. După cum arată autorii selecției, poeziile care o alcătuiesc au fost mai întîi difuzate de către posturile noastre de radio. Preocuparea constantă a radioului pentru poezia românească de azi a căpătat, în felul acesta, o reprezentativă concretizare editorială. Prestigioasele nume pe care antologia le alătură dovedesc faptul că nu există, teoretic, un poet important contemporan, care să nu se fi ilustrat în poezia patriotică. Printre cei șaptezeci și trei de poeți se află Zaharia Stancu, Mihai Beniuc, Ștefan Augustin Doinaș, Nichita Stănescu, Marin Sorescu, Alexandru Andrițoiu, Adrian Păunescu, Grigore Hagiu. O întreagă pleiadă de creatori tineri sau foarte tineri este de asemenea prezentă prin realizări

adesea pe deplin convingătoare. Un timbru remarcabil aduc în antologie poezii de expresie maghiară și germană : Szemlér Ferenc, Szekely Janos, Franz Johannes Bulhardt, Werner Bossert.

Ceea ce conferă o reală unitate antologiei este prezența în toate poeziile a sentimentului patriei. Se poate afirma, metaforic, că *Pădurea de steme* este un imn, pe care îl intonează voci care nu seamănă între ele, dar pe care o uriașă forță centripetă le menține pe o orbită comună, armonizându-le. Natura acestei forțe, ce dă incandescentă comună unor modalități diferite, nu poate fi explicată în mod mulțumitor prin constatarea existenței unor convenții retorice, a căror repetare ar genera caracterul unitar. Se află, realmente, în aceste poezii, o seamă de motive ce pot fi regăsite în creațiile mai multor poeți. Se pot descrie, de asemenea câteva atitudini fundamentale. Dar nu în ceea ce au clasificabil și descriptibil se află atracția adâncă a acestor poezii. Este motivul pentru care o considerare critică a lor trebuie să le urmărească unicitatea estetică, dar concomitent să le surprindă caracterul transindividual. Există în cele mai reușite dintre aceste versuri ale iubirii de patrie și de partid o tensiune afectivă deosebită, ce depășește trăirile unor oameni individuali și exprimă sentimentele românilor ca popor, ca națiune unită de dorințe unice. Parcurgând aceste poeme, cititorul se simte solidar cu poporul său și cu conducătorul acestuia. Este generat un acut sentiment de solidaritate patetică.

După cum arătam, poemele pe care antologia le reunește poartă pecetea unor personalități artistice diferite. Urmărind câteva dintre cele mai realizate, amendăm, de fapt, teoretizările pe care le propuneam mai sus. Fiindcă indiferent de sentimentul dominant de care este generată, poezia rămîne poezie, iar versificarea, versificare.

Trebuie spus că antologatorii au dovedit, în majoritatea cazurilor, bun gust, poeziile situându-se la un nivel artistic remarcabil. Iată, de pildă, câteva versuri din *Cîmpie românească* de Adrian Păunescu, unde notele grandilocvente coexistă în mod fericit cu forța viziunii :

*Răsare soarele-n cîmpia românească
De mii de ani prin faldurii de rouă
Capul lui Decebal nu conținește să vorbească
Dunării și Carpaților și nouă*

*Răsare soarele în orizontul de baladă
Capul lui Decebal plutește peste noi
Să ne pătrundă, să ne însoțească, să ne vadă
Prin primele-nfrunziri, prin ultimele ploii.*

Metafora regelui dac, care veghează asupra pămîntului de la Dunăre și Carpați, este excepțională prin capacitatea de a inculca sentimentul istoriei, al solidarității cu un trecut grandios. Vocea lui Decebal este vocea șirului neîntrerupt de eroi ai pămîntului românesc.

O imagine static vibrantă a celor ce-au pierit pentru patrie apare în poemul *Eroii* de Ștefan Augustin Doinaș. Pornind de la o comparație între cei care au sprijinit cu sîngele lor înălțarea țării și a poporului și cei care astăzi, grădinari ai limbii, încearcă să le treacă în cuvinte glorioasele fapte, poetul construiește o pioasă amintire :

*Ci rareori pilpiie pe buzele noastre,
Și tot ce rostim s-a rostit din adînc ; lăcrimată,
nainte de lacrima noastră, e apa,
iar patria — strigătul lor.*

În bună măsură poemul lui Ștefan Augustin Doinaș poate fi considerat o artă poetică a *Pădurii de steme*. Cînd scrie „Și tot ce rostim s-a rostit din adînc“ poetul figurează plastic una dintre calitățile distincte ale poeziei patriotice : aceea de a fi generată de un sentiment deosebit de profund, înrădăcinat în ființele trăitorilor de azi de către un șir nesfîrșit de strămoși.

O poezie deosebită prin capacitatea ei de a sugera sentimentul iubirii reculese pentru patrie și printr-o fericită imagine finală este *Munte* de George Boitor. Iată ultima ei strofă :

*În amurg, umerii mei
se apleacă smeriți, buzele
prinse de cîntec rostesc repetat :
Munte, Munte frumos
nume posibil al patriei mele !*

Remarcabile sînt și poeziile închinate partidului și secretarului general al acestuia, președintele Nicolae Ceaușescu. Într-un *Omagiu*, Ovidiu Genaru construiește din îndrăzneli imagistice un portret vibrant al celui mai iubit fiu al poporului :

*El e cea mai mîndră foșnire
A celui mai înstelat popor,
El e cel mai uman dintre oameni,
În toate casele noastre
Stă numele lui de întemeietor.*

*Ca Eminescu în fruntea poezilor,
Ca soarele în miez de soartă
Stă el clarvăzătorul fiu
Al celor douăzeci de milioane
Ce trec prin stemă ca prin poartă.*

*Iarna nu sînt privighetori pe plai,
Nici flori de liliac să înflorească
Dar cîntăreți sînt toți în România,
Fîntîni de suflet și de grai
Să cînte-această zi, ca o văpaie
Pentru partid și Ceaușescu Nicolae.*

Poemul lui Alexandru Andrițoiu intitulat *Ceaușescu-omul* deschide în mod fericit antologia. Simplu, dar melodic, poetul cîntă un om între oameni :

*M-am gîndit la un cîntec despre oțel, despre pîine,
Despre trandafiri, despre aripi, despre drapel,
Început de strămoși și purtat către mîine
Cu întreg aurul istoriei în el.*

*Acest cîntec, acest cîntec și imn zice-l-vom
Pe crestele munților și la marginea mării
Pentru o stea, pentru un far, pentru o inimă, pentru un om*

*Acest cîntec Ceaușescu se va numi
Așa cum se numește o odă sau o baladă
Sau ca soldatul de veghe care noapte și zi
Privește epoca de sus de pe baricadă.*

*Cinstiți-mă cu dreptul de a-l îmbrățișa
Ca pe un pom tinăr și călit de furtună,
Pentru verbul lui răspicat, pentru gîndirea lui ca platina,
Pentru inima sa omenească, și mare, și bună.*

Pădurea de steme (titlu împrumutat de la un frumos poem de Dan Verona) conține și cîteva poezii mai puțin reușite. Faptul acesta nu diminuează însă fervoarea ansamblului, nu umbrește o carte în care cuvîntul poetic face să vibreze sentimentele cele mai profunde ale poporului român învingător. Imn de slavă închinat țării, partidului și celui mai iubit fiu al poporului, culegerea omagiază convingător patria și marile ei împliniri. Parcurgîndu-i cele mai reușite realizări, simțim cu claritate că aceste versuri trezesc în noi mult mai mult decît o emoție estetică. Ele ies din domeniul artei și pătrund în zonele cele mai adînci ale sufletelor noastre, acolo unde se află neînfrînta mîndrie națională românească.

V. POEZIE ȘI RAȚIUNE TOTALIZATOARE

Scriind aceste cuvinte de încheiere, realizăm cu surprindere, o dată mai mult, deosebita vitalitate a locului comun sintetizabil prin tautologia : „poezia nu este *decît* poezie“.

Pe parcursul lucrării noastre am încercat să stabilim limitele concepției și atitudinii care corespund acestui loc comun. Am conchis că „sacralizarea“ poeziei este insuficientă și — să avem curajul rostirii acestui cuvînt — desuetă. Ce punem însă în locul „sacralizării“ ? Un răspuns la această întrebare îl constituie, desigur, teoretizările și analizele pe care le-am propus. Se cuvine însă să ducem lucrurile pînă la capăt.

1. Concept și realizare. Între conceptul de poezie patriotică (care conține, după cum am arătat, și poezia de opțiune politică și civică) și poeziile fiecărui autor, considerate în individualitatea lor, există diferențe exprimabile printr-un lung șir de nuanțe critice. Putem vorbi, fără îndoială, despre o tendință a acestor poezii de a se dizolva în conceptul care le denumeste. Nu putem însă nega nici existența unei mișcări în sens invers : nu arareori conceptul de poezie patriotică, idealul poeziei patriotice, am zice, se particularizează în forme pe deplin viabile din punct de vedere estetic. Lucrarea noastră a încercat să rețină mai ales aceste forme realizate, în care vibrația conceptului apare întru totul încorporată în materia lirică, nelăsînd la o parte însă, din rigorism excesiv, textele mai efemere.

Referindu-ne în permanență la conținutul conceptului, am renunțat să căutăm în creațiile diferiților poeți

numai notele strict individuale, repetînd cu bună știință afirmații critice în legătură cu poezii aparținînd unor autori diferiți. Ne-am asumat, în felul acesta, riscurile unei relative monotonii, reușind însă, sperăm, să circumscriem într-un mod convingător o entitate poetică parțial transindividuală.

Am încercat să delimităm conceptul unei poezii care nu are un statut autotelic și tinde să pătrundă printre celelalte lucrări ale spiritului, conceptul unei poezii înțeleasă ca activitate umană specifică, ale cărei efecte (dorite sau reale) se resimt în practica social-istorică.

Nu ignorăm adevărul elementar că orice poezie, în măsura în care este ca atare, se înscrie printre lucrările perene ale spiritului. Privită din acest punct de vedere, lucrarea noastră este axată pe o opțiune foarte clară, ce invocă, după cum s-a văzut, nu numai argumentul estetic, ci și pe cel politic, sociologic și retoric.

Despre multe alte creații ale poezilor români s-ar putea spune că sînt patriotice, fiindcă autorii lor au ales și au cultivat limba română, iar cei care le-au citit și au fost emoționați de ele au fost, în primul rînd, românii. Opțiunea noastră s-a îndreptat însă către poeziile care prin ele însele, dar și prin prestigiul conceptului ce le prezidează, au fost și sînt capabile să se înscrie într-un mod mai nemijlocit printre activitățile umane definitorii și necesare ale epocii noastre.

2. Poezia și lumea extralingvistică. Într-o lucrare deja menționată de noi¹ se află o argumentație de o rară eleganță și stringență în favoarea înțelegerii poeziei ca o activitate nedespărțită de celelalte cîmpuri spirituale. În contextul de față pledoaria lui Barilli este importantă mai ales prin ideile care susțin abolirea disocierii dintre exprimarea adevărată și cea emotivă. După Barilli, poetica contemporană este chemată „la dificila îndatorire de a totaliza un univers dezmembrat și haotic, și mai cu seamă de a refuza specializarea, și deci barierele între

¹ R. Barilli, *Poetică și retorică*, ed. cit.

exprimări «adevărate» și exprimări emotive»¹. Argumentele sale sînt doar în mică măsură de natură speculativă, ele întemeindu-se, în majoritatea cazurilor, pe idei enunțate de mari teoreticieni ai poeziei, din timpuri mai îndepărtate și mai recente. Concluzia la care ajunge este favorabilă adoptării unei „rațiuni retorice“, prin care înțelege „o organizare dialectică a elementelor exprimării, organizare dialectic legată, la rîndul ei, de prezența unei lumi extralingvistice“².

Rațiunea retorică este un concept cu valoare operațională, prin intermediul căruia se poate depăși impasul „rațiunii poetice“ (ce face abstracție de lumea extralingvistică). În măsura în care este socotit prea abstract, sau în aceea în care cuvîntul „retorică“ este apreciat ca nesatisfăcător datorită conotațiilor sale peiorative, conceptul de rațiune retorică poate fi numit, într-un mod pe deplin satisfăcător, prin sintagma *rațiune totalizatoare*.

Mai mult sau mai puțin explicit, acest concept a fost invocat în lucrarea noastră, constituind unul dintre pivoții ei teoretici (alături de argumentul politic, sociologic și estetic). Am încercat, cu alte cuvinte, să considerăm poezia românească prin prisma rațiunii totalizatoare, considerînd că rațiunea poetică este insuficientă (dar nu nejustificată). În mod firesc, ne-am limitat la investigarea unui gen de poezie al cărui specific este în mod deosebit compatibil cu acest punct de vedere.

Aceasta nu înseamnă că rațiunea totalizatoare nu este aplicabilă și la întreaga sferă a poeziei. Cu siguranță, viitorul ne rezervă lectura unor lucrări care vor întreprinde acest demers critic mult mai dificil.

Dealtfel, lucrarea lui Barilli se referă la poezia privită în totalitatea ei. Există însă suficiente motive pentru a afirma că poezia patriotică este una dintre încercările cele mai caracteristice de acordare a cuvîntului cu domeniul vast al faptelor ce nu țin de limbaj.

Unul dintre capitolele cărții lui Barilli este deosebit de interesant din acest punct de vedere. Este vorba despre cel dedicat lui Giacomo Leopardi, din care intere-

¹ Op. cit., pp. 295—296.

² Op. cit., p. 293.

sează mai ales paragraful intitulat *O etică a valorilor materiale*. Pornind de la nucleul concepției lui Leopardi asupra poeziei, care afirmă „în mod complexiv primatul acțiunii asupra cunoașterii (...) găsește satisfacție doar în activitate și, în schimb, nimic nu-i este mai potrivit decât inacțiunea”¹, Barilli semnalează câteva idei de o frapantă actualitate: „... fără acea legătură a unor puternice sentimente comune nu poate exista o societate demnă de acest nume, adică o societate în care conviețuirea, aflarea laolaltă, să nu se sprijine doar pe motive de comoditate și de teamă, ci și pe elanuri și pasiuni ale inimii”². Relevând regăsirea de către Leopardi a unei etici comunitare, cercetătorul italian precizează că între sentimentele acesteia „un loc de prim plan va fi recunoscut iubirii de patrie, poate principala legătură capabilă să susțină o comunitate, să determine individul să se depășească, să-și sacrifice egoismul în interesul colectiv, până acolo încât să-și dea uneori și viața”³.

Nu este momentul să intrăm în amănunte. Trebuie însă să subliniem că poziția lui Leopardi reprezintă o foarte actuală tentativă de înțelegere a poeziei prin intermediul unei rațiuni totalizatoare.

3. Poezie și rațiune totalizatoare. Poate că unii dintre cititorii cărții de față vor fi înclinați să creadă că teoretizările noastre sînt, de fapt, niște justificări. Nici vorbă despre așa ceva. Poezia patriotică românească este o realitate impusă pe deplin. Important nu este, deci, să apărăm o „poziție” oricum cîștigată, ci să subliniem faptul că poezia patriotică conține o valoroasă încercare de înscriere a cuvîntului poetic printre marile acțiuni transformatoare ale actualității.

4. Poezia și etica poetului. Vigoarea și prestigiul conceptului de poezie patriotică sînt deosebite. Reale sînt și posibilitățile de concretizare ale acestui concept. Tre-

¹ Op. cit., p. 267.

^{2, 3} Op. cit., p. 269.

buie însă accentuată în mod stăruitor ideea că rolul social al acestor poezii nu poate fi discutat în absența unei exemplare etici a creației. Model al ansamblului activității sociale, poezia patriotică devine cu adevărat participantă doar atunci cînd cel care o scrie are, pe lîngă înzestrarea artistică, și puterea de a fi moral.

Este vorba însă despre o moralitate sensibil deosebită de aceea postulată de poeticile clasice. Nu numai printr-o „religie“ a frumosului trebuie să fie deci moral poetul, ci, mai mult decît atît, prin determinante ieșite din sfera atemporală a esteticului și derivate din concretul social-istoric.

CUPRINS

INTRODUCERE	5
I. DISOCIERI PRELIMINARE	11
(1. atitudinea „sacralizantă ; 2. poetică și retorică ; 3. expresivitate și elocință)	
II. POEZIE ȘI ANGAJAMENT IDEOLOGIC	26
(1. poezie și circumstanță ; 2. eveniment și poezie ; 3. poezie și angajament ; 4. poezie și angajament civic ; 5. panegiricul eroic ; 6. panegiricul euforic ; 7. angajament și polemică ; 8. opinii contempo- rane)	
III. NATURA POEZIEI PATRIOTICE	77
(1. poezie și nonpoezie ; 2. empatie și opțiune po- litică 3. o analogie cu poezia populară ; 4. datoria poetului ; 5. proiect liric al unei mentalități națio- nale ; 6. poezie și publicistică)	
IV. POETI CONTEMPORANI	90
V. POEZIE ȘI RAȚIUNE TOTALIZATOARE	151
(1. concept și realizare ; 2. poezia și lumea extra- lingvistică ; 3. poezie și rațiune totalizatoare ; 4. poezia și etica poetului)	

Lector: HANU LUCIAN

Tehnoredactor: CORNEL CRISTESCU

Bun de tipar 18 XI 1977. Apărut 1977. Comanda nr. 1143.

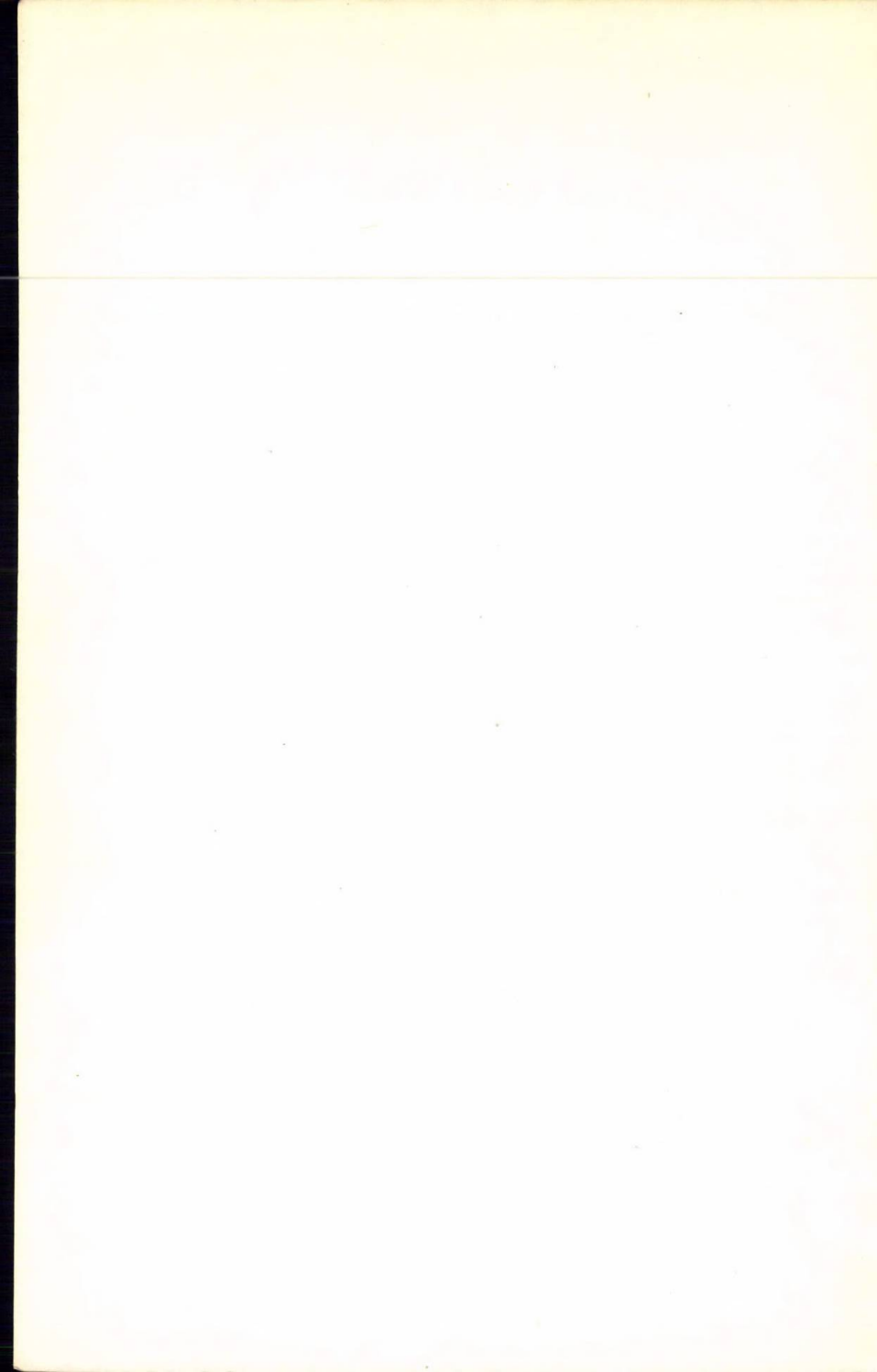
Tiraj 5 850 broșate. Coli de tipar 10.

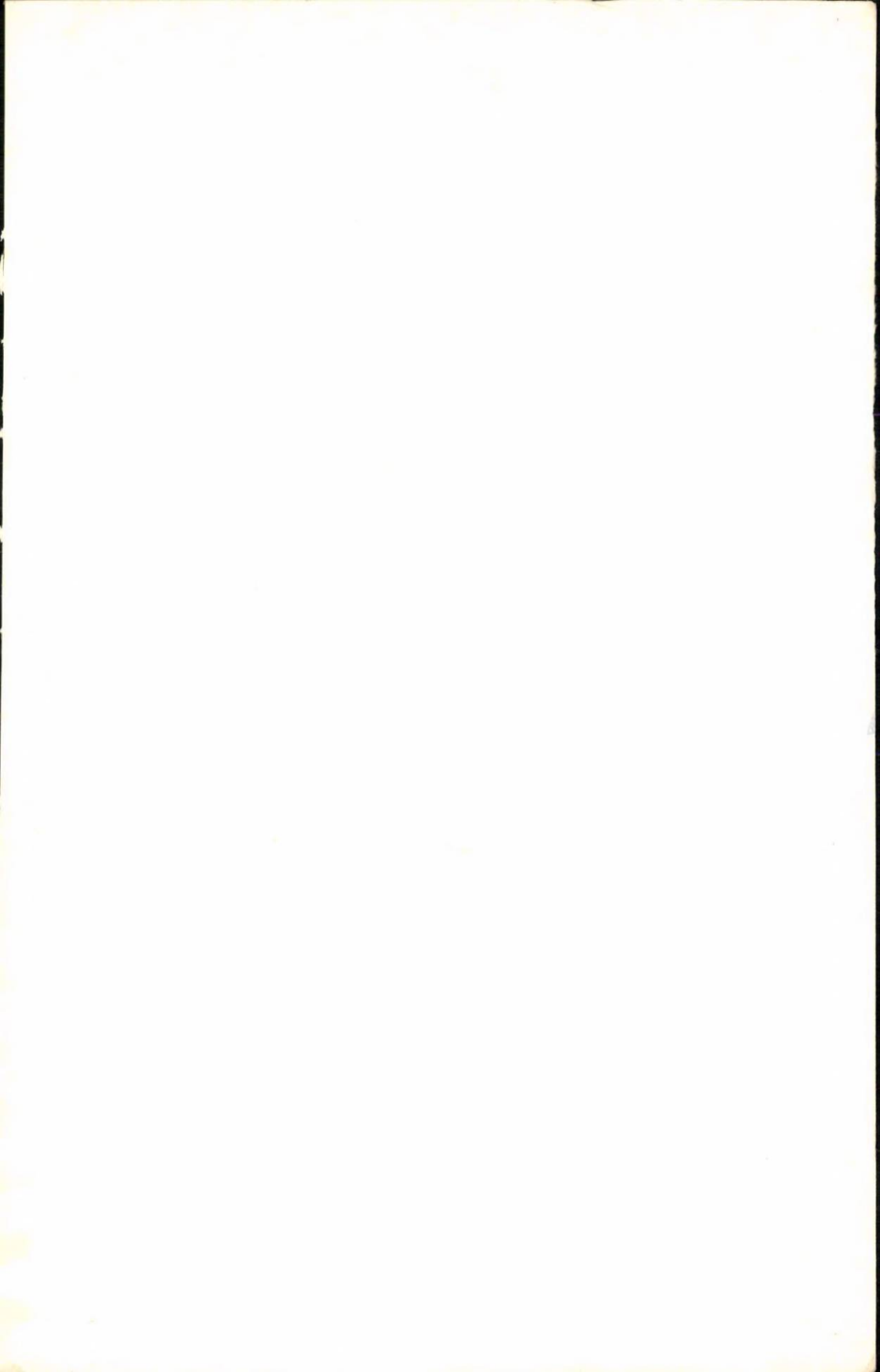

Tiparul executat sub comanda
nr. 1548 la

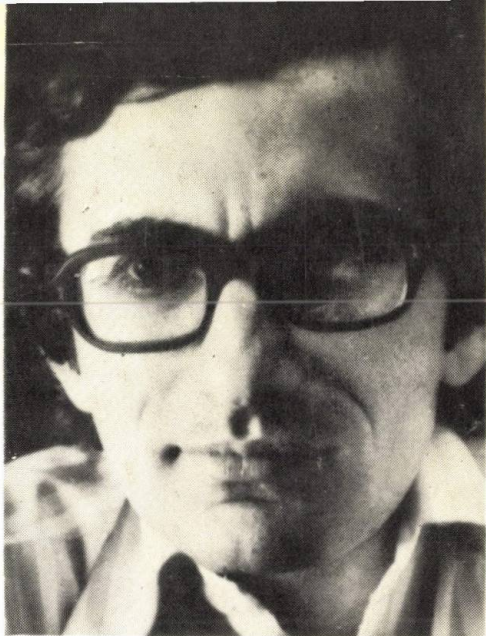
Intreprinderea poligrafică
„13 Decembrie 1918“

str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97
București,
Republica Socialistă România

Lei 6,50

Poate critica de poezie să se refere la obiectul lecturii sale altfel decât prin adoptarea unei atitudini sacralizante? Este transmisibilă poezia unui public mult mai larg decât acela al „inițiaților”? În ce măsură se poate vorbi despre o poezie trans-individuală, fără a se contrazice criteriul unicității operei de artă?... Poezia este expresie pură sau entitate a cărei eterogenie specifică poate fi descrisă? După cum se vede, întrebările nu sînt noi. A medita la răspunsurile lor într-un eseu despre poezia angajată ni s-a părut însă a fi un demers inedit și fructuos.

Vasile Bugariu